

Din Scrierile lui
Joan Popu Reteganul.

NOVELE și SCHIȚE

Volumul I. — Broș. 1.

Cuprinde: Biserica pocăinții pag. 5.
Blândocul . . . » 26.
O inimă nobilă » 36.

Broșura II.:

Nenea Alec pag. 49 Salvina . . . pag. 77
Popa Toma » 55 Susana cea nebună » 106

GHERLA

Tipografia „Aurora“ A. Todoran
1898.

O broșură separată
costă 40 cr. — 1 franc.

Volumul întreg 10—12 broșure
plătite înainte costă 3 fl. — 8 frci.

Abonamentele se fac numai la autorul **Joan Popu Reteganul**
in **Retteg (Transilvania.)**

*In semn de prima domnie Regare Gel,
Zucurasi. J. Retegan*

379

NOVELE ȘI SCHIȚE

scrise de

Ioan Popă Reteganul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GHERLA
TIPOGRAFIA „AURORA” A. TODORAN.
1898.

Precuvântare.

De vre-o douăzeci și cinci de ani scriu și eu, ca multă lume, ce mă taie capul, când am vreme. Am scris din gura poporului poezii și povești, și am scris din capul meu unele lucruri și întâmplări din viața poporului nostru, după cum le văd cu cești doi ochi, și după cum biată le putui. Mai mult am privit la ânima și mintea poporului nostru, dar' nu prin razele cutărui neamț învățat, ci am privit'o din faptele ce sevêrșesce, bune, rele, cu cap ori fără cap, după cum le sevêrșesce. Am fost cu băgare de sémă pe ce căi devine poporul nostru la stare și vędă, și pe ce căi pierde aceste odóre. Aceste sunt lucrurile ce mi-au făcut spargere de cap și pe aceste le-am pus pe hârtie. Acum le adun la un loc, căci mi am đis: dar' de cumva s'a afla câte unul din buni cetitori, care sê pótă învăța ceva și din ele. Și decă în adevêr ar fi așa, ași fi cel mai voios.

Reteag (Retteg, Transilvania) Octombre 1898.

Ioan Popu Reteganul.

Biserica pocăinții.

Dumneșen când e cu tine
Dușmanii cad cu rușine!

Se apucasă bietul Vila din mai nimica la stare bunășoră. Avea vite frumoșe, locșor destul, copii buni, și toate-i mergéu bine. Dar' lumea-i rea; îl pismuiau vecinii și neamurile și streinii; îi scoteau feluri și feluri de nume slabe, și hule multe aruncau pe capul lui. Veđi că Vila era omul aședat și muncitor; n'avea grija nimărui, își păzia lucrul și era cruțator, și astfel înaintă în avere, vedénd cu ochii. Pe el nu-l vedea nimenea în crișmă nici chiar' în sərbători, necum în zile de lucru. Lucrurile și le împlinea toate la termin, astfel că nu i-se îngrămădeau câte două peste oaltă, cum se întâmpla la ceialaltii sătenii. La el în ogradă nu aflai gunoi, că, care cum se făcea, îl ducea pe loc. Sâmbăta îi eră numită pentru ducerea gunoiului, ce se făcuse preste săptămână.

Vite nu ținea multe, dar' câte ținea, se cunoscea dintr'a altor ómenii, că erau grase și frumoșe și n'ai fi vădút pe ele o balegă, pentru cât bine-i în lume. — Ogórele lui erau gunoite și lucrute omenesce și la timp, astfel că bucatele lui erau mai frumoșe și mai slobođitoare (spornice) ca ale vecinilor lui. Fênul și-l cosia ténér, îndată după Rusale, astfel că el avea pentru vite tot fên ténér și pe lâng'acea, fiind cosite de vreme — liveđile lui făceau și otavă mai multă. Pre când vecinii mai în tot anul se plângeau — colo de cătră primăveră — că nu li-să ajunge nutrețul, că și care l'ar avea, e rău și nu-l mai mânâncă vitele, pe atunci Vila avea fên ori otavă întrecătoare, din care scotea bani frumoși.

Toate aceste lucruri erau spinii în ochii sătenilor.

E strigoiu, diceau unii, strigoiu pe țarină, că dora vedeți că nouă de abia ni-a dat claia o măsură de grâu, ér' lui i-au dat tot câte două-trei măsuri claia.

E strigoiu, spuneau alții, strigoiu pe vii, că pre când noi n'avurăm struguri numai de dor, el stórse de pe viuța lui preste 40 de ferii de vin.

Da, adăugeau alții, e strigoiu pe vite, că n'are numai o ciológă de vacă și-i dá mai mult lapte de cât la alții 2—3 vaci.

Ast-fel merse vestea și povestea din gură-n gură că Vila îi strigoiu.

Unii spuneau că l'ar fi vădut spre ȕiua de St. George călare pe furcă ocolind satul.

Alții spuneau că spre ȕiua de Ispas l'ar fi vădut prin holde călare pe măturoiu luând mana dela holdele altora și punându-o la holdele lui.

Alții spuneau că și-a legat viile și holdele de nu le mână paserile și tóte paserile strică numai holdele și viile altora, ér' ale lui, ba.

Vedí bine ast-fel de vorbe se povestiau în crișmă, ér' de aci treceau în sat și la móră, de unde se respândiră în tot ținutul. Acum toți sciau că Vila-i strigoiu pe holde și pe vii și pe vite.

După ce toți sciau lucrul acesta, începură și a se teme de el, dar' și cercau tot modul să se pótă mântui de el, într'o formă ori într'alta.

— Mě, să lăuda unul, să-l prind eu la vacile mele, când le ia laptele, chiar' în inimă i-ași împlânta furca cea de fier, apoi fie, ce va fi.

Ba eu să-l aflu la mine-'n holdă, când ia „mana,” l'ași lua de după cap și până-'n hîlbóna cea dela móră nu m'ași opri cu el, acolo ași face cu el huzdup: na drace un strigoiu!

Toți rídeau de laudele ăstora, dar' nu prea tare, că se temeau se nu audă cumva Vila, c'atunci e réu de ei, că ori cum, dar de un strigoiu cui nu i-a fi frică?

— „Ar' trebui se-i facem și noi barě-mi una, că vai multe ne-a făcut el nouă!” Așa ȕise un bețiv ce-și zălogise tótă moșia.

— Se-i facem „cocoș roșu“ în vîrvul casei!

— N'ar strica, dar' atunci ard și vecinii, care, ori cum, îs creștini cucernici, nu-s strigoii ca el!

— Bine dîci. Dar en' stați, am eu ac de cojocul lui, dîse un becisnic, care-și vîndu-se mai tîtă moșia.

— Ce-i face? îl întrebă cîți-va ortaci, pîme bune ca și el.

— Îți vedea voi, numai: pst! de-și răcesce care-va gura, apoi vede pe dracul.

Acesta, care vorbea așa era o lefârdaie de om cu capu amănă, care-și beuse tot ce avuse, apoi trăia din minciuni și din furături. De el se temea tot satul; chiar și ortacii lui cu care bea dî și nîpte, se îngroziau de bazaconiile ce le nîscocea el.

Era în postul Crucii. Ômenii cari erau ceși ceva-și cu socotela-n cap gătase de arat și de sîmînat grîele și sîcările de tîmnă. Prindeau la culesul cucuruzului, ba care avusese cucuruz în ogîre, și acele erau culese, cî în ogîră se cîce mai curund cucuruzul de cît în mîlîini.

Vila gătase și cu aratul și cu culesul cucuruzului. Acum ducea tîtă dîua gunoiu, cum cîpîta mai de pîmană dela cei prîpîdiți, și venind cîtră casă cîra din cîmp bostani, fasole, mai cîte un cîpiț de otavă dela cele capete de mîlîini, și din pîlele viilor.

Intr'o sîră își lîsă vitele în ogradă, cî era cald și bine, ér' el sî duse la mîră, cî-i dăduse morariul rînd pe nîpteia acea. Cînd plecă, dîsî lelea Irină: dar' ôre se bag vitele-n grajd, cî noptile-s lungi, tu te miri cînd vii, se nu se scîle cumva dela o vreme și se strice pîrta grîdinei și se între, se. ne mînce tot curechiul! Dar' Vila-i rîspunse: Ba tu dă bună pace la vite, cî eu mînten îs acasă. Un sac de grîu iute éșă de pe mîră și vin și le scot la pîșune.

Așa vitele rîmase în ogradă culcate, rumegînd. Și erau vite frumîse și scumpe: doi boi mari ca cei grofesci, doi junci de 3 ani cît și boii de mari, și o vacă nîgră și borhînosă ca o bivoliță. Numai vițelul vacii era în staur, ca se nu o tot sbată tîtă nîpteia cu suptul.

Vila se dusă dar' la móră și căpătà rënd cum ajunse, că nu prea erau mulți ómenî la móră, ér' morariul îi era cumnat. Dar' nu trecù ca jumătate măcinișul și nu-mai vëdură că stă móră în loc. Te mirî ce se stricase. Acum până tređiră pe morariul, până mocoși el așa buigat de somn cum era de puse móră la rënd bun, trecù dóră un ceas bun, de nu și mai bine. Destul că până se iésă grăul lui Vila de pe móră, era trecut de mult mieđul nopții, sě mai omiđia de ăiuă. De lună se vedea ca ăiuă. Așa merse Vila acasă se iésă cu vitele. Dar' vitele nu erau în ogradă; le căută în grajd, grajdul era gol. Atunci ca un șerpe rece-i trecù prin sên și alergă la pórtă grădinei. Acea era trântită la pămênt, ca de vreme grea, cu tóte că el o lăsa-sě bine înțepenită cât nu-i vinea a crede că vitele sě o fi putut sîngure rěsturná dela locul ei. Alergă ață în fundul grădinei, unde avea otavă de lucernă tîneră de mare. Vai de mine, vitele mele, strigă Vila, când le vëdu pe tóte resturnate în lucernă, umflate ca buțile, cât nu puteau sta nici pe pecióre, nici nu puteau ruměga. Cerca sě le scóle; nici vorbă sě se póta rědica. Alergă la feréstra casei: Sculați, borésă și copii, și haidați în grădină că tóte ne plesnesc vitele, au întrat în lucernă și au mîncat până nu mai pot sta pe picióre!

Sar cei din casă toți spăriați și fug plângând spre fundul grădinei și acolo-și frâng mînilé și țipotesc cât îi ia gura: Vai de noi și de noi, boii noștri și juncii noștri și vaca nóstră! Ce a fi, vai de capul nostru? Alérgă care-'n cătrău pe la vecinî sě le vină într'ajutor; dar' gândiți că a sărit cineva numai decăt? Feri Dómne! Unul rěspundea: stăi că merg numai se mē-'ncalt, că-i róua rece și mē pot bolnăví. Altul: „D'apoi de ce nu legați vitele ca botezați? Altul: Écă merg numai se-mi aflu pipa. Și așa numa-'ntr'un tērđiu se ivia câte unul pășind a lene, și când erau 3—4 vecinî adunați — vëd că crépă vaca, ér' un bou se lungise cât erá de lung și scósesă limba gemând de durere. Bietul Vila își pierdu-se capul, nu sciá ce se începă. Unii-l sfătuiau se taie repede grumaziľ la tóte cu sěcurea, ca baremî de carne se

nu rămână de pagubă. Dar' ce ar fi făcut rogu-te și cu carnea, că era în postul Crucei! Așa se uitară la ele până plesniră, una după alta. Când răsăria sôrele erau 5 vite crepate în grădina lui Vila. El sta reșimat de un prun; Vilôia își smulgea părul și plângea cât o luă gura; copii țipotiau de se aușia în tot satul. Atunci nimeri și părintele, care aușise de întemplantare și le dîse așa: Nu vë amăriti, din samă-n afară, dragii mei. Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Dlui binecuvântat. Mulțamiți lui Dumnezeu că nu sunteți voi bolnavi; la vite ér' vë veți apuca, că Ddeu nu lasă pe omul de omenie. Acum luați pieile, și hoiturile le îngropați în gropi afunde în pământ și vë întăriți în fire, că dóră nu sunteți copii. De-i pedepsă dela Ddeu pe capul vostru, mulțamiți sfinției Sale că nu va certat mai rău, că păcătoși și nimernici suntem, vai de sufletele nôstre; de cumva însă mână păcătôsă v'a făcut acêsta daună și supărare, se sciți că Dumnezeu va pedepsi pe cel fără-de-lege, érá pe voi va milui cu darul sfinției Sale.

Mângăiați ast-fel bieții creștini, petrecură pe părintele lor cel bun cu ochii lăcrămați până se iêsă din ogradă. Când era la pórta cea cădută a grădinei, pe unde intrară vitele la lucernă, stătură se judece: de au potut'o răsurna vitele cu capul, orî dóră mână păcătôsă le făcu lor acel lucru? Adecă aflară că-i tăiat cu toporul gânjul cu care fusă-se legat amnarul porții cătră stêlp. — „Mână varvară și păcătôsă a făcut acest lucru netrebnic!“ dîse preotul vëdend gânjul tăiat; „mână de om blăstămat! Mângăie-te, Vilă, că nu din lenea ta s'a întemplant acest lucru, nici spre pedepsă dela Ddeu, ci din ura ómenilor rîi. Pe aceia i-va desvâlî Ddeu, că scris este: „*Fără de veste judecătóriul va veni și ale fiesce-căruia fapte se vor descoperi!*“

Când rostí preotul vorbele aceste, o piétră cădù de pe inima lui badea Vila și dîse oftând:

Și ne iértă Dómne păcatele nôstre, precum iertăm și noi a greșiților nôștri. Apoi începù: Ddeu te țină părinte, vorbele sfinției tale sunt vorbe de aur. Domnul mi-au dat vitutele, Domnul le-au luat, fie numele lui bi-

necuvântat. Cine mi-a făcut acésta, judece-l Cel de Sus, că eu nu sunt vrednic. Mulțămesc lui Dđeu că barě-mi am apucat de mi-am gătat lucrul câmpului și vițelul e mare de n'a tēnjí și fără lapte. Il vënd, din prețul lui și din al pieilor ér' îm cumpěr o văcuță și — bun e Dđeu — de om fi vrednicí în câți-va aní ér' avem ograda plină de vite!

Veđi așa Vilă, — îl mângăie preotul — întăresce-te în fire și fi bărbat; ér' D-ta lele Irină, nu te mai bocí, mergi în lăuntru și te înbracă și fă de prânz și mâncăți ca și cum nu vi s'ar fi întēplat nimic. Dumniata Vilă, dute și trage pieile de pe vite și veđi de îngrópă afund hoiturile, sě nu le tragă cânii.

Tot satul avea acum de ce vorbí, care cum îi trăge inima, mai mult rău de cât bine.

În crișma jidanului era sfat mare, ca și la móră și ca și pe la casele ómenilor.

— Vedeți bătaia lui Dđeu, începù unul; acésta-i pentru că-i strigoiù, nu l'a mai putut rēbda Dđeu se ne íee laptele dela vaci și mana dela holde!

— Și era îngâmfat! — răspundea altul. — Acum de câți-va aní încóce cu noi nu mai sta nicí de vorbă, numai atunci îi eram buní, când ne chema la lucru. Apoi și atunci, ce mâncare ne da? Mămăliga numai cât o spurca cu brânza cea iute ca hreanul, pe pázítură nu vedeai o stelută de grăsimē, de era și-n dulce ca-n post.

— „Amu i-a rēsplătit Dđeu, că cumpěra mai de pomană holdele dela cei prisosiți, i-a arētat că-l póte bate și mai tare, pentru câte a făcut.“

— Și la și bate — adăugea alt bețiv. Ce gāndiți, l'a lāsat inima se íee și dela mine fēnațul cel scump numai cu două sute bune! Apoi și aceia cum mi-ia plătit? În 50 de zloți mi-a dat o ciológă de vacă, de nu era vrednică 30!

— Așa? își viri jidanul nasul în vorbă, și dumitale nu ți-a fost păcat sě mi-o dai mie în 95?

— Nó, nó, jupâne, ți-am dat'o în 95 de zloți, îi drept, dar' datumi-ai baremî o pițulă (libră) de stréng? Nu s'a sciut în dătorîa?

— Ei, și apoi dătorîa nu-s banî? Orî eu fur bêu-tura și tăbacul și heringiî și câte le vedeți în boltiță?

— Nó, nó, jupâne, trecă ducă-să, mai adă o litră de vinars, că pe d-ta nu mi-i ciudă, d-ta cel puțin nu ești strigoiu, nu ne iei laptele dela vacî și mana dela holde.

— Eu, ferescă Dđeu! Dđeu se bată la mine de știu eu face farmece! Trăesc cu muncă dréptă, dau celor necăjiți și pe așteptare, până pot face rënd de banî; dau ce am și pe bucate, și fac cum pot ca se trăim toți la olaltă cum a rënduit Dđeu.

De cătră séră merse badea Vila la preotul. Acela chiar' era afară, umplu-se un car cu porții de otavă, semn că se gată la têrg.

— Bună séră părinte, te gați la têrg?

— Séra bună Vilă, mă gat că ași cerca dóră voiú poté vinde boii cei surî că sunt cam grei și nutreț am cam puțin. Oițele nu le-ași prăpádî, că nu prea au preț, juncanîi ceia încă nu i-ași da, că se iernéză lesne. Póte că și din vacî o se dau pe bătrâna cea ciungă, și Dómnne bună-i de lapte, dar' mai avem dela Dđeu dóuë mai tinere, una mánzată, fată colo după Crăciun, și una-i cu vițel mic.

— Și đî, vinđi pe ciunga și boiî cei surî?

— I-ași vinde Vilă, de mi s'a-mpăré, ce voiú că-păta pe ei.

— D'apoi atunci nu te mai ostenî la têrg. Hai se facem noi têrg, de ni-om poté ajunge din preț, că eu, precum vėđu-și, rămăseiu fără boi și fără vacă. Din têrg, nu mai scie omul ce ia, dar' dumniata știu că nu mi li-i vinde, de-i gândî că nu-s de mine.

— Bucuros Vilă, bucuros le dau la om din poporul meu, că știu că mi-a mulțămî. Boiî îi ști, trag bine, sunt tarî ca fierul, numai vin cam grei, că sunt boi de

8 ani, și mănă cam mult, ér' eu nu mă chibsuiesc din nătreț se-i mai țiu.

— D'apoi îți rămân cei 4 junci, cu aceia poți lucra destul.

— Pot, și apoi acum cu aratul și căratul am gătat. De acum până la primăveră, étă, o mână de gunoiu, câte vre-o două lemne, atâta mi-i tot lucrul cu ei.

— Da vaca bătrână-i rău?

— D'apoi acea nu-i tineră, ȕeu acea, că numai eu o țin de vre-o 10 ani, dar' când am cumpărat'o — drept și mai drept — că nu era numai cu al doilea vițel.

— A fi dară vacă cam de 13—14 ani.

— Póte, dar' are toți dinții-'n gură; drept că cam tociți, dar' se satură ca și o junincă de doi ani, apoi de lapte — nu-mi da Dómné vacă mai bună, și are o vițăluică bălțată, — hai să ți-o arăt!

A două ȕi satul era plin de tērgul ce făcu-se popa cu badea Vila. Veđi bine în crismă se auđi mai întâiú despre tērgul lor.

— Ce i-se cunósce sgărcitului de strigoii paguba cu vitele? ȕicea un bețiv pismatăriț. Dórá o sînte ceva? Nu vedeți că popa i-a dat numai decât boii cei mari și vaca cea lăptósă? Dórá i-a dat vr'un ban pe ele? Feri Dómné! Las că nici n'avut de unde da bani, dar' au ei multe mestecușuri la olaltă, te miri, póte că la olaltă ieu laptele dela vaci și mana dela holde.

— Acum pricep eu pentru ce ei tot la olaltă erau, de gāndiai că-s frați de cruce! adăogea altul. La ospețe tot lângă olaltă, la pomene tot lângă olaltă, la plug tot de odată, la căratul de pe cāmp tot la olaltă! Dórá Vila, când era de cărat fēnul și grāul numai mergea la popa: Părinte, cărām al D-tale întâiú orī cărām al meu? Odată cără tot ce avea unul, câte cu 4 cară, două a lui Vila și două a popii; apoi se punea și adună cărătura celuialalt.

— Dar' printre holde nu i-am vėđut pe amēndoi în mai multe rēnduri? Nu cred că nu-i și popa strigoii ca și Vila, răspundea alt bețiv.

— Destul că acum era și popa în vorbe nu numai Vila. Veđi bine numai în gurile bețivilor, dar bețivi erau cei mai mulți și numai puțini erau de cei cu frica lui Dđeu, care se gândescă că ce scot din gură.

Și mult se mirau ómenii că badea Vila în veci nu se căia de paguba cea mare, ce o avusě-se cu vitele cele scumpe; în veci nu era supěrat, dar' nici nu-și eša din piele de voios; erá tot cel tăcut și gânditor, își păzia lucrul și cerceta sânta biserică. Nici lelea Irină nu se mai văetá; chiar' decă o căia vr'o femeia, ea răspundé ca muere cu minte: D'apoi tóte-s în mâna lui Dđeu, și avere, și sântate, și tóte; Sfînția Sa ni-le dă, Sfînția Sa ni-le póte lua într'o minută, de s'a-ndura.

Colo tómna târđiu au prins ploile cele mari și au ținut câte-va săptămâni. Sě umfla-sě văile de-și ešiau din țermuri, ér' de tină le era gróză se esă ómenilor din case. Că véra și de plóuă dóuě-trei đile, de-i numai un ceas vreme bună, gândesci că n'a plouat din veci; dar' tómna de plóuă un ceas, îi trěbue 3 đile de vreme bună ca să se sbicěscă. Dar' acúm ploua-sě vre-o dóuě sěptă-mâni închiate, đí și nópte. Văile prindeau a da preste țermuri și a duce cu ele, ce aflau în calea lor. Așa au dus și din Curmătura — că de acolo era badea Vila — mai multe cotețe și clăi de fên de a ómenilor, ce le pu-sě-se pe țermurele vălii. Drept și mai drept că nu apu-case rëndul acel de ómeni așa věrsări mari de ape, că alt-cum de erau pățîți își sciau mai bine ferí ceea ce aveau, se nu le ducă apa.

Biserica din Curmătura încă era aprópe de vale, pe un podereiú frumos la capětul din jos al satului. Era o bisericuță de lemn rěmasă din vremile cele vechi, dar' era încă destul de bună, și cum ómenii din Curmătura nu erau prea bisericoși, numai la Pasci și la Rusale se simția că-i prea strîmtă, altcum peste an era încă prea largă. Apoi dóră pentru dóuě đile într'un an numai nu și-or sfărma capul nișce ómeni cu socotělă ca cei din Curmătura, sě-și facă biserică mai mare. Popa cu diacul și cu cele câte-va babe și câți-va viji aveau destul loc

în ea. Apoi că cam suflă vântul printre bârne — cui nu-i plăcé, nu era silit se mérgă. Că încă glóbă (pedépsă) pentru cel ce nu merge la biserică, n'a venit asupra satului. Apoi fără glóbă și musaiū puține lucruri făceau Curmăturenii.

Acum cu ploile cele multe și cu vërsările de ape suferí Curmătura o daună mare, daună care nu sciu cum o vor puté repará. Le mână într'o nópte valea drăguța de biserică de nu-i auđiră nici de nume.

Acum erau Curmăturenii puși pe gânduri. — „Ce amarul nostru ne vom și face fără biserică? Rëmânem fără códă de vită la case, până se ne facem alta nóuă, ba ne și înglodăm în dëtorii, de nici copii de copiii noștri nu s'or descurca din ele.“ Așa điceau cei câți-va cucernici; dar' cei rëtăciți, învățați de jidanul, aveau alte vorbe: „Ne-a face vlădicul, điceau ei, că dóră de acea-i vlădică; de nu — ne dăm la legea unguréscă, că vlădica cel unguresc sciu că ne face. Apoi tot un Dđeu este, sciu că Dđeul Românilor nu-i mai cu córne de cât al Ungurilor și de cât al Jidovilor.

Vorbele aceste ajunsë-ră până la urechile părintelui, care chiar' chema-së pe toți poporenii la el în șură se vëđă ce-i de făcut?

Acésta era la vre-o 6 đile după ce dusë valea biserică, era Sâmbăta, ér' valea dusë-se biserică Duminecă nópte.

După ce poporul fú adunat în șură, preotul se rîdică pe un scaun së-l vëđă și së-l auđă toți și le vorbí ast-fel:

Dragii mei poporenii!

Pedépsa care a venit preste capetele nóstre, o sciți și vedeți toți, o simțim toți de o potrivă. Pedépsa însă nu-i prea aspră, încă-i prea domólă, că suntem rëi, dragii mei, rëi din cale-nafară; în loc së mergem la sfânta biserică, mergem în vecini, orî în crijmă; în loc se ascultăm sluiba lui Dđeu sfântul, ascultăm minciunile și vorbele cele slabe ale ereticilor și ale varvarilor. De acea Dđeu, vëđënd că sfânta biserică, care ni-o făcu-së părinții noștri în đilele cele crâncene ale robiei, noi nu o mai

cercetăm, ni-o luă, ni-o duse apa, că vedú sfinția sa că nu suntem vrednici se-o mai avem, că nu-o căutăm, nu ne rugăm, eram răi și rătăciți, credeam numai în strigoi și-'n basaconii, ne umpleam capul de beuturi spurcate și sufletele de păcate, de acea ni-a dus'o.

Dar' Ddeu ne căcă și Ddeu ne și mângăie. Pe cei buni Ddeu îi scóte din necaz; când este necazul mai mare, atunci este mai aprópe mâna cea tare a sfinției Sale, de omul cucernic. Păcătosul, care se pocăește, este tot atât de drag sfinției Sale, ca și dreptul care n'a greșit în veci. De acea, dela voi atêrnă ca de ađi într'un an se avem o biserică pompósă, care se fie fala satului și mângăierea creștinilor; dela voi atêrnă, dela voința vóstră, se începem la lucru cât de curund, și pe Sântă Măria mare se fim cu biserică ca cea vlădicéscă de frumósă.

Sciți că duminecă nóptea ni-a dus valea biserica și când fú joi scia tótă țara de asta întêmplare, că luni dimineța am și scris în gazete, care merg în lume și-'n țară. Acum toți Românii știu de pedépsa ce a trimis Ddeu preste capul nostru, dar' știu și acea că răi suntem și necredincioși. De acea s'a aflat un om al lui Ddeu sfântul, om avut și cucernic, care erí a și venit la mine și mi-a spus așa: Părinte, spune poporenilor d-tale se lese căile cele rătăcite, se scótă afară pe sătana dintre ei, că de scot pe sătana afară, eu le pun tóte cheltuelile până-și fac biserica; eu voiú cumpêra varul și tigla, eu voiú plăti toți măestrii sê-o facă, eu voiú plăti și pe zugravul, sê-o zugrăvêscă cât se fie ca o mănăstire de frumósă, ei n'au de cât se adune în éstă iernă piétra și se scótă pe veci pe diavolul din sat. De se învoesc, eu le fac biserica, de nu s'or învoi însê, atunci nu pot, nu mă lasă sufletul se fac casă lui Ddeu într'un sat, din care ómenii nu vor se scótă pe diavolul.

Așa mi-a spus creștinul acela, acum voi ce dițeți, iubiți creștini? Primiți sê ne pună cheltuiala la facerea bisericii, orí chibsuți sê nu primim de nicăiri ajutor și sê-o facem din puterea nóastră?

Atunci sê rêdică un moșnég cinstit și dișé așa:
Cinstite părinte și ómeni de ómenia!

Pre cât am priceput eu, creștinul acela, care a vëndut necazul ce a căzut pe capul nostru și care vrea să ne miluască, este trimis dela Ddeu, drept aceea, ori ce or cere dela noi, să împlinim, că bine va fi nouă. Eu unul ȕic, că dintru cât este în puterea mea, ca un moșnég neputincios ce sunt, voiŭ ajuta se scótem pe diavolul din sat, numai să ne spună sfinția Sa unde se află?

La aceste vorbe toți strigară: Da, să ne spună părintele unde se află, că numai de cât îl scótem din sat, că dóră un sat de ómení ce nu póte face, decât stau umér la umér? Dar' apoi să se țină de vorbă: să ne facă biserica și se nu facă arunc pe popor.

— Nu va face nime pe popor nici un arunc, numai singur piétra vom avea să-o adunăm noi, de care avem destulă, dar' alt-ceva nimic, că tot pune el dela sine, după ce va vedea că ați scos pe sătana din sat.

— Il scótem părinte, numai se scim unde este.

— Bine, dragii mei! Acum se vă spun eu cine este sătana: Este spurcatul de vinars jidovesc care-l bem, că el ne turbură mintea de injurăm și vorbim lucruri spurcate, el ne slăbește trupul, ne trântesce prin șanțuri și pe sub garduri, el ne calicește, de rămânem ca vai și amar de capul nostru. Nu trébue să vă spun pilde, că sciți d-vóstră ca și mine de bine. Deci: Jurați-vé că nu veți mai bea vinars nici nu-l veți suferi la casele vóstre nici pentru voi, nici pentru lucrători, nici în ȕile de lucru, nici în sêrbători, nici la ospete, nici la pomene; puneți jurământ în fața mea și a lui Ddeu sfântul cu mâna pe sfânta Evangeliă, și țineți acel jurământ, atunci sătana va eși singur din sat, satul va rămânea curat, ómenii treji la minte și, buní la ánimă; holdele vor rodí mai bine, vacile vor da mai mult lapte, ér' biserica ni-sa face singură, fără nici o cheltuială.

La aceste vorbe în mulțime se auđí un zuzăt ca de albine, un murmur de neindestulire. Puțini de tot erau care ȕiceau că drept are părintele, că bine ȕice, cei mai mulți se depărtară injurând. Dar' au rămas totu-și mulțisorí și dintre ei să apropie bádea Vila de preot și ȕisê: Părinte, eu pun jurământ cu tótă casa mea, cum că vi-

nars nu vom folosi nici decăt, câte zile vom avea dela Dumnezeu.

De abia apucà a dice Vila vorbele aceste și câți-va ómeni din mulțime strigară: Și eu, părinte, mă însemn se pun jurământul. — Și eu; și eu!

Indată erau însemnați vre-o 12 bărbați, cum că ei cu familiile vor pune jurământ se nu bee vinars în veci.

Vestea se lăți prin sat. Vorbă multă se făcú despre acest lucru, mulți înjurau, dar încet cu încetul își veniră în fire că dēu vinarsul nu le aduce nici un bine, numai pēcate sufletului își fac cu el, numai la calicie, la bóle și la pēcate-i duce. Drept-aceea numai vedeai cólea pe-'nsērate în fie-care dī câte doi trei întrând la popa: Părinte, se faci bine se mă scrii și pe mine între cei ce nu mai béu vinars. Ér' preotul îi însemna pe o hârtie și le dīcea: Ddēu se vē ajute ca se vē puteți ținea dela spurcata de otravă jidovēscă.

Din numele celor ce se lăsau de beutură făcú preotul un pomelnic și pomelnicul acela îl cetia în totă dumineca la slujbă — că-și înciripase o casă unde se facă slujba. Și minunea minunilor! Ómenii âmblau la ruga lui Ddēu, ér' când începea popa a ceti pomelnicul: Pomenește Dómne pe robii tēi cari au alungat pe diavolul dintre ei s'au lăsat de spir: Iuon cu casa lui, Petre cu casa lu, Vila cu casa lui . . . atunci tot poporul dīcea lin, dar' totu-și destul de tare, cât se putea auđi: Dómne miluesce, Dómne miluesce.

Când fu pe la Crăciun nu erau dóră mai mult de cât 5—6 poporenī, care se nu fi părăsit vinarsul. Jidanul era ca turbat de nēcas, că nu-i mai calcă pragul de cât cei cincī-șese rētăciți, care însă nu prea aveau pe ce bea, ér' dētori erau până după urechi. Era însă vesel preotul.

În ziua de Crăciun după ce gătă serviciul dumneșesc, preotul spuse poporenilor o predică potrivită, cam cu următoarele vorbe:

Iubiți ascultători!

Astăzi este ziua întru care s'a născut Domnul nostru Is. Christos pentru mântuirea sufletelor nōstre din robia

celui viclean. Prunc mic s'a făcut cel necuprins, ca pre noi se ne ducă la fericirea cea cerescă, care este menită dreptilor și sfinților. Ingerii cântă „mărire întru cei de sus lui Ddeu și pre pământ pace și-ntre ómenii bună voire.“ Pace a adus la tótă lumea, dar' cu deosebire la poporul din acésta comună. Pe diavol l'a alungat dela noi, ca se nu ne mai amăgescă la păcate. Vêdend cel unul născut fiul lui Ddeu bărbăția cu care noi am alungat diavolul din acésta comună creștinescă, ni-a trimis pe creștinul milostiv, care se ne stee într'ajutor la facerea unei biserici nalte și luminate, în care se ne adunăm și se mulțămim lui Ddeu că ce s'a îndurat de a alungat pe diavol dela noi. Creștinul acel milostiv a și adus și mi-a pus în palmă dece mii de florini, cu care se ne apucăm la primăveră de facerea sfântului locaș al lui Ddeu; și mi-a spus că decă s'ar găta aceștia, ni-a mai da, numai noi se fim blândi și cucernici și se nu lăsăm sê se încuibeză cumva érá-si diavolul între noi. Drept-aceea acum vom ingenunchia jos și vom mulțămi lui Ddeu pentru darurile Sale cele bogate și-l vom ruga se ne întărescă în credinta cătră Sfinția Sa și în ura cătră diavolul.

Apoi poporul a ingenunchiai jos cu preot cu tot și preotul s'a rugat cu glas înalt, ér poporul încet după el: Mulțămimu-ți ție Dómné Ddeul nostru, care pentru noi prunc te-ai făcut, în iesle te-ai culcat, în scutice te-ai înfășiat, numai pe noi se ne mântuești din robia celui viclean. Dă-ne Dómné putere și cuget curat, ca pururea se ne închinăm numai Ție, se urmăm numai căile Tale, se facem numai voia Sfinției Tale și ne păzește Dómné se nu mai cădem în cursa diavolui, că a ta este împărătia și puterea și mărirea în veci; amin!

Poporul era alt popor. Mai blând, mai milostiv, mai cruțător, mai muncitor. Afacerile lui mergea mai bine. Acum nu mai era ca până-ntr'acea, ca vitele se zacă în gunoi și flămânde, ér' ómenii se stee la crișmă și prin vecini în minciuni; acum trebile casei fie-căruia mergea altfel. Nu mai erau certe și bătai, că omul treaz este blând, ér' cel beat e ca un căne turbat. Acum nu se mai

căiau muierile că strigoii le-au luat laptele dela vaci, că decă vacile erau grijite bine, da lapte mult și bun. Darul lui Domneșeu se vedea cum se varsă preste poporul cel pocăit. Prin familii se vorbea numai despre creștinul cel milostiv care pune atâta potop de ban, ca se le facă lor biserică. Tot se gândiau: cine póte acela fi! In urmă toți se unia la una: că adeca acela nu este altul de cât vlădica.

A treia ȕi de Crăciun ȕise Vila cătră poporenii ce ce eșiau dela vecerne așa: Dragii mei, bani se ne facem biserică ni-a dat Dȕeu, dacă a vȕȕut pocăinȕa nóstră, acum noi se prindem a aduna piétră, ca se nu fim siliți a ne pierde la primăvără ȕilele cele de plugărit, cu adusul pietrii. Afară de acea, atunci sunt drumurile desfundate; vitele trag mai greu, pe cară nu putem pune ca acum pe sanii. Se ne apucăm de mâne, fie-care se aducem pe ȕi numai dóaa sanii de pétră; mergând in colo putem duce gunoiu și venind in cóce aducem piétră; cu o cale facem dóuă ufolóse. Central University Library Cluj

Bine ȕici, îi respunsără ómenii. Și începând de a patra ȕi de Crăciun erau ómenii mai învăluiți, de cât in alți ani in dricul verei. Tóta ȕiuliȕa nu mai vedeai de cât sanii eșind din sat încárcate de gunoiu și intrând in sat încárcate de piétră. Drumurile se făcuse ca glaja de lucií de atâta âmblătură ce era pe ele.

In postul Pașcilor erá mare zarvă in sat. Jidanul se gátá se părăsescă satul la Sân-Georz, dar' până nu eși din sat, vedea se-și adune ce avea pe la unii ómeni ce beuseră pe contáu.

„Pécatele nóstre“, ȕíceau cei dȕetóri; „asta numai popa ni-a făcut'o, că de nu nebunia ómenii se nu mai bee vinars, jidanul nu se gátá de ducă și nu ne strêngea in curele așa in pripă, acum când n'avem nimic.“ Și erau mulți dȕetóri la jidan, unii mai mult, alții mai puțin. Cu deosȕebire vre-o patru înși erau înglodati până după urechi. Acum ce erá de făcut? Rugară pe jidan se nu mérgă că la véră-i vor plátí omenesce. Dar' jidanul le răspunsă: Ce se stau aici de-a fetea? Rupeți legătura cu popa, apoi m'oiu mai socoti; decă nu — vȕ arăt la judecată

că nu-mi plătiți datoria și scot esecutie pe ce aveți, că păgubaș nu mă pot lăsa.

La aceste amenințări ale jidanului începù poporul a se clătina. Ce se facă? De unde se iee bani?

Preotul auzi despre acest lucru, că dora și el era 'n sat ca ómenii. Decí se cugetă: ce-i de făcut? Să sfátui despre acest lucru cu Vila și adunà poporul la olaltă și întrebà pe fie-care, cât este dëtor la jidanul?

Și ómenii prinsëră a spune: Pe mine mă cêrcă de 2 fl. și 13 cr., pe mine de 5 fl. 65 cr., pe mine de 1 fl. 46 cr., pe mine de 10 fl. închiați ș. a. m. d. Și preotul tot scria, și află că din 96 de gazde ce are în parochiă, mai bine de jumătate sunt dëtori la jidan, și că întrêga lor dëtoria ajunge aprópe la o mie fl. Dar' aceștia erau numai cei pocăiți, că de cei 5—6 pécatoși nu ținù sémă, că aceia nici nu venirà la adunare.

Acum se sfátui cu ei ce-i de făcut? Și eși din sfatul lor așa, că popa se pună la jidan pentru ei bani din cei meniți pentru facerea bisericei, ér' ei îi vor întórce colo la cea vară, ori la toamnă. Așa popa merse el cu barba lui și plăti pentru ómeni la jidan și ast-fel îi scóse din ghiarele satanei, ér' ómenii erau mângăiați și-i iertau din pécate că i-a mântuit de „ucigă-l crucea!”

Din cei nepocăiți unul erá cu deosëbire mai mult dëtor, că era aprópe la 100 fl., cu drept și fără drept, destul că-i era dëtor și trebuia sê-i plătescă. Acela erá „husariul,” căci fusese cătană la husari și de atunci așa i-a rëmas numele. Husariul nu avea nimic de cât o casă slabă pe o grădină mare chiar peste drum dela casa parochială. Moșia tótă o vëndusă și o dăduse pe gâtlan la vale. Acesta erá rëu necăjit, că avea o dróie de copii și acum jidanul îl amenința că-l scóte din casă, de nu-i face bani. Dar de unde amarul lui i-a sci face?

Atunci își face códa colac și merge la popa, el, care nu fusë-se p'acolo nici de dece ani. — Bună ziua părinte!

— Să trăesci fiule, dar' ce veste ne aduci?

— Nu prea bună, domnule părinte, că uite hăramul de jidan stă sê-mi scótă sufletul pentru nesce sërăcie de

dătorie. Nu m'ai puté d-ta folosi din banii bisericii, până una alta?

Ba putea, Petre — că așa eră altc-cum numele husariului — ba putea, numai nu știu ție plăce-ți-va ori ba învoiala, cu care-ți pot scăpa capul de necaz.

— Mi-a plăcea, domnule părinte, fac ce ții numai mă scapă, se nu mă scotă jidanul în uliță cu muere cu copii cu tot, vedu-l șperlă de hoț!

— D'apoi uite Petre: întâi și mai întâi de toate se lași în trăznet beutura; a doua: se dai grădina ta se punem biserică pe ea. Atunci te scăpăm de dătorie și-ți facem casă cinstită colo pe grădina bisericii din jos de sat, scii de unde ni-a dus valea biserică. Acea grădină e mai mare de cât a ta; ér' a ta-i mai potrivită de pus biserică pe ea, că-i în mijlocul satului. De-ți place așa — atunci te înțelege cu femeia și eu strîng epitropii la olaltă și facem schimbul cum am ținut. Dar' eată-ți spun: mai întâi de toate părăsesce beutura, apoi vorbim de celelalte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Se părăsesc de tot beutura, par' că nu s'ar putea, domnule părinte; îmi și place, nu-i vorbă, dar' mai mult o béu de leac, nu din plăcere, apoi o béu și de necaz, se mai ameteșc, în păcate, se uit atâtea necazuri, ce au dat preste capul meu.

— Apoi, decă nu poți lăsa beutura, n'am ce-ți face, nu te pot ajuta. Tu mergi și mai bea, de ai pe ce, apoi cu jidanul te împacă după ce-i țepenii odată . . .

Cu aceste vorbe părăsi preotul pe husariul, care se duse drâmboiat și mânios.

— „Ioiu face eu popii, că-i așa rău la inimă de nu mă ajută chiar' acum, când is mai necăjit; nu i-am mai călcat casa, dar' nici nu i-oiu mai călca-o; de a mea grige crească-i ierbă verde-n tinda, că eu știu că nu i-oiu încălci-o!“ Așa și gândii mergând dela preotul.

Ajuns acasă înjură pe muere, se răstii la copii, căuta prin casă ca un smintit, apoi eși ér' la uliță îngândurat. Merse ață la Vila: Mă Vilă, tu-i fi având ceva bani, ori de n'ai — poți face lesne din vite, și ai și o căsuță colo lângă móră. Mă, dă-mi căsuța aia și plătesce pe jidanul,

da-ul dracului să-l dau, că-ți dau ție grădina mea cea scumpă; mi-i mai da câte-va măsuri de bucate, că mi s'au ciuntat. Ași vrea se mă mântuesc de hăramul de jid, că tot pe cap îmi stă, ba acum m'a amenințat că mă dă în judecată, ca și când eu așa fi nebunit ómenii se nu-i calce casa, nu popa!

— D'apoi, frate Petre, la una ca asta nu m'am gândit. Fără, decă tu chiar' voesci, mergi de te sfătuesce cu muierea — că-i dela tată-so grădina — și apoi haidați se ne înțelegem.

Preste câte-va țile erá husariul în căsuța cea de lângă móră pe un petec de grădină cât o arie de șură, dar' erá plătit de jidan și avea 2 saci de cucuruz. — „Tot nu m'am rugat la popa! țicea el; tot nu m'am jurat ca cei nimernici! Omul, care-i om, scie când îi de beut și când îi de postit și de nu s'a jurá ca nimernicii!”

Satul credea că Vila va face casă pe grădina dela husariul, că are o dróie de copii, și de aceea a luat'o. Dar' mult se mirară în dumineca Florilor, când veni protopopul se sfințescă locul de biserică și vedură că Vila dăruesce acea grădină pentru de a se zidí biserică pe ea și nu poftesce pentru ea nici un ban dela popor orí dela biserică. Husariul inholbà nesce ochi mari și-și gândi: Tot din bani de a bisericii mi-a dat și Vila, că dóră-i epitrop, una-i el cu popa, da-ui dracului pomană! Nu-i nimic, bine că nu m'a pus dracul se jor și tot m'am mântuit de jidan!

Când îi țicea câte cineva: Ui, mă Petre, mai gândit'ai tu că pe grădina ta s'a face cândva o zidire sfântă ca asta? El răspundea îngâmfat: Anume am dat'o mai de pomană, ca se fie de sufletul socrului, firear al dracului se fie, p'acolo pe unde-i de strigoii, că a 'ngropat comóra de nici dracul n'o mai află, în loc s'o dec la copii lui s'o foloséscă!

Se vorbia adeça că socrul husariului se fi îngropat, te miri unde, o ólă de bani de argint, după ce vedú după ce odor de om și-a măritat pe Anuța, pe singurul lui copil. Drept erá, orí ba, nu se scie, atâta țineau toți în minte că socroso fuse cel mai mare bocotan în vre-

mea lui și că după mórtea lui tot a rămas la husariul, care se jură în ce-i stă capul „*că bani uscați nu i-a lăsat socruso, numai neșce ciologe de vite slabe și nisce oi călbăjite, lângă hîra cea de moșie rea.*”

Locul bisericei fû sfințit; locul temeliei fû însemnat și măestrii începură a lucra. Poporeniî numai cărau piétra dela grădina bisericéscă cea veche, aci la-'cést cumpărată.

Cât ținû săpărea fundamentului, preotul cu doi epitropi fû tot de față; numai țiganiî singuri, un minut nu fură lăsați, se sape de capul lor. Și făcură un fundament ca de un metru de gros și ca de doi metri de afund în pămênt.

O parte a fundamentului trecea chiar preste nesce rēdăcinî gróse a unui mēr mare, ce-l tăiase harnicul de husariū odată, când nu mai avea ce pune pe foc.

Săpând țiganiî se scótă rēdăcinile afară și se pótă afundî și lărgi fundamentul, eata dau de un bolovan, cam ca o plētră de rijniță de mare. Par' că și semănă cu pietrile de rijniță. „Aci vor fi îngropați baniî Nuțului,” dîse un om rîdînd, că Nuțu chemase pe socrul husariului. Dar gluma fû aievea! Când ridicară bolovanul, aflară o gălētă, de cele în care se smulg oile, și în ea câte tóte deasupra: o căciulă mîncată de molii, două clopoșele sleite, un amnariū cu cremene și cu iască într'o pungă, ér' în fundul găleții bani de argint în preț de vre-o două miî de fl. și câți-va galbinî dóră 20—25.

Preotul și cu epitropiî luară găleata și scóseră tot ce eră în ea în fața celor ce erau de față. Apoi dădură muncitorilor câte 1 fl. la fie carele și dusēră găleata la epitropul, de o incuiă în lada bisericei.

Indată fû satul plin că s'a aflat sub rēdăcina mērului un milion de talerî și un întunec de galbinî!

Când auđi husariul de una ca asta, odată roși ca focul, apoi albestri și în urmă se făcû ca păpădia de galbin și se scărpină în cap. Apoi începû la muere: Așa, prăpădită și urită ce ești tu, că lotrul de tată-to mai bine a'-gropat binele-'n pămênt, de cât se ni-l dee nouă, bage dracul lemne 'n el de tálhar bētrân! Mă duc și-l

scot din grópă și împlânt furca cea de fier în el, strigoiul și tâlhariul!

Muerea prinse a plânge: Fi bun, Petre, dă-'n mine, bate-mă, batjocoresce-mă, dă însă bună pace morților, că nu ți-au greșit nimic. Nu ne-a lăsat tătucul destulă blagă (avere) dar' decă . . . n'am avut noroc, tótă s'a dus!

— „Tacî strigóie, că mintenî te decûl! Merg la popa și de nu-mî dă barēmî jumătate din banî, nici un pēr nu-i las în barbă, tótă i-o ciupelesc, cum ciupescî puii de pene, firear al dracului de șap, se fie, cu tóte cărțile lui cu tot“! Și plecà înjurând și crîșnind în dinți de gândiai că mórte de om v'a face unde-a ajunge. Toți îi făceau loc.

Când da se între în drumul cel mare, ce trecea prin mijlocul satului, auđí mai multe gurî strigând: feriți, e turbat, e turbat!

El gândí că de el ȑic că-i turbat și se înfurîă și mai rău și înjurà: voiû arêtá eu cine-i turbat, firea-ți ai dracului se fiți! Și nu vèđû că spre el mergea ața un căne cu limba scósă și cu còda între picioare. Și se loví unul de altul, cănele cel turbat de husariul cel turbat de mânia. Și cănele-i sári oblu-'n față și-l apucă cu gura de buze și de nas. Numai odată l'a strîns, și husariul a căđut jos și de durere și de spaimă, ér' cănele s'a dus mai departe. Husariul se rēdicà tot sânge, tot încruntat și tremurând ca varga. Nici vorbí nu putea, numai borboșîá vorbe neînțelese, până-'ntr'un tērđiu, atunci ȑise limpede de-l putû pricepe orî cine: Se mă ducă primariul la spital, că mintenî turb!

Și l'a pus pe o căruță și l'au legat ca se nu se-'n tēmpile se-l prindă *jitruiala* pe drum și l'au dus la spital, unde a dóua ȑi și prinse a buiguí și a-și descoperí tóte pēcatele, ér' a 9-a ȑi murí în durerile cele mai crâncene.

„M'a bătut Dȑeu“, ȑicea el, „că am fost plecat de-acasă gata se sugrum pe popa, de nu mi-a da baniî cei îngropați de socrul; eu am fost un stricat ca nime-'n lume! Eu am omorît și vitele lui Vila, că eu le-am băgat în lucernă, după ce am tăiat gânjurile dela pórtă. Furat'am si făcut'am câte rele tóte, dar' acum m'a bătut Dȑeu!“

În sat toți se îngroziră, când auziră de cele descoperite de husariul. Êr' epitropii bisericii hotărîră că din banii aflați în fundamentul bisericii nici un ban se nu țină, fără, pentru amărîta de văduvă rămasă după husariul cu o droie de copii, se cumpere pe toți banii loc dela jidanul, care căută cumpărători că se mută din sat, și se-i facă rînd și de o vacă cu lapte. Și așa făcură.

În ziua de S.-tă-Măria mică eră gata biserica cea nouă ca o mănăstire de frumósă. Lume multă se adună în acea ȕi în Curmătura, că vinea chiar' vlădicul se-o sfințescă.

Fost'au dóră 40 de preoți tineri și bătrâni, și popor ca la 5 mii de suflete. Spus'a atunci episcopul o predică cum numai vlădicii sciu spune, când vréu. Êr' după slujbă fû mėsă mare în curtea bisericii. La mėsă se închinară păhară de vin în sănătatea împăratului, a vlădicului, a preoților și a poporului. Êr mai în urmă se sculă preotul din loc și grăi așa:

Sfinte Părinte Episcop, frați preoți și iubit popor!

Eu voiŭ se vă spun în câteva vorbe, cum s'a făcut acésta biserică pompósă ce o vedeți. Acésta a făcut'o singur Dȕeu sfântul, că cu un an doi înainte de a începe la facerea ei, nu eră dóră pe apele aceste popor mai bețiv și mai prăpădit de cât acesta. Pân'acolo merse răutatea lor, cât un poporan băgă nóptea tóte vitele unui creștin de aci în lucernă de tóte crepară. Dar' chiar prin acésta se făcù minunea. Că acesta, săpând acolo în fundul grădinei grópa se îngrope hoiturile dela 5 vite mari și scumpe — dă de o comóra, îngropată acolo de pe vremile Curuților și a Lobonților. Din comóra aceea se înciripéză creștinul, ba putea sē se facă ca un grof de avut, că era mare comóra ce aflase. Intr'acea dă Dȕeu și se umflă valea și ne mână bisericuța cea de lemn. Atunci ȕice creștinul meu — se-i ȕic acum pe nume, Vila, că mulți îl cunósceți, și-l puteți toți cunósce, că-i epitrop Sf. bisericii; ȕice dar' atunci Vila așa cătră mine: „Părinte, scóte beția din sat, că dau bani de o biserică, și de a fi se mă suie până la douăȕeci mii de fl.“ Am

cercat, și bunul Dđeu a adus la pocăință pe întreg poporul, și așa ș'a putut face acésta frumoasă clădire spre mărirea lui Dđeu, că ni-a scăpat se sātana. Un rătăcit n'a voit sě se pocăiescă, dar' mânia Ceriului l'a ajuns. Acum Dđeu sě-l ierte.

Atăta am vrut sě se scie și mai voiū sě se scie și aceea, că de când acest bun popor s'a pocăit, tóte trebile-i merg mai bine. E numai un an de când au alun-gat pe diavolul din sat, și tot poporul se cunósce, că-i mai bine hrănit, mai bine îmbrăcat, nu face dėtórii, ér' țérina-i cu totul alta, după cum erá în alți ani, e mai îmbelșugată in róde de tot felul și darul Domnului e cu noi.

De aceea doresc ca acest sfânt locaș sě se numéscă

„Biserica pocăinții“

Și așa se numesce până-n điuă de ađi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Blândocul.

Đice popa din altar și cāntă diecii din strană: „Fericiți cei blānđi, că aceia vor stăpāni pāmēntul.“ Și așa ar trėbui se fie, că dóră popa și diecii cāntă din cărțile cele sfinte și am băgat și eu de sēmă, că blāndul stăpānesce pāmēntul; ba și đicala nōstră đice, că mielul blānd sugē dela dōuē oi. Și totuși nu tot-dėuna e așa! Că cine mai este om blānd ca Chifor Cārlan dela noi, căruia dóră și porecla-ie „Blāndocul;“ unde veđi om mai de omenie ca el? Unde-ți trėbue un lucrătōr mai bun de cāt el? Și nu-l vede nime beat în veci, în pāri încă nu āmblă, cu om pe lume cuvēnt legānat n'a avut, și tot nu-i Dómne ajutā, tot nu-i se adaug de dōuē de dōuē! Ba nici suman bun în spate nu are. Par' că nu-mai māncă și dórme, atāt e de rėu îmbrăcat și atāt e de gol pe lāngă casa lui. Nici purcelas de Crāciun nu are, necum se mai aibă vācută cu lapte ca alți botezați.

Și minunea minunilor! Scie tot lucrul și nu fuge de lucru; și el și muerea lui și fata lui sunt pururea la lucru, mai pe sēma lor, mai mult însă pe la alții pe banī. Și tot nimic se cunósce din lucrul lor, spor nu au în nimic. Apoi nici nu poți đice, că dóră au pāgubit cu vitele, că de acele n'au avut nici cānd, apoi, ce nu ai, nu poți pierde. Cum vine dară, de la el nu se mai adauge nimic? Că casă are, o leacă de locșōr încă are, mai lucrēză și

în parte și pe bani și, cum dic, nimic se alege din munca lui ? Ba par' că-i și dator cu bani la bancă !

Trăbue că este o pricină și aci, că fără nici o pricină numai n'ar fi el așa fără noroc, cum e. Și pricină este. Uitați-vă cum stă lucrul :

El din firea lui a fost bun și blând și harnic și cruțător. Drept, că din omenii săraci a fost, dar' din omenii de omenie. Ca slugă s'a trezit și a slujit până a scăpat de cătanie. Atunci s'a însurat, a luat pe Irina Natului. Natu i-a dat un petec de grădină să-și facă casă și 3 locurile la câmp, două de arătură și unul de fânat. Și și-a făcut căsuța atunci, îndată ce s'a însurat, mai cu bani ce-i avea de pe slujit. mai cum îl ajută unul și altul, dar' se mai adaugă de atunci ceva, feră Domne.

Încă până acum haine bune avea pe el, dar' acum gol e și el și Irina lui, de par' că ei ar fi cei mai becisnicii din sat.

Până le erau copii mici, se miră omul și nici prea, că nu pot adăuga câte ceva, dar' acum feciorii sunt în slujit, fata le lucră tot lucrul și ei tot nu au nimic, ba sărăcesc vedând cu ochii.

Unii omenii dic, că nu li-i casa în loc bun. Alții dic, că-s amândoi născuți în planetă nenorocată, er' alții mai bătrâni dic așa : De n'a zidit Domnul casa bunătăților, înzedar ne ostenim.

Și bătrânii au drept. La Chifor Cărlan n'a zidit Dumnezeu casa bunătăților, deci înzedar se ostenesc. I-a dat trup tare și sănătos, i-a dat muere harnică și bună, dar' lui nu i-a dat minte destulă, l'a făcut prea credător, pe Irina lui asemenea, și fiind-că pre cel lesne credător toți îl înșelă, așa trebuî se pățescă și bietul Chifor Cărlan.

Când lucră încă la casa, n'avu ce lucră un moșneg drăcos, ci disă, că în locul, unde își pune Chifor casa, sunt bani îngropați. Atăta i-a fost de ajuns lui Chifor și Irinei lui. Din minuta aceea ei tot comori visază și comori cercă. Umblând noaptea după comori își frâng oșele, își strică hainele și-și mănăcă totă agonisita de diuă.

Și acesta ține acum de douăzeci de ani !

Când sunt numai ei amândoi, n'au de douăzeci de ani altă vorbă, de cât numai de bani, ce sunt îngropați la ei în ogradă, poate chiar sub casă. Și cercă mereu în câte feluri aumai aud, că se cercă acest lucru, dar' fără alt folos, de cât că-și mănăcă agonisita și-și frământă mintea înzedar. Un opșitar sfătos se laudă odată în prepănăție, că el și-a adus din cătane 13 cărți, unde sunt toate farmecale pământului, chiar și farmecul, cum se scot comorile. Vestea se lăți prin cel sat și veni și la urechile Irinii. Ea se sfătuî cu Chifor și aflară lucru cu cale, ca Irina se facă un blid de plăcinte, se frigă o găină, er' el se aducă o litră de vinars și zahar se-l îndulcescă și se cheme pe opșitar la omeniă, dără, decă s'a șumeni, li-a spune și lor taina scosului de comori.

Cum se sfătuiră, așa făcură. Merse Irina și cumpără făină de grâu și brânză și unsore și repeși un stog de plăcinte, încât puteai bate cósă la umbra lui. Și tăia o găină buclată ca un snop de grea și făcu din ea mănărușă bună. Er' Chifor adusă o litră de vinars și de dece creștări miere. Apoi se dusă se dee de opșitarul. Și îl află curând, că eră la prepănație. — Hai o leacă afară, că am se-ți spun ceva! Și eși opșitariul afară și Chifor, cam rușinos cum este el și cam sfiindu-se, ca de un om atât de învățat și de umblat în lume, cum este opșitarul, îi spusă așa:

Uite, Criste, că așa-l chiemă pe opșitarul, — uite de ce te-am chemat afară, se faci bine se ostenesci până la noi acasă, suntem și cam neam de departe și fiind-că te-a adus Domneșeu în pace din cea focuită de străinătate, se petrecem o seră împreună. Ne-am gătit câte cu ceva, ca omul când așteptă neamuri.

Cristea opșitarul, om belit de pe dracul, pricepă numai decât, că de pe Blândocul pôte trăi bine din când în când, decî răspunse cu glas lin și prefăcut: N'am bătut țerile, frate Chifore, s-mî fie rușine de ómenî de omenie din satul meu. Pute-am rămâne acolo, că au plâns tisturile după mine, dar' n'am mai vrut; mi-a fost dor de satul meu și de prictiniî mei din copilăria. Destul am stat 12 ani încheiați prin străini. Acolo am învățat multe de tóte, numai *cărți* am adus 13, cât nici un popă nu scî mai multe de cât mine. Din ele voiî se dau poveșe la toți ómenîi de omeniă din satul meu, că se mERGă vestea și povestea, că Cristea nu înzedar a bătut țerile!

— Apoi sE mergem dară, frate Criste!

— Mergem, dar' nu grăbi tare, că te ajung. Numai béu glaja acea de vinars, ce am cerut'o dela Jidan și dau o raita p'acasă sE-mî iau o carte-douE cu mine se vE țin de poveste.

— Se iai și cartea ceea cu comorile!

— Las' pe mine!...

* * *

Preste un ceas era voiă bună în casa lui Chifor Cărlan, cum n'a fost nici când s'a însurat. Vinarsul cel dulce se scurgea în păhăruț și din păhăruț în gură, după el plăcinte bune și fripturiță de găină, — se tot trăesci, se nu mai mori!

Cristea scurgea păhar după păhar, îmbucă plăcintă după plăcintă și spunea la *pologeni* de prin cătunie, că eră opșegos de sa-i mai cauți părechia în șapte țări. Chifor cu Irina lui stau cu gura căscată și se miuunau de *tricoșenile*, ce spunea Cristea, er' el, vEđend, că cu cine are de lucru, le spunea și mai cu ponturi.

„Mă, frate Chifore,“ începă el, „mă, din căți feciori au mers în cătane de-odată cu mine, nici pe unul nu l'a ținut cât pe mine; pe toți i-au slobođit după 2—3 ani, dar' mie nu da Dumneșeu se-mî mai dee drumul. Ce ne-om face fără tine, đicea căpitanul, cine sE ne înveșe răgutele? Cine se ne ție de urit? Nu te lăsăm,

Christe, nu te putem lăsa; te facem șarge, îți dăm „țugul“ pe mână, se faci ómenî din boîi aceia. Inzădar mă rugam se mă slobódă, că nici gînd n'aveau se mă asculte. Ba, după ce au *oblicit*, că știu și o lécă de scrisóre, ține-te băiate! De trebuia dusă o carte cu banî la postă — du-te Criste! De trebuia mers după carne pe séma companiei — du-te Criste! De nu cunóscea care-va fecior numérușele — mergî Criste în locul lui! De avea compania vre-o plângere în potrive strajameșterului — du-te Criste la domnul căpitan!

„Și tot așa și ér' așa, cât mă mir, că n'am nebunit de atâtea gîndurî, ce m'au mîncat. Drept și mai drept, că și cînste aveam la tisturî, tóte capetele de țigare tot mie mi-le dau. Numai auđiam pe căpitanul meu: Criste, na capétul ăst de țigară! Dar' eră țigară mai întregă, că el numai cât o aprindea și cum da cu ochîi de mine: ține Criste!

„Apoi la manevurî... sêracă lume! Multe găini am mai furat! Că ce vreți? Tótă ȕiulița băteam cele dealurî, doba înainte: durrum-drum-drum! Êr' noi după ea flămênđi și însêtați. Apoi nici sêra se nu ne facem o leacă de voiă bună? Alți feciori dormiau ca butuciî, dar' eu mintenî eram c'o găină grasă: Insciintez la domnu căprariu, că am cumpêrat o găină și vrêu s'o mîncăm la olaltă! — „Bravo! ești om, Criste! Dobitócele celelalte dorm, tu veđi din ce trăese ómenîi! Așa se cătunesce! Drept și mai drept, că toți au plîns după mine, când am plecat. Ba strajameșterul mi-a dat două pițule și mi-a spus așa: Criste tu mergî la bine, dar' noi rêmânem la nêcaz. Mai abate pe la noi, c'a trece multă apă pe vale până-om mai da de fecior ca tine! Imî eră ore cum-va sê-i las, dar' mé lovise dorul de satul meu și de prietiniî mei; nu m'am mai putut răbda se nu vin.“

Apoi prinse a cînta de se rêsuna casa, și mîanca și bea și a spune la pologeniî și la opșagurî, de ar' fi stat sórele 'n loc, noroc că eră nópte.

Chifor cu Irina îl ascultau ei, de ascultat, cu gura căscată, dar' mintea lor eră tot la comóră. Decî într'un târđiu se desghietă Chifor și începù:

„Frate Criste, multă lume ai umblat, multe ai vêđut și ai pătîit și cărți multe văd că ai; ce gîndescî, ore n'am puté noi cercă — că uite — tot satul spune, că aci unde-va în *aretul* casei nóstre, sunt banî îngropați...“

— „Destul, frate Chifore, destul, eră cât pe aci se uit; bine, că mi-ai adus aminte“... Și scóse Cristea o carte și cetî din ea așa, că în pămênt sunt mai multe comorî, de cât de-asupra pămîntului, dar' sunt greu de aflat și mai greu de scos, că unele sunt puse cu soroc rêu, pe acele clocesce dracul și, decă cine-va cutéză de se apropie de ast-fel de comorî, le strâmbă dracul gura la ureche, le ia puterile, îi schimosesce. Trêbuea adecă cu mare băgare de sémă umblat la ast-fel de comorî. Apoi mai adause el,

ținând cartea dinainten nasului ca și cum ar ceti din ea — „apoi trebuie să scim, că bani, care-s în pământ, ard spre Țile mari, spre Țiua de Paști, Rosale, Sângeorgiu și Ispas. Er' bani, cari ard până în miezul nopții, sunt stăpâniți de diavolul, și numai acei bani sunt buni, cari ard după miezul nopții, pe la cântatul cocoșilor. Nică de bani cei puși fără soroc rău nu se pôte omul apropiă ét'-așa, că nu pôte sci omul de ce pôte da: De n'are omul ierba fiarelor nu dă de ei, și ei întră tot câte cu un stânjin mai afund în pământ până își pierd urma.“

Cristea, cum Țic, spunea minciunile aceste ca de pe carte, și Chifor cu Irina erau galbini ca cêra și stau ca înlemniți cu gura căscată și ascultau la minciunile lui.

Cristea vedea bine, că-i are în clesce și că se tem de celea ce le spane el, decă prinse mai tare la curagi și începă: Eu cred, că aci unde-va comoră de bani este, dar' trebuie se scim, sunt ei puși cu soroc bun ori rău? Și apoi: ore unde este ea? Apoi grija mea mai departe!

— Și cum am sci ore de sunt puși cu soroc bun ori rău? — întrebă Chifor, er' Irina n'asteptă să-i spună Cristea, ci începă: — Vai, că uituc mai ești tu, Chifore, dor' ai auzit cum a spus de pe carte, că bani, cari ard până-n miezul nopții sunt răi și numai cei din Țori de Ți sunt bani buni!

— Vedă Chifore, dise Cristea, fâlos, mai bun cap are Irina, de cât tine, ea ține mai bine în minte cum i-am cetit. Adecă ce, și sunt muerile mai ascuțite la minte decât mulți bărbați.

Irina eră fâlôsă, că ea a ținut minte cum a cetit Cristea, er' Chifor sta debălăzat, că în capul lui n'a putut întră atâta înțelepciune.

— Apoi când a-ți vedut bani ardând? întrebă Cristea.

— Noi nu i-am vedut ardând, ce se Țicem, dar' i-a vedut Gorea cu Pascu și cu Țoderu lui Drâmboi, când veniau dela moră tustrei cu trei Țipturi de fârină de grâu, cum măcinase se aibă pe lăsarea de sêc de postul Crăciunului.

— Dar' nu v'au spus, vedutu-i-au ei ardând până în miezul nopții, ori după miezul nopții?

— Nu-ți aduci tu Irină aminte? întrebă Chifor.

— Par'că eră de cătră Țiua, când veniau ei dela moră.

— Atunci — grăi Cristea sfătos — atunci sunt bani buni, și, de va vré DomneȚu, ai noștri sunt. Dar' se facem o lécă de socotêla se nu pățesc și cu voi cum am pății cu un Frantuz, la care fui în cortel; că-i aflai o comoră în colniță și i-o dedui în mână, er' el mi-a scos ochi cu trei zloți buni. De sciam, nu mă chinuiam pentru el; pe el l'am făcut bunu bunilor și eu m'am ales cu nimica.

— D'apoi cum creȚi, că ar fi mai bine? întrebă Irina.

— D'apoi așa, că ce biată vom afla se împărțim în trei, vouê două părți și mie una; invoiți sunteți?

— Invoiți!

Din séra aceea capul lui Chifor și al Irinei e mai plin de comori, de cât până 'ntr'aceea. Cristea le celuesce tótă agonisita. Ei lucră, asudă, și ce capătă papă Cristea cu minciunile lui. Odată îi trébue 3 zloți bunți se mérgă la pascălăul din Curmătură se caute în zodie. Chifor face ce face, înciripeză banii, își umple traista de merinde pentru doi înși pe patru zile și se ia cu Cristea la pascălăul din Curmătură.

Pascălăul din Curmătură érá un opșitar și mai belit de pe dracul, de cât Cristea, și bun prietin cu acesta. Lui îi destăinuise Cristea tóte tainele lui Chifor și cu Irina, deci cum intrară aceștia la el, știu cu cine are de lucru. Și după ce vorbiră puțin, după ce Cristea îi spuse. că uite a venit cu prietinel său Chifor să le caute în pascălie, Pascălăul își scóse pascălia și luând un fir de grâu îl dădu lui Chifor se-l arunce pe pascălie. Și firul se opri pe zodia racului. Atunci pascălăul începú așa :

„Uite, om de omenie, dumniata ești născut în zodia racului. Multă vreme ți-a umblat tot réu și multă vreme tot așa ți-a umbla, dar' ți-se întórce zodia într'a berbecului și de acolo într'a leului. Atunci vei fi bunul bunului. Socrul dumitate ți-a dat un petec de loc chiar' în fundul grădinei lui, acolo dumniata ți-ai făcut casă, ai muieră cuminte și de omenie, ai doi copii dați în slugit și o fetiță acasă. Dar' mare noroc te așteptă. În olatele dumnitale este îngropată din zilele cele bătrâne o căldărușă cu bani scumpi de aur și de argint. Când vei pune mâna pe ea, vei ajunge cel mai de frunte om în sat.“

Chifor când își auzi povestea lui spusă de pascălăul de pe carte, înmărmuri odată. Ésta-i cu dracul, gândia el, că-mi scie tot cuprinsul casei, trébue dară, că adevérul vorbesce, când spune că în olatele mele este comóră îngropată. Altcum de unde ar sci ? El nu-i dela noi, nu m'a mai vădút, nu mi-a auzit de nume, nu-mai dracul îi spune rëndul casei mele.

Pascălăul cetia din fața lui Chifor tóte gândurile lui. Apoi mai dîse : Uite, dumniata te miri, că de unde știu, ce știu și ce-ți spun ; dar' rogu-te spune d-ta, nu-i precum ți-am spus ?

-- Ba-i chiar' așa.

-- Atunci se sci, fértate, că mie-mi spune tóte acela, care zace și clocesce pe căldărușă de bani cum clocesce o găină pe oué.

— Vai de mine! Dóră nu-i ucigă-l crucea ?

— Ba-i chiar' el !

— Și nu te temi de el ?

— M'aș teme, dar' veți, că io-s cu spirituş, is mai mare de cât el, eu mân și aduc cum vreu pe cornoratul.

— Vai, tare ești la cap !

— Și tu ai fi tare, când ai sci ce nu ști.

D'apoi ce gândesci, puté-s'ar face ceva, se umblăm la căldărușă ? Și de n'am luá odată tot ce-i în ea, veți, se luăm măcar cât de cât.

— O se cercăm. O se merg eu odată la dumniata, când voiû chibzuî că-i bine. Dar' lucrul naibiî, mi-am pierdut o uneltă scumpă ce avui şi până mi-oîu puté-o *însemá*, n'am ce căută.

— Ce ai pierdut? întrebă Cristea, care până-'n aceea ascultă numai şi ridea pe sub musteţe de încurcătura, în care intră Chifor tot mai afund.

— Am avut, frate Criste, un firuţ de iérba fierului. Ce am făcut, unde l'am sciut pune, că nu mai dau de el! Şi fără el sunt ca şi fără o mamă.

— Sciî ce? dîse Cristea, la noi este o ȕigancă strigóie, ea scie unde cresce iérba fierului şi eu nu cred, că nu mi-a căşti-ga-o pentru o plată bună.

— Cine-i aceea? întrebă Chifor.

— Acsina Teglarului.

— Mě nădăiam eu, că ea va fi, că şi la vacî scie multe far-mece şi descântece.

— Apoi ea-i!

— Se mergeţi dară la ea, dîse Păscălăul, şi se faceţi ce-ţi face de-un fir cât de mic de iérba fierului, apoi haideţi cu el la mine. Dar' suflet de om se nu scie de marafeturile nóstre, că atunci tot lucrul ni-e înzedar

Cât a ȕinut drumul înderept până la Chifor acasă, el nu se putea destul mirá de înţelepciunea Păscălăului. Numai dá din cap şi începea:

— Mě Criste, mă; tu multe sciî, dar' par' că Păscălăul te întrece! — E lesne se mă întrécă, îî dîcea Cristea, că are spirituş!

Décă ajunseră acasă, spuse Chifor şi Irinei lui din fir în pěr ceea ce auđise dela Păscălăul şi ea încă se crucea şi se minună de atotsciinţa aceluia.

— Apoi, dar' tot o se dăm de comórá, cât de târđiu, dîse ea.

— Vom da, răspundea Chifor, de bună sémă vom da, nu-mai, veđi tu, fără cheltuială nu se póte. La Acsina Teglarului trě-bue se dăm, ce foc i-om da, se ne căştige iérba fierului, că fără aceea nicî chiar' Păscălăul nu se légă.

— D'apoi ce i-om da! Că trei zloŕi, ce-i avuse-sem, i-ai dus cu tine şi vėd, că n'ai adus nicî un ban din ei!

— Cum oiû aduce, că încă nicî nu-'i s'a împărut, că i-am dat numai atăta. Nicî n'a pus mâna pe ei, a tras puiucul mesei şi i-a împins acolo. Nicî un păhar de vinars n'a adus din ei se ne omenescă. Spunea, că aştéptă pe o dómná mare se-i spună ursita. Am şi întělnit pe drum cum veneam, o căruŕă de cele dom-nescî cu o dómná în ea. Mi-a spus Cristea, că o cunósce, că-i din ȕera Murgului, pe aceea o aştéptă Păscălăul.

— Dórá nu-i cunoscut până prin ȕera Murgului?

— Ba bine că nu! Dórá decă-i el ortac cu cel necurat, cum n'a fi cunoscut în larga lume?

— Dar' la Acsina, ce dîci dară sě-i făgăduim?

— Mai știu eu? Vom întreba și de Cristea.

Colea pe însărate abătută Cristea pe la Chifor și puse lucrurile la cale se mîergă tustrei până la Acsina Telegarului să se tocmească cu ea se le aducă ierba fierului. Când dau să plece, stă Cristea o leacă pe loc și începe: Bine, dragii mei, noi mergem, dar' așa cu mîna golă înzedar ne batem piciorele. Acsina-i muere sîracă, s'ar cădea se-i ducem ceva cât de cât.

D'apoi ore ce se-i ducem? întreba Irina.

— Dăcă nu mai mult, băter o legăturică de fărină, că oricum, e rușine se mergem la sfat cu mîna golă.

Și căută Irina o stergură și puse în ea fărină ca de două mămăligi cât de sdravine și în fărină vr'o 6 ouă.

— Nô veți așa, dîse Cristea, că omenia omenia așteptă.

Bordeiul Acsinii eră acolo-ntre arini, lângă móră, între alte bordeie țigănesci. Când se apropiără ômenii noștrii în *aretul* acela, canii țiganilor prinseră a lătră, dar' se ogoiră îndată ce Cristea le fluera una și prinse a vorbi cu ei, — semn, că pe Cristea și canii dela bordeele țiganilor îl cunosceau.

Acsina eră singură-n bordei, sta pup lângă foc cu pipa-n dinți și străjuia se fierbă apa în cealon. Când veđu pe ômenii noștri întrînd la ea, își luă pipa din gură și palma o făcu punte de-asupra ochilor și pîdă vedea mai bine cu cine are de lucru. Er' când zări legătura în mîna Irinei, fața i-se însenină și puse nisce vrăsură pe foc, ca se fie zare; apoi îi pofti se ședă.

— Nu mult vom șede, lele Acsină, începă Cristea, fără uite, aci ai o lecuță de fărină și câte-va ouă, — pune-le bine, apoi ne spune pentru cât ne-ai putea însema un firicel-două de ierba fierelor? Ori dóră ai vre-unul de-a îndemănă?

— Hm! hm! dîse Țigancă îngădurată, hm! în slab ceas ați venit! Nu v'a putut aduce Dumnezeu numai cu două țile mai curînd? Am avut un firicel, dar' chiar alaltă-erî l'am dat la un căpitan de hoți din țera Turcului. Și eftin ce l'am dat, Dómne! Numai cu patruzeci de argint, mi-am și cumpărat pe ei cești patru purcei și mi-a mai rămas ceva se cumpăr de rîndul guri, vedeți d-vóstră, ca muerea sîracă și năcăjită, care muncesce mereu, ca se pótă trăi de pe-o țil pe alta. Vai, cu multe scănteii imi însăm eu bucaturile! Ce gîndiți, se n'ai tu nimic, dar' nimic odată, și tot se trăesci în focuita asta de lume scumpă! Că secréta de gură nu te întreabă gazdă ești ori sîrac, ea cere porția ei, mîncău-ar pămîntul se-o mînănce. Apoi și ômenii nu-s darnici ca odată! Dăcă le mergi la ușe te mănă la lucru, în loc se-ți întindă o bucatică; numai atunci ești bună, când vin ei la tine se le faci câte tôte: mai se le dai de noroc, mai se le tocmești vacile, mai se le descînti de sgaibă și de sóre și câte de tôte.

Dar' lasă-le aceste, babă, îi dîcea Cristea, și veți-ne de ce am venit?

— Așa dău, eră cât p'aci se uit, că am ómenî de omenie în bordei, m'a fost înăbușit necasul și dădai frâu slobod la cestă secretă de gură. În se vîd eu mai întăi, gâci-voi, de ce vî trebue ierba fierului? Și fi-va de ceva folos, orî ba?

Și scóse Acsina o legătură de cărți de joc zoióse și le mes-tecă cásărind și le dădă lui Chifor se le rēdice, apoi le întinse pe vatră la zarea focului și începú :

— „Bată-te norocul, Chifore, dar' norocos mai ești dumniata. Uite! dumniata ești filcăul de ghindă, în drépta dumitale e nouaca de dăbă, aceea însemnă banî, banî mulți, Chifore, aprópe de dum-niata; în cap ai șeptea de roș, aceea-i o veste bună; în picioré ai optaca de verde, aceea-i bucurie, bucurie cu nădejde, de-a stânga ai craiul de roșu — acela-ți e dușman! Norocul dumitale, că-i la spate, nu-ți póte strica nimic! În se numărăm: una, dóuē, trei, patru, cincî, șése, șapte: filcău de bătă!... om bun, Chifore, om cu credință: una, dóuē, trei, patru, cincî, șése, șapte: Crăița de ghindă! Asta-i nevasta dumitale, norocósă muiere! Și i-a dat Dumneđu un bărbat cu minte!... Una, dóuē, trei, patru, cincî, șése, șapte: As de verde! Noroc, Chifore, noroc cu carul, ci-i cam departe, dar' l'a apropiă Dumneđu și Maica luminată, că acolo-i nădejdea... Unu, doi, trei, patru, cincî, șése, șapte: Arșeu de roșu! Ér' un dușman! Hm! Mulți dușmanî mai poți avé! Unde vîd că te ai bine cu muerea, unde vîd, că este nădejde de bine, te-ar sorbí într'un picur de apă se póta, dar' nu au putere. În se le numărăm înapoi: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: șeptaca de roș! Veste bună, Chifore, veste tare bună! 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: filcău de verde. Nădejde, Chifore, nădejde mare și multă. — 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: Crai, de roș! Hm! hm! Uite, Chifore, din cărți îmi ese așa, că în olatele dumitale este îngropată o comóră tare scumpă și că dumniata de bună sēmă-i da de ea, decă vei căuta-o cum sē du-culesce Mai iasă, că ai o fată și doi feciorî, fata-i tare norocósă. I-i stă, că s'a face o dómna mare, póte chiar preutésă. Că, ce se qicem? Fata-i frumósă, îi din ómenî de omenie, de poți pune mîna pe comóră — preutésă o faci! Mai stau în cale mulți duș-manî, ómenî rēi, carî decă ar' auqî că cercî după comóră, te-ar desmēta se nu âmbli, ca se le rēmână lor... Dumniata-i face ce-i vrē, că la dumniata-i voia, eu ți-am spus numai ce ți-a eșit din cărți!“

Auqind Chifor cu Irina lui cele spuse de Acsina, nu se mai indoiau nicî un minut, că dóră în aretul casei lor n'ar fi comorî îngropate. Că ei se gândiau așa: Satul vorbesce, că sunt; Păscă-lăul li-a cetit din Zodiac, că sunt; Acsina li-a dat din cărți și încă li-a spus, că sunt, decî trebue se fie, și deóre-ce sunt, și-s pe locul lor, și ei i-or căută, ci trebue se-i afle, și decă i-or află, numai ai lor vor puté fi, vor puté face cu ei ce vor voi, vor puté — în legea Acsiniî — se-și facă fata chiar' preotésă. Așa

se gândia fie-care în gândul său, și Acsina și Cristea le cetiau de pe față gândurile, cum cetesce popa de pe carte. Ér' Cristea luă cuvântul:

— Bine, babă, ce ni-ai spus tu scim și noi, dar' e vorba de ierba fierului, pentru cât ni-i câștigă un firicel de ierba fierului.

— D'apoi n'oiu mai cere lumea, ne-om împacă cum va fi mai bine, ca ômenii.

— Că așa nu-i bine; copilul trêbue botezat.

D'apoi nu mi-ți da nici un ban până nu s'a află comóra; atunci mi-ți da cât v'a trage inima; io socot, că n'a fi prea mult 20 fl.

— Nu, babă, atâta fie! dîse Irina.

— Ér' pân'atunci, adause baba, mi-ți mai milui câte cu ceva; când voi merge se caut ierba, mi-ți da ceva merinde, că cu traista golă nu pot luă hotarele-'n cap cu săptămânile de-a lungul. Că, vai greu se capătă. Ce gândiți? Eu trêbue se merg nôptea desbrăcată prin ierburile rourate tot cu dosu 'nainte până dau de un pui de ariciu. Pe acela trêbue se-l prind și se-l bag într'un vas, ca se nu pôtă eși, apoi trêbue se mă pun la pândă, că el face acolo larmă și dă se iasă, dar' nu pôte. Și el atâta se svêrcolesce acolo, până-l aude mama lui, de unde a fi, și fuge tot într'un suflet se-și scôtă puil din primejdie. Și, cum ea este slabă, venind caută un fir de ierba fierului, pe care-l ia în gură, că acela o face tare se pôtă răsturna vasul. Eu trêbue se fiu de a'ndemână se i-l iau și apoi se-i slobod puil. De multe-ori umblu săptămâni întregi până pot da de un fruct. Altă-dată două-trei veri după-olaltă caut și nu pot da nici de unul. Că numai din Ispas până-'n ziua Crucii e bună și ierba fierelor, de aci-'ncolo își pierde puterea.

— Apoi da-ți-om merinde, babă, dîse Chifor, când vei plecă se-l cauți și-om da câte-o pâne întregă și câte o bucată bună de slănină, bine-a fi?

— Bine! Alduiască-te hălea marî și hălea tarî!

* * *

Cine este în sat om mai fericit de cum e Chifor cu Irina lui? Ei trăesc cu cea mai bună nădejde, că în scurtă vreme vor fi bogați ca nime în sat. Că trei ômenî vrednici le stau într'ajutor: Cristea opșitarul, Acsina Teglarului și Păscălăul cel mare din Curmătură. Și lucră dela inimă Chifor cu Irina lui, de Lunî dimineta până Sâmbătă séra, lucră pe la alții cu cârmôja golă numai se facă bani mulți, ca se aibă Dumineca de unde da Păscălăului pe câte-o minciună și lui Cristea pe alta. Și ouăle dela

găini toate le mănca Acsina, care tot la 2—3 săptămâni vine câte o minciună; mai că s'a întâlnit în câmp cu altă strigăie și s'au *flocăit*, că decă se întâlnesc două strigoi pe un hotar, trebuie să se bată, că alt modru nu-i; mai că teacă, mai că pungă, destul că cu mâna goală nici-odată nu ese dela Irina; o pâne, o legătură de fărină, câte-va ouă, o strugea de slănină, și tot așa și mai așa, până toamna la ziua Crucii. Atunci nici bani de pe lucru, nici purcel în cotet, nici slănină-n pod, ba nici suman în spate.

Și acesta nu-i numai de acum, ci-i de mulți ani de zile.

Și lumea îl vede lucrând și în crismă nu-l vede nime și în pări încă nu-l vede, se dăcă că-și mănca câștigul cu procatorii, și se miră oamenii, cum de-i așa de străbătut, cum de nu se adaug și la el două cu două?

Hei! dar' lumea nu scie, că el din munca lui cea cruntă trebuie să mai țină trei hăramuri, care-l înșală 'ntr'una și cari trăesc numai din agonisita lui și a altor oameni blândi și lesne credători, ca el!

BCU Cluj / Biblioteca Universitară Cluj

O inimă nobilă.

»Nene Radule, nu-i bine: deu nu-i bine ce faci dumniata cu mine. Acú, unde-s eu mai mic, mai prost, mai lud, mai nepriceput, dumniata ai vrea se iai totul, ér' eu se rămân ca cei aduși de apă, ca cei rămași de foc; deu nu-i bine, nene Radule, gândesce-te la suflet. Este colo sus în ceriú un Ddeu, sciú cum ne învêta tucu — fie iertat — și ăla — veđi dumniata, bate pe păcătoși! Fii bun, nene Radule, și adă-ți aminte de vorbele tucului când a murit: Tu Radule vei merge în fundul grădinei, acolo-ți vei face casă și șură și grajd și hambar și fântână. Fratele-têu Pavel are se-ți dee ajutor cu carul și cu palma până se ți-le veđi gata; ér' el, adeca Pavel, ca mai mic se cade se rămână în vatra părintescă, așa-i obiceiul din bătrâni, așa vrêu eu și așa vrê și Ddeu sfântul, dragul și milostivul de ell — Nu așa a đis tucul, nene Radule?« — Așa se cerca cu buna și cu frumosul Pavelu Turcului se adevêrescă lui frate-seu Radu că n'are drept se-l scôță din casa părinților, ci că se cade — după obiceiul din bătrâni și după spusa bătrânului Radu, a tatălui lor, — se cade ca Rădu, adeca feciorul cel mai mare se éasă din vatra părintescă și să se

așede în fundul grădinei. Dar' Radul scia multe, fusese-se cătană vre-o 8 ani de dîle, pe acolo învățase toate *hemeșagurile*, și habar nu avea de cea ce spune frate-sau Pavel. El da din umeri și dîcea: cui nu-i place — ducă-se; pe mine de aci nime nu mă pôte scôte, nici chiar' vlădica, necum tu un nimernic de diac, că l'am slugit pe împăratul și când am plecat spre casă — de mi-am luat rēmas bun dela el — mi-a pus mîna pe umăr și mi-a spus așa: Radule, te-ai purtat voinicește, m'ai slugit omeneste, etă îți dau dreptate ca se poți fi primar la voi în sat și din casa părinților tēi nimenea se nu te pôtă mișcă. Dēcă care cumva s'ar pune cu sila se te scôtă, prinde ce ți-a pica în mână și dă-i la mir, că nime nu te pôte judeca! Așa mi-a spus chiar' împăratul cu gura lui, și de vorba lui mă țin; că dōră am jurat sē-l ascult dîua și nōptea, pe apă și pe uscat. Apoi se nu-l ascult? Ai poști tu se fac ce dîci tu și ce spui că a dîs tata? Nici tu nu ești, nici tata n'a fost împărat; cui i-am jurat, pe acela ascult! Din casa asta nu mă duc; du-te tu în fundul grădinii, împărțim grădina în două de-a latul, pe jumătatea ta nu mă mestec, pe jumătatea mea n'ai ce căută. Până în primēvēră de vrei stăi cu mine, nu te opresc, cu toate că te-ași putea scôte în drum, dar' nu vreu. Fără, la primăvēră, vești și îți tă casă în fundul grădinei, ori te mută la socru-tō — nu te opresc, nu-ți am grija.

Pavel eră amărît în sufletul lui de vorbele ce i-le spunea frate-sau, Radul, dar' el eră omul blând din fire și neamblat în lume, credea că pôte se fie drept ce spune Radul și se și temea de el, că venise din cătane cu un piștol, numai cāt un cucuruz, dar' pocnia al dracului și eșă din el glōnțele fluerând. Mult își frământă bictul Pavel mintea ce se facă? Ōmenii îl învățau unii într'o formă, unii într'alta; mări că: nu te lăsă, că dōră tu ești mai mic, ție ți-se cuvine se rēmāi în vatra părintescă..., alții îl înfricau: ba dă-i tu bună pace se stee Radu în casă, că-i omul cu capul în mână, are piștol, și — de are și dreptăți dela împăratul pre cum se laudă — atunci pôte face o posnă.

Muerea lui Pavel, Rosalia, plāngea și se căia că s'a măritat după el, nu că dōră nu i-ar fi fost drag, dar' se temea că cumnatu-s'o Radul ia scôte din casă, ba le-a mai face și alte bazonii. Plāngea de nēcās și blăstāma pe Radul, dar' numa p'ascuns, că în aușul lui nu cuteză se dîcă nimic.

Fiind lucrul așa, Pavel se sfātuî cu socru-so cu diacul și cu nānașu-so, cu popa, ce-i de a face?

Socru-so dîcea așa: Hai Pavele la mine; i-ați muerea și tot ce ai și vină tu la mine până'n primăvēră, atunci vom pune umăr la umăr și ți-om face casă ori în fundul grădinii tale, ori pe grădina mea, față în față cu casa mea. Ce se stați acolo, clăie pe grămadă? Cu Radul și cu muerea lui nu-i de trăit, numai vē fa-

ceți păcate, tot supărați, tot amăriți, tot cu inimă rea. El e omul cu capu-a mână, te poate odată sluti ori pe tine ori pe Rosalia, și atunci ce folos îți avea de lume! Lăsați-l în știrea lui Ddeu, că de-i drept și adevărat cum el dăce, atunci Ddeu parte i-a face de bine, de unde nu — judecata și pedeapsa lui Dumnezeu preste el va cădă,

Ași merge socrule la dumniata, că știu că cu dragă ânimă me poștești, știu că mai cu hodină vom trăi, dar' mi-e jale se las eu casă de zid în fruntea satului, și grajduri de bârne și șură și olate bune și se me apuc a-mi face câte tôte, după ce aceste ce sunt mie mi-se cuvin, că sunt mețin și cu limbă de mörte mi-a lăsat tucul mie vatra. Și apoi unde se me trag? Pe o uliciöră dosnică și glodösă: I-mi vine greu socrule. Par' că mai bine va fi se merg la un potracän se-i dau ce i-oiü dá și se-mi scötă dreptul.

Ba una ca asta se nu faci finule, răspunse preotul. Potracän e cel de sus. El va face dreptate. Te du la socru-to până-'n primăveră, atunci îți fă tu căsuță pe grădina ta unde se nu mai ai cu nimenea amestec. Ascultă finule de mine, că deu nu te învăț rău. Că uite finule, de mergi la legi și la judecări, de acolo ți-a eși așa: Sunteți doi frați, aveți se împărțiți tôte în două, ér' în cât pentru casă, acea vor prețui-o în bani și vor dăce: care vré se rămână în casă și în olate se întörcă aluia-lalt atăta și atăta sumă de bani, se dăcem 700 fl. — Radu nu-i vorbă, legii va trébuí sē se plece și s'a plecá dar' din casă n'a eși până ce-i vei pune pe mēsă suma de bani, ce va hotări legea. Tu cu banii aceia îți poți face ale de lipsă în fundul grădinii, tot în sat cu ómenii vei fi și acolo. Că se dăci că Radu s'a da plavnic la cele 7—800 fl. ce va hotări legea, una ca acea cu greu o cred și chiar' de sar' da plavnic, dela el în veci nu veți bani, că-l veți cine-i. D'apoi pricinile și larma și amenințările?! Lasă-l în știrea D-lui! Adună-ți tot ce ai, te despărți de el cu buna, ca frații, că cel de sus va ajutá celui drept, ér' pe cel ce âmbă cu nedreptul, sfinția sa l'a certá pre cum veți la carte!

A dóua dī tot satul erá adunat în ogradă la fecioriū lui Radu Turcului, că ei se despărțiau, dar' se despărțiau ca frații, de tot satul se sculă în gura lor. Radu obșitarul, cum dăcea satul la Radu Radului, Radu obșitarul strigá în gură mare că el numai de voiă dá lui frate-so Pavel ce dá, că lui i-se cade tot ce-i acolo, că el a slugit pe împăratul și împăratul i-a dat drept preste tot ce-i acolo, cu atât mai vėrtos că casa încă-i făcută de o cătană, de unchiul Stefan, care a fost căpitan. — Pavel își adună ce avea, dar' puțin poté aduna, că Radu nu-l prea lăsá se iee numai cam acea ce lui nu-i trébuia. Din vite căne cănește i-a dat jumătate, din bucate cam a 3-a parte, din fēn abia o claie, ér' din ciopocuri, din vase, mai nimic; carul, plugul și grapa le oprí

tóte Radu ; »eu am slugit pe împăratul nu tu, mie mi-se cade.«
»Până am fost eu p'acolo tu ai biruit tótă moșia, tu ai avut pe mână tóte vitele de 5 ani, de când a murit tucul, tu ai făcut ce ai vrut. te-ai boerit în binele meu, te-ai umplut de banî cum ai vëndut miei și lăni și vite și câte tóte, ér' eu am mâncat pânea străinului ca se stai tu acasă ca o mirésă.« Pavel de altă parte mai da și el din cea gură, că de și eră omul pacinic, dar' decă trecea ori ce glumă, nici el nu mai puté tot tăcé ca mutul : D'a poi de ai slugit pe împăratul, nici eu n'am dormit acasă, eu am lucrat moșia, eu îți trimitem minten-minte banî, eu plătiam dările împărătești, eu îngropai pe mama și pe tucul, eu le puseiú pomană, eu plătiî câte tóte, eu ținui vitele de sunt de unde se împărți la tot natul câte 4 boi, 2 vaci, 3 cai, 80 de oi, 6 porcî ; eu făcui nutrețul cel mult și scump, din care tu nu vréi se-mî dai numai ca de pomană o clăiuță, nu tu, harnicule și opșegosule, dar Dđeu e sus și vede, mă tem că nu mult te-i boerî că le-a duce apa. . . .

Audiți, ómenî bunî, sbieră Radul, audiți cum amenință ? O se mă aprindă ori o se țină scárnăvia de Rosalia đile pe mine ! Apoi se nu-l pușc ? Unde-i piștolul !

Și lumea aúđind de piștol și veděnd pe Radul atăt de că-trănit se împrăstie prin ogradele vecinilor, ér' Pavel fugí mănćând păměntul, ne luând ceva din bunul lui. Dar' primariul satului, care încă fú de față, strigă pe Pavel îndărept și îi đise : stăi Pavele, ia-ți ce-i al těu, cât adeca vré și Radu se-ți dee, ia-ți și mergi la socru-těu, și lui Radu îi dă bună pace. Tu tot fruntea satului o se fii ca și tucu-to, fie iertat, dar' el . . . ferî Dómne de min-tea stricată ?

Și așa Pavel luà din rămasul după tată-so cât vrú Radu se-i dee și se duse la socru-so. Acesta eră în postul Paștilor, dar' omětul eră încă marc, de-și duse cu sania bucatele și fěnul. Așa rěmase Radu singur stăpân în vatra părințescă. Dar' ca se fie bizuit că nime nu l'a scóte, poști pe Pavel și pe muere la primărie și notarul cu primarul făcură carte de împărțanie după tótă forma, acolo scriseră care locuri se vin lui Radu și care lui Pavel, acolo făcură și scrisórea despre grădină, că adeca din drum până la mijloc cu tot ce este pe ea sunt ale lui Radu ér' din mijloc până în fund grădina e a lui Pavel cu tot ce este pe ea. Cartea acésta de împărțanie o iscálî primarul și notarul, ér' Radu cu Pavel și cu muerile lor puseră degetul pe crucea de lângă numele lor.

Așa dar' acum eră împărțiți pe lege, fie-care știa ce are și că n'are de a-se amesteca în trebile celuialalt.

Satul fierbiă. »Veđi,« đicea unul, »v'am spus eu că Radu o se rěmână în casă, are dreptăți dela împărăție și pace !«

»Veđi bine,« răspundea altul, »că de nu avea el cărți bune dela împărăție, dóră se lăsá Pavel se fie scos în drum? Íi âmblá de rënd sócru-so diacul și nașu-so popa, dar' n'are ce, e dreptul pe partea frăține-seu și pace!«

»Mě ómení buní, mě, nu vorbiți în neștire; mě, dóuě pietri tarí nu fac fărínă. De erá și Pavel pe-o minte cu Radu, își puté mânca tot ce are cu pâřile și puté fi și mai mare gâlceavă de cât a fost, că se puteau ucide, dar' Dđeu așa a lăsat se fie cineva și mai cu minte și cel mai cu minte sě se calce. Mě, vedeți voi cu cât a fost Pavel scurtat, și totuși el va fi fruntea satului, ér' Radu va fi o tală gólă straiță ușóră. Mě, ce vine din vânt, în vânt merge. Radu nu știe cum se face și cum se ține binele, dar' Pavel a dat doveđi în ești 5 aní de când a murit tată-so, că are cap de'gospodar. Tot satul știe că de tată-so au rămas 6 boulení, buní, nu-i vorbă! Dar' Pavel a făcut din ei 8 boi, apoi ce boi? Din 2 vaci a făcut 4, din 2 iepe a făcut 6 cai, din 60 de oi a făcut 160, și câte și mai câte! Mě, acela-i cap de gospodar! Se vedeți preste 4—5 aní ce o-se aibă Pavel și ce Radu? Atunci apoi se spuneți voi care-i om și care tufă din ei doi!«

Așa grăi un vj bătrân.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cólea pe la 40 de sfinți néua erá dusă. Radu și cu Pavel împărțiră grădina frățește de-a latul; 120 de stângini de lungă erá o parte și printre ele făcură gard țapân de nuele cu stresină de spiní — ca între frați — ca nu cumva se pótă vedé dela unul la altul, cu atât mai puțin se pótă merge. Partea grădinei de cătră drumul cel mare, fiind mai aprópe de olete, erá curățită bine de piatră și lucrată și gunoiată; partea cea de cătră fund erá mai écă așa: pietrile ce le scotea cu plugul tóte le aruncá acolo, cât tocmai lângă gardul din fund, de cătră ulicióră, era mai mult de cât 2—3 stângini de loc cuprins numai de pietri mari și micí. Chiar' lângă gardul din fund erau vre-o 8 plopí nali puși încă de un unchie de-a-acestor doi frați, de căpitanul Ștefan, care fusese frate cu Radu Turcului și care petrecú la frate-seu Radu câți-va aní, dar' odată îl chemá éră porunca împărătescă și se duse și dus fu în veci. Acest Căpitan Ștefan făcuse și casa ai frumósă de piatră, din care scóse acum Radu cu haboca pe frates'o pe Pavel.

Acum sta Pavel pe gânduri se taie el plopí aceia orí ba? Dar' sócru-so ca mai cu minte îi spuse se-i taie și se scóță și rědăcinele, că sunt primejdioși în aretul cásii, că trag la ei sulgerul și vremile grele. Afară de acea țin și prea multă umbră.

Pavel se gătia dar' se-i taie și se facă loc, unde se-și pună casa, dar' îi păré rău de ei, că prea stau frumos, deci se gândi se nu pună casa chiar' aproape de plop, fără mai în lăuntru în grădină, se rămână din casă până la plop loc de vre-o 4—5 stângini. Deci se puse a plănui unde și cum ar' veni casa mai bine? În urmă își făcù el planul cum și-l făcù, dar' tocmai unde eră se fie casa, eră o tufă mare de soc și pre lângă ea piatră multă. Se puse deci a aduna piatra grămadă la o parte, cât se o pótă lua cu înlesnire măiestrii, când le-a trebui se o pună în fundament. Și mută el la piatră, și duse cu o tərbontă (róbă) vre-o două dîle, și făcù grămadă mare, dar' pre lângă tufa cea de soc tot mai remase. »Aci am piatră destulă, gândi el, trēbue se o curățesc până voiū da de fața pămēntului că altcum nu pot scóte tufa, și de nu o scot, ea va odrăsli în casă și mi-a face nēcas.« Dar' acum erau numai lespedī marī de piatră, care nu le putē purtă singur. Frate-so Radu, veđi bine, nu se arētă p'acolo, nu-i ajutá, dóră n'a înfulica el la bolovanī, că a slugit pe împēratul! Deci merse cantorul, socrul lui Pavel se-i ajute. Și îi ajutá, și scósēră ei lespede după lespede, până rămase pāmēntul curat pe lângă tufa cea de soc. Acum se apucară cu hârlețele și făcură pre lângă tufă o grópă largă și afundă ca până în genunche, și prinseră a trage de tufă se o scótă. O mișcară din loc, apoi ér' mai săpară și ér' înhățiră de ea, până eși dentot. Dar' mirarea lor fū mare; chiar' în fundul grópei de unde scóseră tufa, se zăria ceva lat, ca o scândură. »Óre acea ce-o fi socrule.« — Vom vedé noi îndată, se tragem cu o cale pāmēntul bine de o parte, că de-i numai o bucată de lemn — de ce se putrețască acolo?«

Și trasēră cu sapele, dar' minunea minunilor! Scândura avea pente de fier. Hm! dīse bētrānul, încă noi vom desgropá aci te mirī ce! Și săpară pe lângă scândură și vēdură că scândura i de stejar și-i de mare ca un curpător și are două pente de fier cam pe la mijloc, ér' giur împregiur pantă de fier ca de o palmă de lată.

— »Mē Pavele, mē acesta-i un fund de ladă!«

— »O fi, socrule, en' se mē plec se cerc a-l ridicá.« Și se plecá, și băgá palma la un corn, dar' pace se-o pótă mișca din loc. — »E ladă întrégă, socrule!«

— O fi! Hai se săpām tot pe de departe, se nu o stricām, te mirī ce o fi în ea!

— Socrule, par' că așa eră o ladă a unchiului Ștefan, nu-mai ca prin vis îmi adūc aminte de ea, că eram mic, când s'o dus de n'a mai venit. Aș jurá că-i de a lui, o fi îngropat'o când s'o dus, te mirī ce-i în ea!

Acu ce a fi, vom vedé, bine-i că am dat de ea!? Și săpară și scóseră pământ și piatră măruntă, și desgropară o lăduță cât cele de căruță de mare, tótă de lemn de stejar, tótă ferecată, dar' grea Dómné, că de abia o scóseră cu pari de unde fû.

Lume nu prea multă trecea pe ulicióra aceea, dar' tot trecea din când în când mai un om, mai o muiere, și se înholbă prin cel gard la diacul cu la ginerele lui cum ridică la bolovan și își căutau de cale gândind: »ce ómenî nebunî că înfulică atâta, mai bine ar' dá ceva la un țigan, că al țiganilor lucru e acela nu al ómenilor.

După ce scóseră ei lada afară se sfătuiră ce-i de a face; se-o desfacă acolo, orî se-o ducă acasă, și acolo s'o desfacă?

Din sfatul lor eși că Pavel se-o acopere cu sumanul lui și cu al diacului și se mai mocoșască pe acólea până s'a duce diacul se aducă carul cu boii, că pe doi pari o-ar' fi putut duce cam cu greu, dar' i-ar' fi vėđut satul și numai de cât ar' fi fost ér' vorbe și câte și mai câte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După ce înnoptă bine, de nu mai âmblá nime pe drum, desfăcù Pavel cu socru-so lada cea, ce o scóseră de sub tufa cea de soc. Dar' nu mult trėbuiră se mocoșască, că nu eră închisă cu cheia, numai cât rugina ținé fielele înțepenite cât de abia se descleștară. În ladă aflară multe de tóte: niște scrisori, din care aflară lămurit că lada fû a căpitanului Ștefan, care o îngropase singur cu mâna lui, când i-a venit porunca se mai mėrgă la óste, că unguriî se scólă în potrive înălțatului împėrat. Mai aflară niște cărți mari, legate frumos, ci nu erau românești, se le pótă ceti, că nici Pavel nici socru-so nu știau de cât carte românească cu slove din bėtrânî. Sub cărțile acele eră o hârtie mare și grósă și pe ea stá scris cu slove mari că: cine va aflá acea ladă cu ce-i în ea, mai întâi și întâi de tóte se facă în sat o biserică tocma ca cele de prin orașe, și numai după aceea se foloséscă el ce va mai rămăné. De nu va face așa, atunci se fie blăstămat și afurisit și noroc se nu aibă pre pământ nici pace în mormânt.

Sub hârtia cea grósă erau banî mulți tot de aur și de argint. După ce luară hârtia cea grósă de pe ei străluciau în ladă ca jăraticul.

— Acum știm ce-i de făcut Pavele, dîse diacul.

— Știm da, cea ce dîce scrisórea!

— Aşa, dragul meu, chiar' aşa! Se nu luăm dară nici un ban din ladă, le dăm bună pace. Mâne spunem părintelui şi ne apucăm de zidit biserica. Tu, până s'a gătat biserica, casă nu-ţi vei face, că nu cumva se fi silit a cheltui un ban barēmî din aceştia, până se fie beserica gata, se nu cadă blăstămul pe tine. Până atunci veţi şedé şi voi aci cu noi, că rogu-te ce suntem? Patru ómenî, că pruncul cel mic cu leagănul lui, unde-l pui, acolo stă. Apoi noi bărbaţii mai mult suntem duşi, ér' Rosalia dóră s'a unî cu măsa, că la olaltă au mai trăit până a crescut'o cât e de mare.

În cea dintâi duminică spuse preotul la popor o predică forţe frumoasă despre milostenie, care predică o sfârşi asa: Nu numai acela face milostenie, care dă sëracului şi nimernicului o bucată de pâne séu o haină, ci şi acela, care face pentru Ddeul puterilor locaş cinstit. Êtă un creştin al lui Ddeu vëdiad că satul nostru are o beserică mică şi slabă, l'a tras inima sa puind totă cheltuiala dela sine pe séma unei beserici nouă şi mare, cum sunt cele dela oraş. Drept aceea, se multămim lui Ddeu că mai sunt şi ađi aşa creştini buni, se ingenunchem şi se ne rugăm lui Ddeu pentru milostivii ce sunt în viétă şi pentru sufletele celor rëpau-saţi. Êră, ca cheltuiala se nu fie pré mare pe unul şi pe altul nimic, noi poporul, de mâne deminétă începând se aducem piétră, care cât vom puté şi cât vom voi, ér' doi epitropi se mérgă la episcopul se ducă dela mine carte şi dela ei vorbă cumcă pré Sfîntia sa se vină se binecuvinte locul unde vom pune biserica cea nouă şi se ne dee plan — cum se fie şi se ne trimită meş-teri precepuţi, carî au mai făcut beserici.

Acum poporul ingenunchiă jos dinpreună cu preotul şi se rugă din inimă pentru viaţa milostivilor celor vii şi pentru mântuirea sufletelor celor rëpăusaţi.

Nu mai avé poporul ce vorbí cât fù ăiuliţa numai de milostenia celui ce pune cheltuiala pentru biserică, dar' nu sciau cine e acela? Un epitrop mai îndrăsnet şi-a luat inima-n dinţi şi a întrebat pe preotul. Dar' acela i-a răspuns: »Intre voi este, ér' voi pre el nu-l băgaţi în sémă. Numele lui eu nu-i iertat se vi-l spun, va veni vremea când toţi îl veţi cunoşce!»

Acum eră poporul şi mai nedumerit: Cine póte fi acela? Că dice popa că-i între voi; dóră nu-i Radu opşitarul! O fi venit din cătane plin de banî şi amu că ce l'a lăsat Pavel în casa lui vré se facă o pomană cu est sat necăjit.

Doi ani de zile ținù lucrul bisericeii. Dar' când fù gata de veni vlădicul se-o sfințască, avu la ce se uita, avu de ce se miră. Mai că eră mai frumoasă, mai luminosă și mai fațoșă de cât cele dela oraș.

Cât ținù lucrarea, în tóră dumineca plătia popa bani la meșteri și tot-dé-una era de față episcopul și diacul și însemnă când, cât a dat. Și când fù beserica gata se adevéră că s'a cheltuit cu ea 12 mii de fl. pre lângă ce și poporeniî ajutoră cu carăle și cu palma cât putură și cât voiră, că silă nimenea nu le făcù.

Fiind poporul cuprins cu facerea bisericeii, mai că nici nu băgă de seamă că Pavel nu-și mai face casă, ci șede tot la socru-so. Dar' și de mai vorbia cineva de el, ér' de eră Radu p'acólea, răspundea el: Așa, Pavel și-a face casă, mai bine șede în bordeiul socru-so de cât se-și facă casă, că atunci îi scad boii și oile. Vedeți că de sgârcit ce-i, el și-a adunat și piatra de pe grădină. El nu și-a face casă veci pururea vecinică!

Și avù drept Radu că Pavel nu și-a face casă, că nici nu-și făcù, ci cumpără una gata, dar' ce casă? Sărăcă lume albă! Un vlădic pôte ședé în ea!

Tréba fu așa, că îl chemă odată preotul la el. Mă finule, șciî de ce te-am chemat? Mă, mai ai tu ceva rënd de bani, cam de 15=16 mii de fl.?

— D'apoi părinte și nănașule, pôte că atâta așî mai puté face, veți d-ta decă ai fi bun se mergi unde știî d-ta se schimbî bani de aceia.

— Bine, Pavele și finule. Uită de ce te întreb: Am fost în oraș și m'am întâlnit cu boerul dela noi. El mai are vre-o 2 orî dóră trei moșii mai mari ca acésta dela noi. Acum își mărită o fată și i-a săgăduit zestre 10 mii fl. dar' bani nu are. Mi-a spus se-i capăt cumpărător la moșia ceast de aici cu casă, cu grădini și cu păduri cu tot și eu l'am întreat că ce ar' cere pe ele? Ér' el mi-a spus că 20 de mii, dar' se vađă banii odată nu cred că nu le-ar' da cu 15— 16 mii. Atunci numai decăt m'am gândit la tine. Tu ai până acuma 2 feciori, pôte se mai ai vre-o câți-va, pune tu mâna pe moșia boerului că nici casele și olatele nu sunt plătite cu acei bani. Ce ȑicî Pavele?

— Ce se ȑic? Îți mulțănesc de învățatură, și fii bun a scrie boerului se vină aici cu un advocat și se facă scrisorile cum se

cade că-i dau 16 mii fl. bani uscați. De n'ar' vré și n'ar' vré nici de cât se slobódă din 20 de mii, da-i-om și atâta, că vrednică i moșia cu munte cu tot și mai mult.

— Drept ai finule!

Auđit'ai Radule ce spun ómenii? așa întrebă Raveca, nevasta lui Radu Turcului, întrând tot într'un suflet cum fuse la ai lor.

— Ce spun ómenii?

— Ci că frate-to Pavel a cumpărat moșia boerului cu curți cu tot și cu munte cu tot!

— Prostii de-a ómenilor! Cu ce se le cumpere, când veđi că nici o cociubă de casă nu-și face de sgârcit ce este, ci mai bine șede cu socrii într'un bordei, de nici vițeii se nu-i ții în el!

— Prostii ne prostii! Ci că au fost aici boerul cu domni dela oraș și ci că la primărie a fost de față primarul și notarul și popa și diacul până Pavel a numărat 3500 de galbină la boer, ér' boerul i-a dat scrisori iscălite cum că tot ce a avut el la noi în sat, tot este al lui Pavel și a muerei sale Rosalia și a copiilor carí îi au și-i vor mai avé, câtă vreme vor fi la olaltă. Acú ci că s'a și dus boerul cu Pavel și cu popa și cu diacu se dee în sémă lui Pavel tot ce este al lui, adeca ce a vëndut lui Pavel.

— Hm! Tu muere mă faci nebun ađi; mă faci se merg în sat, cu tóte că pe tina ast hídă nu-mi scapă ȑeu mie. Dar' par' că nu cred! De unde se aibă el atâta potop de ban?... Că nu-i vorbă, până am fost eu dus cătană, făcutuși-a el bani din vite, dar' în 8 aní cât am cătunit, de vindea în tot anul de 1000 fl. și de nu cheltuia nimic din ei, totuși ar' fi numai 8 mii de fl. dar' în 3500 de galbină sunt vre-o 17—18 mii de fl. Apoi atâta bani n'are de unde avé! Că diacul cu glasul lui cel de pițigoii știu că n'a făcut mii de fl. Nu cred Ravecă, nu cred și pace. Altcum tot aveam gând se dau o raita pân' la prepânație, mi s'a ciuntat tutunul, o se aud eu acolo ce fierbe satul.

Séra vení Radul de vreme acasă, nu cum îi erá obiceiul și vení tare scârbít. Că rogu-te, cum n'a fi scârbít, când frate-so Pavel cumpără o moșie boerescă cu 3500 galbină și nu cinstește o cupă dóuē de vin orí de vinars batër?! Așa scârbít cum erá, uită se dee la vite de cină, ci se preumblă mult timp prin casă cu mânila la spate, apoi începú la Raveca: »Așa, eu bat țerile,

slugesc pe împăratul și vin acasă și-mi iau o calică, ér' frate-mi-o, mămăligăul de Pavel, șede și clocește ici în sat și ia o femeie de-i aduce mii de galbină; apoi dreptate-i? Ți și tu Ravecă!

— Dic că așa ni-a fost scrisă și împărțită și mai bine eră și de mine și de tine de nu ne cunoștem. Mai luat de dragă și amu îmi împruț că nu ți-am adus grămădi de aur. Dar' holdele cele două și fânațul, și boii și oile ce mi le-a dat tucul nimic au fost? Sunt eu vinovată decât în ești 4 ani, de când suntem luați, mergem ca racul? Că eu lucrez cât o muere, dar' tu cum faci, cum dregi, că acuși n'a fi codă de vită în ograda noastră!

— Adeca eu prăd?

Știu că nu aduni! Că alt om se fi rămas dela ai lor cu așa avere ca tine și se-i fi mai adus și muerea cât ți-am adus eu, ađi eră putred de bogat, dar bogăția nu se ține numai cu pipa cea lungă de-a lungul satului și tot în prepănăție. Unde vedî tu pe tucul ori pe cumnatul Pavel stând în prepănăție pe vremea lucrului?

— Tacî neghiobă, că te pușc!

— Pușcă-mă, că numai pușcată sunt bună, după ce mi-ai pușcat zestrea! Dar' adăți aminte că avem 3 copii, pe ăia nu-i poți înpușca, că te-a bate Ddeu!

Tacî, dic, școrpie și calică, că totă țiră te fac!

Vorbele lor cele muștrătore se auđiau din drum și cum le eră casa chiar în drumul cel mare, multă lume le auđiră și îndată eră plin satul că Radu se cêrtă cu Raveca lui, și ea plânge că el vré se-o puște cu piștolul. Vestea merse până la tatăl ei, acela alergă acolo cu feciorii și cu vecinii se-și scotă fata și nepoții. Se începă o gălăgie, de Dömnă ferește! În urmă îi împăcară cum îi împăcară, dar' frații ei și tată-so n'au închis ochii totă noptița, păzeau prin vecini, că de vor auđi ér' cêrtă se sară Ravecei într'ajutor.

Pavel cu socrii lui ședeau la olaltă în curțile boerești, muncău împreună și trăiau împreună. Pe el nu se vedea nici o schimbare, eră tot cel domol, cu tóte că avea turma lui de oi, ciurda lui de vite, stava lui de cai, și tóte pășunate véra numai pe muntele lui și tóte adăpostite érna în grajdurile și staurile lui. El cu socru-so eră în tot locul, ei grijau și adunau, ér' boresele țineau bunul rënd la casă și făceau de mâncare pentru căseni și pentru lucrătorii cei mulți, de carî aveau lipsă. Duminecile și sêrbătorile

erau amândoi la beserică și cântau amândoi în strană: »Dómné strigat'am cătră tine aúđimé, aúđi-me Dómné!« Și ómenii când îi aúđiau așa cântând se gândiau: Pe voi bine va aúđit Dđeu, dar' și vrednici ați fost se vė aúđă!

Merse vestea lui Pavelu Turcului în tot ținutul; toți crau făloși decă-i pot da bună điuva și-l pot întrebă de trăit. Cuvěnt rău despre el nime n'a aúđit.

După vre-o 10 ani eră mare zarvă prin sat. Eșisă dóuě căruțe pline de domni din oraș și traseră înaintea casei lui Radu Turcului dinpreună cu primarul și cu jurații satului. Ci că eră dător la o bancă cu 2000 fl. și nu plătisă camătă multă vreme, acum venise se-l scótă din casă și din moșie și se le vėndă cui va vrea se pună miile la bancă. Vestea merse până la Pavel, care descărcă nește fěn cu socru-so. »Se mergi Pavele. đise bătrânul, se veđi ce este? De-i nevoie mare pune banii tu și scrie casa și moșia pe copii lui, c'apoi nu le mai póte prăpădi, apoi i-le đă lui se le folosescă. E păcat de Dđeu se mėrgă agonisita cuscrului — fie iertat — în mână streine. Ia-le pe sama nepoților tđi, dór' ei vor fi mai buni decăt Radul.« —

— »Óre bine a fi socrulé?«

— »Bine, dragul socrului.«

Și luă Pavel 3000 fl. în șerpar și merse la fața locului, se vađa că ce-e? Adecă acolo licitau casa și moșia lui Radu Turcului. Jidanul Izig ímbiá 2200 fl. Jidanul Moise da 2205 fl. Armanul Gerguț âmbiá 2210 fl. Dar' cum se ivi Pavel și întrebă ce-i și cum, toți încetară. Judele îi spuse că Radu dătorește banței de baní 2230 fl. și că șpesele de ađi fac 30 fl.

— Déca așa stă lucrul, atunci domnule jude, poftesc se nu se liciteze mai departe. Banií îi pun eu, ér' casa și moșia poftesc sė se scrie pe numele copiilor lui Radu, a nepoților mei, că Radu mi-e frate bun, suntem dela un tată și dela o mamă. Până Radul va trăi, are drept se lucreze moșia și se trăescă de pe ea, dar' de ar' murí și el și copii lui, atunci poftesc sė se scrie pe biserică, se fie a preotului, se facă pomenire pentru sufletul tatii și a mamií.

Đicěnd aceste scóse din șerpar 2260 fl. și le puse acolo pe masă înaintea domnilor, ér' ei scriseră pre cum pofti el.

Vėđěnd Radul aceasta faptă a lui Pavel, rupse într'un plâns și rugă pe frate so de ertare. Ér' Pavel îi întinse mâna și îi đise: Te ert, frate, că știu că nu tu ai făcut cele rele în potriua mea, ci trăsnițul de vinars care s'a încuibat în capul tđu în cei 8 ani, cât ai cătunit. Că tu când ai mers de acasă n'ai fost așa. Étă

aci aude tot mai satul, tu mi-ai voit rău — în rătăcirea ta, dar' Ddeu l'a întors spre bine. Tu m'ai scos din vatra părinților mei, ér' Ddeu m'a dus la o comóră, din care făcui biserica și cumpărăriu moșia boeréscă și tot din comóra acea răscumperaiu ađi moșia și casa, pe care erá cât p'aci se pună mâna jidanií. Acum jóră-te în fața satului că nu-i mai bea, și vino că-ți dau 2 boi, 2 vaci și 30 de oi, se fíi ér' cum ai fost odată, — nu códa satului, ca acum.

Și s'a jurat Radu și s'a făcut om ca ómenií și prinse și el a cânta cu frate-so din strănă: »Dómnne strigat'am cătră tine aúđi-mě, aúđi-mě Dómnne.« Și: »De te vei uítá la fărădelegi Dómnne, Dómnne, cine va suferi, că la tine este milostivirea!«

Nenea Alec.

In ierna anului 187* eram învățator la școla grănițărăscă din B. Era o iernă grea. Ninsese vre-o patru zile și tot nu mai înceta. Ometul era până'n brâu. Comunicația era întreruptă. Ómenii steteau pe la casele lor îngrijorați; tăiau lemne de foc și grijiau de vite, alt ceva nu puteau face. Câte unul din căseni tótă ziua sta cu lopata'n mână și făcea cărări prin omët, până la fântână, până la fên, până la grajd.

Din cei vre-o 85 de școlari, îmi părea bine, că am câte 5—6, cari ședeau mai aproape de școlă. Nu-i puteam silii să vină, că nu puteau, din cauza ometului, ce căduse și tot cădea încă.

Pe o astfel de vreme vëd numai odată că-mi întră în curtea școlei un strein avënd un cal de căpăstru. Pe cal, în șea, sta sgulit într'o glugă mare un băiat, ca de 8—9 ani. Eșii în ușă uimit. Streinul îmi dete bună ziua, apoi mă întrebă, decă n'ar fi lucru cu supërare să-și lege calul în șopru? Dupa ce legă calul, scóse dintr'o desagă puțină otavă și i-o puse înainte, apoi veni cu copilul de mână la mine în casă, aducënd pe umëri o părechia de desagi plini și grei.

— Bună ziua, domnule învățator, di-se el întrând, éri copilul veni ață la mine să-mi sărute mâna. Numai decăt pricepui, că streinul își aduse copilul la școlă. Le dëdui scaune să ședă aproape de foc, și intrai cu ei în vorbă, de unde sunt și ce-i pörtă pe o vreme rea ca aceea?

Streinul începù așa: Suntem, domnule învățator, din V. La noi în sat nu este școlă; satu-i mic, n'avem putere să

ținem dascăl, ér' eu ași voi să cerc cu băiatul ăsta, de are cap de învățătură, să-l dau la școlă, să ăsă om luminat, că vai rău e să fie omul prost, fără învățătură. Chiar la noi în sat numai părintele mai este cu o leacă de învățătură, noi nu scim nici unul mai nimic; eu sunt diac la biserică, sciu ceva în cărțile bisericesci, puțin, veți bine, dér tot e mai mult decât nimica. De mor eu și părintele, satul nostru va fi de hulă la tot ținutul, că nici diac nu va fi pe cine să pună dela noi, necum popă. Că părintele n'are feciorași, ér' ceilalți ómeni nu-și bat capul cu învățatura, sunt buni bucuroși, decă pot trăi de pe-o ți pe alta, că vremile sunt rele.....

— Bine, nene, țisei eu, bine faci, că cerci; eu mi-oiu da tótă silința, ca să-ți învăț copilul după cum se cade. Și, precum mi-se pare, zóla nu-ți va fi înzădar.

Și era băiatul un băiat cât să mai fi avut doi ochi să privesci la el: frumos, isteț și aședat, apoi în hăinuțele lui de pănură albă, și el alb-rumenior cum era, gândea că-i un ângerăș.

Numai decât chiămai pe un vecin de-l luă în cuartir. Și din țiulica aceea, de venea vr'un copil la școlă ori ba, Alec cel mic era la școlă. Și învăța copilul de-ți era mai mare dragul. Când era pe la Pasci, atâta înaintase în cetire, de-l învățai să spună Apostolul în biserică. Pascile le petrecui la ei, să vęd, ce impresiune va face asupra ómenilor copilul, când va spune el Apostolul. Și când veni vremea Apostolului și începù Alecul meu a cânta lin și aședat cu glasul lui cel de ânger: »Cuvântul cel de întâi, am făcut, o Teofile, pentru tóte câte au început Isus a face și a învăța«: — atunci toți ómenii, mari cu mici, mueri și bărbați, începură a plânge, și eu plângeam cu ei, ér' popa din altar vërșă și el lacrimi. Er' la eșirea din biserică se îmbulziau bărbații a felicita pe diacul și muerile pe diecița. Într'un grup de mueri era mama dieciții, o babă bătrână; ea cu lacrimi de bucuriă spunea altor mueri, că nepotu-sëu Alec 'i sémënë ei, de aceea e așa de cuminte, de póte cânta din cartea cea mare. Ér' ele o fericiau și țiceau: D-ta drept că ai ajuns țiile frumoșe, de-ți veți nepotul atât de învățat, cât chiar în sfânta ți

a Pascilor să pótă el cânta așa de frumos din cartea cea sfântă, din Apostol.

Din minuta aceea Alec trecea înaintea consătenilor sei de un băiat tare învățat, că, ce vreți, âmblase la șcôla cea mare din B. o iernă mai întrégă, din postul Crăciunului până la Pasci. Nêdejdea tuturor era legată de Alec cel mic, de diecuțul. Bărbat mai *fălos* decât diacul și femeia mai fericită decât diecița nu era în șapte țeri. Preotul ȕicea poporenilor: Mulțam, Dómne, că am un urmaș vrednic.

După-ce trecură cele trei ȕile de Pasci, mă întorșei la postul meu, însoțit de Alec al meu și de părinții lui. Și diecița veni cu noi și diacul, toți pe jos, ér' în tarniță era Alec cel mic, diecuțul mamei. Ea, ca mamă, cu câți ómeni ne-am întâlnit, la toți li-a spus, că eu sunt dascălul copilului ei, că diacul e bărbatul ei, ér' copilul cel din șea este al ei, umblă la șcôla cea mare din B și în ȕiua de Pasci el a ȕis Apostolul în biserică.

Trei ani de ȕile a stat Alec la mine în șcôlă, ér' după aceea, la sfatul meu și al preotului dela ei și la sfatul întregului lor sat, îl duseră la șcôlele cele mari din Blaj. În acei trei ani n'a fost sêptemână lăsată de Dumneȕeu să nu vină odată diacul ori diecița să-și vadă copilul și să-i aducă de mâncare. Și de câte ori venea, totdeuna abătea și pe la șcôlă, să întrebe de mine, cum se pórta puiul mamei, puiul tatii?

*

Nu vêdusem pe nenea Alec, pe diacul, vre-o patru ani de ȕile. Pe mine mă aruncase sôrtea în alt colț al Ardélului, chiar în tómna când dusei pe Alec la Blașiu. La patru ani de ȕile însê, pe la începutul lui Septemvrie, ducênd doi băieți din munții Abrudului la șcôlele din Blaj, mă întâlnii éráși cu nenea Alec, *dér* nu mai era cel fericit de acu-s 4—5 ani. Era îngândurat omul, trist, fără voiă. Feciorașul seu era și el cu bătrânul. Eșiseră tocmai din sala de înscriere, când eu dam să întru acolo. Mă și așteptără la ușă până isprăvíi cu puii mei de Moț și apoi mă luară între ei și umblând prin frumósă piétă a Blajului, începù bătrânul Alec a mi-se tângui.

— Uite, domnule, la ce am ajuns! Mai bine nu dam pe Alec la școlă! Îmi ȃise el.

— Dér de ce, nene Alec, dóră nu se pórtă cum se cade? dóră pierde vremea înzadar? Ce-i, pentru Dumnezeu, de vorbești așa de copilul d-tale?

— D'apoi uite d-ta: Eu, la sfatul d-tale, l-am adus aici la Blaj acu-s 4 ani. Cu câtă învățătură i-ai fost dat d-ta putea fi diac în locul meu, dar' cum ai zis și d-ta, tot mai bine-i popă, decât diac. Și l'am adus, am gândit, că după cum are cap bun, de s'ar pune cu tot de-adinsul pe învățătură, în câți-va ani va fi popă. Dar' ved, că trece un an după altul și nu mai gată. Am întrebat pe domnii din Blaj, pe dascălii cei mari, că ce lucru póte fi, de nu mai gată cu învățăturile, dóră s'a dat lenei? Ei toți îl laudă, popa nostru i-a cetit dreptățile și ȃice că sânt bune, dar' eu nu-s mângăiat, de ce nu mai și gată odată?

Acum ce se mai știu eu face? Cât se mai alerg eu pe la Blaj se-i car lui de mâncare? Și sătenii dela noi s'au pus pe gânduri, popa încă nu mai știe ce se-mi spună; acum spune-mi d-ta, dóră mă vei lumina!

Cerui dela Alec testimoniul, și vedui, că este primul eminent în clasa a patra gimnasială.

Nene Alec, — ȃisei bătrânului — cum ai trudit patru ani de ȃile, mai fă ce-i puté încă patru ani. După-ce gată toate școlele, atunci e om deplin. Din clasa a 8-a póte merge la școlele cele înalte se se facă doftor ori avocat, ori că póte intra la clericie și s'o face preot și protopop, de i-a fi împărțită; lasă-l se învețe că aci pâne capetă în cinste....

— Ba capătă și bani, 5 fl. la lună, dar' veȃi, că-i alt réu, — adause nenea Alec. E réul că la noi a făcut stăpânirea școlă și dascălul capătă 300 fl., și oamenii numai așa s'au învoit se facă școlă la noi, dacă pe copilul meu l'or pune dascăl, că-i rușine ca om din alt sat se tragă atâta potop de bani, și de aceea ȃic eu, că dacă popă nu póte fi, atunci se rămână dascăl la noi în sat, că dóră atâta scie el, cât se învețe pe cei băieți mici în bucóvnă...

— Bine, bine, fi ȃisei, eu cred, că dascăl l'or pune pe un an, doi, apoi vor ȃice, că n'are diplomă, l'or scóte din

slujbă și în locul lui vor aduce vr'un Ungur, ori Sécui, ér' copilul d-tale va rămâne nici încóce, nici încolo, om stricat ; dér lasă-l d-ta să gate șcólele, apoi ce-a vré Dumneđu aceea a fi.

Supërat a rămas nenea Alec pentru sfatul acesta nu numai pe mine, ci pe toți dela cari ceru sfat, că toți p'o formă i-au spus, că se-l lase să gate șcólele. Nu se putea destul mira, cum de toți domnii țin cu feciorul lui și nu cu el? În urmă dise: Acu vëd, că n'am încătrău, m'am băgat în horă, trebue să joc! Și așa s'a dus acasă, ér' Alecu cel mic, care și el era acum mare, a rămas în șcólele din Blaj.

*

Astă-primăvară, la 7 Maiu, s'a început la Cluj procesul cel gróznic al *Memorandului*. Ca la două deci mii de Români din patru unghiuri: bătrâni, bărbați, juni, tineri din munți și din câmpii, erau în grădina Banffi din Cluj și așteptau cu neastêmpër să vadă, ce s'a întâmpla. Eu cu muntenii mei încă eram acolo și umblam prin mulțime să studiez portul românesc, care era atât de bine reprezentat, că nicăiri.

Âmbând, așa, îmi îndreptai privirea spre bravii Hăteгани, și când colo pe cine vëd?... Era o grupă de trei persóne: un moș cărunt, în haine tóte de pănură albă, cu pletele și barba albă, încălțat cu opinci, cu șerparul îngust și cu o căciulă mițósă albă pe cap, lângă el o babă în șubă albă din grumazi până'n pământ, ca o revenendă, încălțată și ea cu opinci, cu o brobódă albă pe cap și încinsă preste mijloc cu un brâu vênët, în mână cu un toiag ca și al moșneagului de mare, de gândiai că l'a moștenit dela Moise, cu care despicasе acela Marea-roșă.

Cu ei sta de vorbă și le esplica nu știu ce om tinër, îmbrăcat în reverendă sclipiciósă și cu pălăriă frumósă, semn, că e vr'un preot din acele părți, cunoscut cu moșnegul. Curiositatea mă trase mai aprópe de ei. Adecă era nenea Alec și cu tinëru Alec. Îi cunoscui și mă cunoscură și prinseră a plânge la vederea mea.

— Domnul nostru, dise moșnegul, cела care m'a cam înfruntat în Blaj, când vream să rup pe Alec dela școlă!

— Domnul nostru, — dîse baba, care mi-a învățat pe Alec Apostolul din ziua de Pasci! — Êr' tînerul preot dîse: Bine te gălesc, bunul meu învățător!

— D'apoi cum, aici?

— D'apoi unde? Îmi dîse moșnégul; unde se adună *tot* nêmul românesc sê vadă cu ochii cum dușmanii bagă în temniță pe bărbații aleși ai nêmului nostru, copilul meu sê lipsescă? Apoi unde este el, sê nu fim și noi bieții, cari ne-am ostenit de l'am crescut? Am venit, domnule, și de-abia aștept sê vêd pe domnii nostri cei trași în judecată. I-am mai vêdut și ađi-diminetă, când îi ducéu la judecată și-mi spune Alec, că acuși o sê vină sê-i vedem mai bine și sê mergem mângăiați acasă, că înainte de osîndă li-am putut striga odată: Dómne ajută dreptății și sê trăescă mucenicii nostri, că acestia-s mucenici, domnule, mucenici ca sfântul George și ca sfântul Dumitru, cari încă pentru lege și nêm au suferit ocară, ca și mucenicii nostri.

— Dar' ce dîci, nene Alec, glumii eu, tot mănios ești pe mine, ca atunci în Blaj?

— *Ba*, dle, mi-a trecut mânia de mult și am bine-cuvêntat de multe-ori cêsul, în care am făcut cunoștință cu domniata. Alecul meu e popă la noi în sat de vre-o patru ani de zile, că părintele cel bêtân a murit, fiă ertat, și cu glas de mórte a lăsat, ca numai Alec sê-i fiă următor! Acum de un an si mai bine Alec pórtă și slujba de protopop, e ginere la domnul vicarăș și are doi copii, scii chiar cum era el, când era mic. Și preotêsa-i aci cu prunci cu tot, dar' a rêmás la preotêsa popii Lucaciu cu copii, că picau de pe picîore de somn, micuții moșului.

Într'aceea auđirăm glas prin popor: vin domnii! Și mulțimea din grădina Banffi se despărți formând cărări óble și largi, ca sê póta trece comitetul național. Êr' nenea Alec, când vêzù, pe președintele nostru *Dr. Rațiu*, cu figura lui impunetóre, strigă ca eșit din minți: »Sê trăescă sfinția sa împêrațul Romanilor!«

Mulțimea inunda valuri, ér' eu mă pierdui de nenea Alec și de atunci nu l'am mai vêzut.

Afară ninge de îngropă. Eri am avut vreme moale, ploua cu vânt, aseră prinse a ninge și ninse toată nóptea și ninge și acum, de-i omăt până'n brâu, vorba poetului Alexandri:

Diua ninge, nóptea ninge
Dimineața ninge eară,
Cu o zare argintie se îmbracă mândra țără....
Sórele rotund și palid se ivesce între nori
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători.

Și cum ninge, mă uit prin feréstră și vęd un om ducënd un cal de căpăstru; pe cal un băiat înbondroit într'o glugă, omul înainta cu greu prin zăpadă, plin fiind de omăt până în genunchi. Vędëndu-l îmi reamintesc pe nenea Alec, când veni prima-dată de și aduse copilul la mine la școlă. Și curios, că unde o fi mergënd omul cu băiatul pe o vreme ca asta, deschid feréstra și-l întreb:

»Da unde mergi, nene, cu băiatul pe un viscol ca ăsta?»

— »Îl duc la școlă cea nemțescă din Bistriță, domnule».

— »Dér cum de nu-l ții pe sərbătorile nóstre acasă?»

— »Învețe numai bine, c'apoi și sərbători va avé; de unde nu, nu traga nădejde nici de-un bine» — zise omul meu.

Peste câțiva ani și omul acesta póte să aibă bucuria ce-o are ađi nenea Alec.

Monor, în postul Crăciunului 1894.

Popa Toma.

Tă bătrân părintele Toma, bătrân și slab, alb ca óia și slab încât de abia mai merge până la sfânta biserică, ér' slujbă nu mai póte face nici de 5 ani; numai la ڟile mari se silesce de face sfânta slujbă. În alte sərbători mai mici și în domineci șede în altar pe un scaun și cetesce mereu din ceaslov până sfinșesce părintele Donise sfânta slujbă, apoi iese în ușa altarului și spune poporului sfaturi bune și înțelepte. Nici n'a trecut dominecă nici sərbătóre sē nu predice, de când e la noi. Și-i de mult la noi, că revoluția

la noi l'a apucat. Drept că atunci era preot tinăr, venise din Bogata. Și era supărat părintele Toma că l'au mutat din Bogata la noi în Mesteacân, că ce vreți? Bogata era atunci, nu cum e acum, era sat mare și bogat; ér' Mesteacânul atunci încă nu era ca ađi, era un sat mic și părăsit, fără popă, cu o bisericuță de lemn mică, slabă și cu un popor de calici iobagi la groful Hatyufalvi. Cum de venise el din Bogata la noi, suflet de om n'a știut multă vreme, dar' odată a spus părintele Toma singur cu gura lui.

Ci că el se popise pe satul Bogata, de unde-i era preutésa. El era feciorul popei din Valea-dosului. După ce se popi merse veđi bine în Bogata, și vedu că într'o parte rău nu e; oamenii sânt în stare bună, nu slugeau domni, erau nobili, dar' ómeni făloși și primejdioși, încăpăținați. Ospetele, botejunile și înmormântările le făceau cu paradă mare, cu multă beătură și cu țigani musicanți. Părintețe Toma predică odată, ca om tinăr, în potriva acestor obiceiuri, că îl durea inima când vedea câtă pradă se face cu aceste ospete. Dar greși, greși rău părintele Toma, că un bocotan din Bogata, supărat că popa Toma nu i-a luat fata, numai decât alergă la protopopul și-i spuse că uite popa Toma, în loc se predice în biserică sfințenie și spăsenia sufletului, predică despre beții și ospete și poporul se scandaliséză.

Protopopul, care avea fecior gata de a se popi, și-i căuta un loc ca Bogata, numai decât puse trebile la cale cu bocotanul, spuse că s'or încuscri și-i făcu o instanția lungă cătră vlădicul. Acela trimite pe protopop în Bogata se împace pe ómeni cu popa, ér' protopopul face ce face și-l înfundă și mai tare. Destul' că în timp de $\frac{1}{2}$ an părintele Toma fu scos din Bogata ca Adam din raiu și fu pus la noi în Mesteacân, cale de 2 ȝile dela Bogata, ér' în Bogata popi pe feciorul protopopului, care luă pe fata bocotanului. Par' că ved și acum pe părintele Toma cum era atunci de necăjit și de dosădit și cât îi era de rușine că-l scot din satul cel bun nemeșesc și-l pun chiar' în Mesteacân, în códa satelor.

S'au dus dela noi 3 cară se-i aducă ce biată are, dar' n'au avut ce încărcă, că pe un car au pus ceva bucate, ce i-a dat socrus'o, pe altul lada preotesii cea de mirésă

cu hăinicелеle de pat, ér pe al treilea car s'a pus el cu preotésa și cu un mic copilaș ce aveau; tot avutul lor l'ar' fi putut aduce pe un car, fără, de óre ce dela noi trei cară se duseră după el ca după un popă, își împărți serăcia pe tustrele. Atâta au avut, atâta au pus. Gândiai că-s doi copii, părintele Toma cu preotésa, doi copii supe-rați. Când au ajuns în sat și au vedut satul și au vedut biserica și casa parochială cea slabă, veche, acoperită cu paie, tótă găuri ca și biserica; când au vedut sērăcia ce stapânia satul, plângeau amēndoi ca doi copii. Ómenii dela noi diceau: mare greșală trebuie că a făcut popa Toma în Bogata, de l'au alungat chiar' în Mesteacân, unde popă n'a mai fost din veci. Că care vinea și vedea satul și rēnduelile, mergea māncānd pāmēntul și mai bine se despropia, decât sē stee la noi. Dar' popa Toma ce era se facă? Tată-so acasă mai avea o droaie de copii, socru-s-o érá, vládica alt sat nu i-ar' fi dát, după ce odată chiar' proto-popul a arētat că jalba Bogățanilor fu dréptă și adevērată. Deci trebui sē-și dică: Stăi unde stai, că mai bun loc n'ai!

Și întră părintele Toma în casa parochială. Dar' ce casă era rogu-vē? Erau adecă 4 pociumbi înțepeniti în pāmēnt, preste ei trase patru cununi și 3 grindī, pe cape-tele grindilor erau înțepeniti nesce corni de lemn neciopliți, pe corni legate cu gānjuri nesce lemne mai subțiri, pasāmi-te lețuri, ér' preste ele puse paie subțirele, cât se nu chiar' plóe peste tot locul. Cei patru stēlpi erau împreunați prin nesce pari printre cari erau trase grădele de mestécân. Gardul acesta era lipit cu tină, pe unde era, și casa pa-rochială era gata. Așa erau tóte casele din Mestécân. Ea sta siăgură ca un cuc în mijlocul unei grădine mari plină de mesteceni. Altcum pline de mesteceni erau tóte gră-dinile din Mestécân pe acea vreme, din acea pricină se și numea satul Mestécân. Vedēndu-se popa Toma sosit la poporul lui cel ales și prăpădit, în casa cea rea, și în sērăcia cea mare, sē puse pe gânduri, se descarge de pe cară ce biată are, ori sē plece îndērēpt? Dar' unde?... Deci își dise un »Dómne ajută« și-și descărcă sērăcia în cociuba de casă parochială. Norocul lui că baremi lemne avea de-a 'ndemână destule, că numai nu intrau mestecenii

singuri în casă, că altcum ar fi degerat în casa cea parochială. Deci se puse popa Toma și luă o sâcură, îndată ce-și descarcă avutul de pe cară, și tăie ce află de a 'ndemână, mesteceni ca piciorul de groși, și făcu câteva brațuri de lemne, apoi ațîță foc, dar' un foc sdravên cum nu fusese dóră nici odată în acea casă. Cum se încălzi casa o leacă în îndată fugi putórea pustietății din ea și părea mai puțin urîtă. Séra acea trecu cum trecu, dar' cât ce se zări de ziua se sculă popa Toma, luă secura-n mână și se apucă de muncă, tăia la mesteceni din giurul casei și-i făcea grămadă. Ér preotésa se puse și frământă tină și astupă cu ea gaurile din păreți se nu-i bată vântul, că era primăvera prin postul Paștilor și vântósele lui Mărțișor erau bine cunoscute și prin Mesteacân.

Nóptea a dóua o dormiră mai linisciți, ca omul după muncă, și casa li se păru și mai drăguță, după-ce nu-i mai fluera vântul prin păreți. Tot așa și de și, popa Toma scotea mesteceni din rēdăcină și-i făcea grămădi — grămădi în dosul casei, ér' preotésa cârpia cu tină la cei păreți, până nu se mai zăria prin ei nici o crepătură.

Duminecă merse popa Toma la biserică, că de și era postul Paștilor, dar' sâmbetele morților nu-i dau de lucru, că nici un creștin nu le cinstea cu prescuri. Timpul era ploios, în biserică frig, ear' vântul fluera de stîngea cele biete de 2—3 luminărele de cēră ce ardeau la altar. Poporeni mai de loc, numai fētul, diacul și 2—3 moșnegi și câteva babe.

Își făcu popa Toma slujba sgriburind și spuse o drăguță de predică frumoasă celor câțiva creștini, apoi se duse acasă întristat și gîndindu-se la Bogata, de unde a fost scos. Fētul și diacul îl petrecură până acasă și mult se mirară când vēdură casa parochială atît de călduță și ticnită. Aci puseră la cale că se adune mueri din sat, se frămante tină și se astupe gaurile din pătēții bisericii, că prea de tot bate vântul, de nici luminile nu stau aprinse. Și s'au adunat luni diminēta câteva mueri mai cucernice și au făcut precum le-a povēțuit preotésa, ér' popa Toma sa dus cu fētul și cu diacul se iae în sēmă locul ce se ține de clejă (eclezie) și se minună popa Toma cât loc îi arētară acești 2 creștini. Tótă cósta, pe care stătea casa parochială și biserica, de

sus din dël mă până jos în părëu spuneau că-i a besericii, apoi lungă cât cuprindea tot satul din partea de spre apus. Dar' ce folos, oă era acoperită numai cu muschiu și cu mesteceni, câte pe un loc mai deși, ér' pe alt loc mai rari, ici colo câte un mër ori pèr pădureț; va sê dîcă era loc mult dar' sêlbatic, pădureț, nelucrat. În vêrful dëlmei vêdu popa Toma bolovani mari de piêtră albă din fire, dar' negrită de ploi. O cunoscă numai decăt că-i piêtră de var și atunci fața i-se însenină și mergând se ivi un gând în capul lui cel cuprins de multe nêcazuri; dar' deocamdată nu spuse nimêrui planurile ce avea sê le pună în lucrare.

A dóua dî merse popa Toma singur în vêrful dëlmei numai cu toporul în mână și cu o sapă pe umăr. Rostogolí cum putu câteva fêrimături de piêtră, făcu o grópă mărișoră, puse în ea câteva lemne uscate ce le făcu dintr'un ciung de mesteacăn uscat, apoi pe ele puse petri și le acoperí cu țărînă și 'n urmă le dete foc. Și arsă lemnele încet-încet, și mai puse altele și tot așa până în de sêră. Atunci mai înfundă odată bine cu lemne mai gróse și astupă bine cu țărînă. Tótă noptițica arse focul, ba și a dóua dî, când merse popa Toma se-și vadă isprava, tot mai fumega cuptorașul lui de var. După-ce se potolí focul de tot, trase cu sapa țêrina și spre bucuria lui vêdu că pietrile aflate sunt în adevêr petrii de var, că luă una pe sapă și o duse la o bălțuță din apropiare și acolo îndată prinse a sfârăi și a clocotí bălțuța, ér' preste câteva minute din piêtră nu remase nimic, ér' balta gândiai că-i o baltă de smântână. Bucuria lui fu mare. Alergă acasă și vestí preotesei comóra aflată.

Afară era senin ca laptele, sóre mândru de primăvêră, deci preotésă își luă copilașul pe brațe și popa, în mână cu o coșarcă ér' în alta cu sapă, o conduse în vêrful dëlmei la var. Mult se bucură preotésă vêdend că nu e glumă povestea popii. Încărcară coșarca cu var și o duseră acasă, apoi popa mai vení singur de câteva ori și-și duse tot varul acasă. Acum se fi vêdut bucurie! Preotésă se puse și vărui frumos căsuța și pe dinlăuntru și pe dinafară — că până'ntr'acea era unsă numai cu mal, cum erau tóte casele din Mesteacăn. Era albă ca oul casa popii, de-ți

era mai mare dragul a te uita la ea. Popa Toma se tot muta, din casă afară și de afară în casă, nu scia ce se facă de părere de bine.

— Părinte, ți se preotésa, cu varul care ni-a rămas putem vărui și biserica, se fie și ea albă pe Sfintele Pasci!

— Bine ți ci, răspunse popa Toma, la asta mă gândiam și eu. —

Și a chemat popa pe diecița și pe crâsnicésa și s'au dus toți la biserică, cu preotésa cu tot, și preotésa le-a arătat cum trebuie făcut varul cu arină și cum trebuie vărui cu el. Și ele băgară de sémă și până 'n séră bisericuța era și ea albă ca laptele. Bucuria popii și a preotesii că beserica și casa lor sunt mai frumoase decât a altor ómeni! Dar' bucuria și a ómenilor că sunt și la ei 2 clădiri albe, de le cunosceai din tot satul.

În dumineca floriilor biserica era plină de lume, tot satul alergase la beserică, se vadă lucruri de cari la ei în sat nu mai văduse. Mult le plăcea beserica cea albă și curată, unde ardeau luminile cele de ceară lin, fără de a le mai putea stînge vîntul prin găurile păreților.

Părintele Toma le spuse o predică frumoasă, ér, după eșirea din beserică, óamenii priviau făloși la bisericuța lor și vorbeau 2 cu 2 tot despre hărnicia popii. Înaintea bisericii poporul se oprî locului, ér' părintele Toma începu aci a dóua predică și le spuse cam în modul următor:

Iubiți creștini! Dacă ni-a adunat Dđeu sfântul la olaltă în această ți sfântă și luminată, aci înaintea bisericeii, se ne înțelegem și de unele lucruri folositóre trupurilor nóstre, că despre cele sufletesci v'am spus în biserică. Iubiți poporenii! Precum v'd, satul nostru este săras, hotar, de și are mult, da-i rău, nelucrat, părágenit, înțelenit, plin de pietrii și de tufe. Sémn că slujiți la un domn proclét, care nu v'e lasă vreme de ajuns se v'e vedeți de lucrurile și agonisita vóstră, fără numai de a lui. Precum mi se pare însé din semne, Dđeu s'a îngrozit singur de nedreptatea ce au făcut domnii pămîntești poporului nostru și în scurtă vreme jugul iohágii s'a frânge și va fi și Românul stăpân pe puținul lui și stăpân pe vremea ce Dđeu a

rându-l-o. Țile grele au trecut preste noi și grele țile ne mai așcépta, că fără o mare sguđuire desrobirea noastră nu se pôte întempla. Se fim însă cu răbdare și Dđeu ni-a scóte la limanul doririlor nóstre. Ce-a veni pe țără — va veni și pe noi, nici mai rău, nici mai bine, că ómeni sűntem și noi. Până una alta noi sě ne vedem de lucru, ca se avem din ce trăi. »Dă din mání Petre, ca sě nu te îneci!« a đis mântuitoriul Christos cătră Apostolul Petru; așa vě đic și eu: Da-ți din mání, ca sě nu vě înnecați în sěracie. Măne-i luni în sěptămăna cea luminată; e începutul sěptămănei patimilor, de măne se începem și noi o lucrare nóuă. Vě rog ca din fiecare casă se vină aci la beserică un om cu topor bine ascuțit și cu o sapă, sě vě arět un lucru nou. De vor veni 2—3 dintr'o casă, nu strică nimic, dar' cel puțin unul poftesc sě vină din fiecare casă. Ce va fi, veți vedea măne. Acum se primescă Dđeu rugăciunile și — când veți ađi tóca, haideți toți la vecernie!

Așa se depărtară fie care la ale sale; preotul Toma era mângăiat în suflet că, de și prescuri i-au adus puținé điuva de Florii, dar' popor i-a adus de i-a umplut beserica. Poporul încă mergea mângăiat că le-a dăruit Dđeu popă, se nu fie de rísul lumei, că ei nici popă nu au, și încă ce popă bun, că și beserica le-a cārpit-o și albit-o fără de a-i îngreuna pe ei. Numai de popă și de hārnicia lui povesteau toți pe la casele lor, ér' muerile se uitau cu jale la beserică și la casa popii și cu drag suflet ar fi voit sě-și știe face și ele casele așa albe ca a popii și ca beserica; dar' o măestrie ca acésta era mai pe sus de mintea lor. Le spusese diecița și crāsnicésa că cu var le-au făcut așa albe; ađise și ele de var, ba unele și vėđuseră în alte sate și pe la orașe case vāruite, dar' varul acela de unde sě-l aibă? Că o unică dată se spunea că se zārăstise și prin Mestécān un biet vārar cu un car de var, dar drumul cel rău și bolovānos de-oparte, sěracia poporului de altă parte împreunată cu neștiința folosirei varului, îl făcu pre bietul creștin sě se joare că veci purure vecinică nici un vārar nu va mai călca în Mesteacān, cu atât mai vīrtos că neputāndu-și vinde marfa și apucāndu-l o plóie

zdrevână, fu nevoit a-și descărca varul în vale, că de nu, i-i ardea carul.

La vecerne ómenii se adunară par' că și mai mulți decât dimineța la slujbă, popa Toma cânta frumos și respectat cântările cele frumoșe, ér' după eșirea din beserică le mai aduse aminte să nu-și uite pe ȕiua de mâne a veni cât pot de mulți cu topoară și cu sape.

Preste deal dela Mesteacân, cale de $\frac{1}{2}$ de óră, este satul Merișor, renumit pentru multimea și bunătatea merelor ce cultivă acolo ómenii, cu deosebire bătrânul popă Moisa, care și este întemeietorul satului și cel dintâie popă din acea comună. Ȑic, cel dintâie, de óre-ce până s'a popit el, cam la începutul acestui veac, Merișorul nu avea popă, era un sātuț de câteva case împrăsciate, cari erau aședate între hotarele Ponorului și ale Mesteacânului. Merișoreni trăgeau din când în când parte la bisericuța din Ponor, parte la cea din Mesteacân, dar' popindu-se popa Moisa și fiind el din Merișor, a rămas popă acolo, îndestulit cu lucrul mânilor lui, deórece dela cei câțiva poporeni săraci și iobagi puțin venit putea avea. Popa Moise era acum om ca de 70—75 ani, fără copii, fără preoteasă și trăia ca un pusnic din cultivarea pomilor și a stupilor; el învăța pe Merișoreni meșteșugul altoirei pomilor, dela el se îndemnară ei se cultive pomi, așa mulți și buni, el era cu drept cuvânt părintele Merișorenilor. Satul, care-l aflase el mic și sărac, acum era mărișor, curățel și în stare bunicică; avea o beserică frumoșă de piétră, o bună casă parochială înzestrată cu grajduri și șuri bune, ér' sátenii erau bine îmbrăcați și bine hrăniți, pre lângă tótă iobăgia grea ce o purtau. E drept că și aveau frumos venit din póme, miere și céră, care pe atunci se plătiau fórte bine.

Popa Toma din Mesteacân, îndată ce eși în dumineca Floriilor din vecerne, își luă bāta și o călcāie ață la părintele Moise din Merișor. Într'o jumătate de cés fu acolo, preste deal, și pe părintele Moise îl află singur acasă, cetind din Psaltire.

— Bună ȕiua, părinte Moise, ii ȕise popa Toma intrând în casă.

»Ddeu te blagoslovéscă, fiule, treci și șeđi! De unde ești?»

— Eu sânt popa Toma din Mesteacân și am venit pân' la Dta, pe o leacă de vreme, sě mă rog de unele sfaturi bune și înțelepte, că ești bătrân și pătit, ér' eu sânt tiner și neumblat în lume.

»Îmi pare bine, frate părinte«, îi grăi popa Moisă, îmi pare bine că te-a adus D-deu la casa mea. Auđii din poporeni că au și Mestecanii popă, dar' bătrân fiind nu prea es din sat și astfel nu prea cunosc pe preoții cești tineri. Vei duce-o greu în Mesteacân, frate părinte, chiar' acum la început, că poporul e calic, locul rău, neorânduélă mare, dar' cu minte și cu înțelepciune îți poți croi viétă liniscită acolo, numai de s'ar milostivi Ddeu se trimită darul seu preste tótă zidirea și se lumineze și mintea Mestecanilor. Așa a fost și Merisorul acu-s 50 de ani, cum e ađi Mesteacânul, ba mai rău, că erau numai câteva case, dar' ađi veđi ce rěnduéală au poporeni mei? Unde mai veđi ómeni bine hrăniți și îmbrăcați ca poporeni mei? Unde veđi vite mai de preț ca la ei? În care sat mai veđi beserică de zid, chiar' la iobagi, cum veđi la ei? Er' eu, mulțam Dómne, am tot ce-'mi trebuesce. E drept că m'a certat Ddeu, póte pentru păcatele mele ori pentru ale părinților mei, că mi-a luat preotésa fără de a-mi da următor; dar' ce dă Ddeu, tóte sânt bune; Sfínția Sa scie ce ne dă și de ce ne dă? Acum am un nepot la popie, dac' a găta, îl aduc aici lângă mine, sě-mi fie rađim bătrănețelor«. Așa grăi părintele Moise din Merisor ér' părintele Toma îi spusă și el întěmplarea cu scóterea lui din Bogata și venirea lui în Mesteacân, apoi adause: Părinte Moise, de mâne voiu sě încep și eu ceea-ce sf. Ta ai început acu-s 50 de ani. Am chemat pe mâne diminétă din tótă casa câte un om cu secure și sapă; vom face o leacă de gard giur împregiurul porțiunei canonice; vom rări mestecenii unde sânt rari și-i vom scoate din rădēcină ca sě se ivéscă câteva lazuri bune de fěn; vom săpa cu sapele în apropierea casei parochiale sě fac loc de cucuruz, baraboi, curechiu și de câteva straturi. Apoi am băgat de sémă că pe cósta besericii sânt mulți meri și peri pădureți, unii

mai groși, alții mai subțiri, aș cerca se-i altoesc în fața poporenilor, ca să învețe și ei meșteșugul acesta, dar' nu am crenguțe de pomi buni. De aceea venii la sfinția ta să fi bun se-mi dai, de care crești dta că sînt mai bune, că de voiu avea noroc să se prindă și se mî urmeze poporeni, atunci numele sfinției tale va fi binecuvîntat în veci de urmașii noștri».

Aşa grăi părintele Toma, ér' părintele Moise se sculă de pe scaun, îşi făcu o sfântă cruce ȑicând: mulţam Dómnne, că am următori, apoi îmbrăţoşind pe părintele Toma îi ȑise:
»Frate Părinte!

Azi e duminica florilor, dar' pentru mine e de mai mare bucurie decât ziua Paștilor! Când văd frați de ai mei născându-se și-și ridică neamul din sărăcia trupescă și sufletească, când văd că chiar' cu ajutorul meu vor se încetă acest lucru, atunci sunt mai fericit decât Aron când și-a aflat toiagul înverzit, mai fericit decât Moise, când a primit tablele legii, mai fericit decât Zaharie când i sa deslegat limba.

Frate părinte! Îți dau crenguțe câte vrei, îți dau și pomi altoiți gata numai se-i pui în grădina frăției tale, din care se poți lua și da crenguțe la tot satul, îți dau... vai de mine... îți *trimit* mâne pe crâsnicul meu un car încărcat de pomi tineri, pune-i în grădina cea mare, învătă-ți poporul se facă asemenea și darul lui Dumnezeu va fi cu frăția ta și cu el.

De-odată cu séra fu popa Toma acasă, voios și fericit de cele ce-i văduse ochii la părintele Moise în Merișor. Cum ajunse acasă, începu a spune preotesei astfel:

Preotesica mea! Minuni, auzi tu, minuni am văzut la popa Moise în Merișor! Nu-ți pot spune ce am văzut! Uite ici, pe asta vreme, în săptămâna Paștilor, mere, preotesică, mere ca merele, de par' că ieri le-am luat de pe pom. Apoi câte are! Ți-a trimis câte am putut băga în buzunarul sumanului. Apoi se vezi la el grădină, preotesică, grădină ca un raiu, plină de lisniți chiar' ca a noastră de mesteceni. Uite ici, mi-a dat mlădițe, dacă s'or prinde în pomii cei pădureți ce-i avem pe costă, vor face pome bune, care se stee până la alte pome. Măne-mi trimite

prin crâsnicul pomișori mici ca degetele se-i răsădesc în grădină și preste câțiva ani vom avea și noi ce are popa Moise.

Aceste le spuse popa Toma tot într'o resuflare, ér' preotésa privia uimită la merele ce le pusese popa pe mésză și care ai fi jurat că-s din pomul lui Adam, atât erau de amăgitóre, galbine ca aurul și umpleau casa de miros. Luà preotésa unul și îmbucà cu lăcomie din el și aflându-i gustul mai pre sus de cât fața și mirosul, dîse: părinte Tomă, merele aceste nu-i alta fără din pomul cel oprit alui Adam le-ai adus, că vèdut'am și gustat'am eu mere în a mea vieață, dar' ca aceste ba!

— Așa vom avea și noi preste câțiva ani, draga mea preotesică.

— Puțin au dormit în nóptea acea popa Toma și preotésa lui, tot despre pométuri au povestit, ér' de cătră diuă, când au ațipit o leacă, numai grădini de pomi și raiuri pămîntesci cu mere de argint și de aur visară.

De-odată cu diua mai întreg satul era la casa parochială, bărbații cu topórá și securi ér' muierile cu sape și hârlețe. Diua se croia frumósă. Sórele răsăria ca un măr de foc și înveselia vèzduhul, mii de paseri ciripiau prin crengile mestecenilor cele mirositoare, care chiar' atunci își desvéliau frunđa de frunđa de pe muguri ca de pe nesce gheme mici verđi. Totul era plin de bucurie, pe tot locul se vedea bunătatea și puterea lui Dumnezeu.

Popa Toma, după ce le dete o bună diminéța pretinnesce, începu așa:

»Crâsnice, domniata cu 20 de bărbați, mergeți chiar la mieđuina locului bisericesc, și trageți pe muchea délului un gard de mestecăn, de o parte se sciu eu de bună sémă ce-i al meu și ce nu-i al meu, și de altă parte, ca să nu între vite pe pămînt bisericesc; dumniata, diece, mergi cu alți 20 de bărbați de cătră vale, din jos și faceți asemenea gard pe țermurele văii; eu cu câți ómeni mai rămân, mergem de rărîm mestecăanii — unde-s rari din fire, ca să desgropăm câteva lazuri de fênaț. Tu preotesică cu muierile, vedeți și chiar din talpa casei începând, jur împrejurul casei, săpați, care cu sapa, care cu hârlețul,

rupeți glia, că apoi la amiédi ne întâlnim ér' toți aci și vă arăt un lucru nou».

Tóte se întemplară la fel; pân' la amiadi pe muchea délului era tras un gard de mesteceni de un stat de om de înalt; de câtră vale altul, așa că beserica și casa parochială cu tot pământul lor era ocolit de un gard bun, numai la capete mai trebuia, care încă se făcu după amiédi. Jur împrejurul casei era săpătură prospătă și multă; prin mestecăniș vedeai dela casa popii vre-o 4—5 lazuri făcute unde erau mestecenii mai rari. Crâsnicul din Merisor ajunsese cu carul plin de pomi tineri ca de nuele, la casa popii Toma; erau mulți și de multe soiuri, încât pe Mestecani îi puse în uimire, de unde atâta pomișori neteți și nici unul spinos? Ér' părintele Toma luă un pomișor în mână și le esplică din fir în pěr cum de pomișorii aceia sânt atât de frumoși și sănătoși. Uitați-vă, dragii mei, vedeți pomișorul acesta și ceialalți cari ni i-a trimis părintele Moise din Merisor? Uitați-vă ce rădēcini frumoșe au, de par' că sânt nescari smocurele de pěr din cap? Vedeți ce mlădițe netede? Acestia sânt toți eșiți din sēmēntă! Părintele Moise a săpat locul ca de straturi, l'a greblat și curățit de pietrii, și de rădēcini, apoi a sēmēnat simburi de tot soiul de pōme, de mere, de pere, de prune, cireșe, vișine ș. a. Din sēmēntecele acele au rēsărit de sânt așa de frumoși. Acolo în straturi i-a plivit și curățit de ori ce creguțe netrebuinciōse, acolo i-a oltoit, ér' de acolo îi mută la locul unde trebue să fie pe vecie. De acolo, din straturi ni-a trimis și acestia nouă. Din ei dau la fie care din voi câte unul să-l pună în grădină la feréstră întru aducere aminte de părintele Moise și de venirea mea ca popă în Mesteacân. Pomii cari întrec, după ce vă dau la fiecare câte unul, îi punem aici în jurul casei parochiale. La lucru dar'!

Și se apucară ómenii mei și făcură grōpe unde și cum îi povățui popa Toma, unii făceau pari de mesteacân și în scurtă vreme pomii erau puși și legați în pari. «Așa să faceți și voi cu pomișorii vostri pe la casele vōstre!»

Apoi luă popa Toma mânunchiul de mlădițe tăiate din pomii cei mari și buni ai părintelui Moise și chemân-

du-și poporenii la un măr pădureț pe deal le ȋlise: aci v  învăț un lucru nou! Pomi s nt mulți pe d lma bisericeii, unii mai groși alții mai subțiriri, s nt peri, meri, vișini, cereși, chiar' și nuci s nt câțiva. Dar' toți s nt r i, sălbatici, fac p me rele, pădurețe. Pre acestia i-om oltoi cu crenguțe de aceste de pomi buni și cari s'or prinde, preste 2 – 3 ani vor începe a rod  p me bune. — Și oltoi popa Toma un măr și un păr și un vișin înainte poporenilor sei, le ar t  cum se ciopl sc  mlădița, cum se rezeze și crepe p durețul, cum se bage mlădița în crepătură și cum să o lege. Apoi adause:

Care din voi aveți pomi sălbatici prin grădinele v stre, faceți cu ei cum am făcut eu cu acestia. Ml dițe bune vă dau eu. — Și îndată venir  unul de unul înainte preotului spun nd unul că are 2 meri pădureți, altul 2 peri și 3 meri, altul 3 cereși și un măr.... și la fiecare-i dădea mlădițe nobile atâtea, c ți pomi pădureți spunea că are.

C nd se apropia s rele de sf nit, grădina bisericii nu mai era de a se cunósce; o bună bucată din ea era s pat , spartă glia; printre mesteceni se vedeau câteva poiene verđi,  r' giur împregiur era ocolită de gard nalt de un stat de om. Apoi pomi frumoși în giurul casei și cei de prin tufișiri ori poeni toți erau oltoiți. Era un adev rat raiu mic. Omenii din comună priviau cu m ndrie la vrednicul lor preot; numai de el și de h rnicia lui vorbeau. Care de care căuta loc mai potrivit pentru pomișorul căpătat în dar'; care de care năzuia se-și oltoiasc  p dureții mai cu băgare de s m ; care de care era mai f los că și ei au popă și beserică albă și că nu le-a mai putea nime  mputa că ei nici popă nu au.

 n miercurea din s pt m na Pascilor, cam pe la pr nd, era voi  bună în casa popii Toma. Și cum nu ar' fi voi  bună c nd au  speți; a sosit tatăl lui cu mama preutesii,  nc rcați ca de acasă, se-i v đ  cum o duc în parochia cea n u ? Adusule-au saci de făină și de dulce, că preste câteva ȋile  s aci Pascile cu dulcele; adusuleau miel de Pasci, numai c t mielul era  ed cu capră cu tot, dar' dela tat l popii Toma; adusule-a și vestea că pe Ispas vor prim 

dela tata preotesii o vacă cu lapte, colo, când vor chibzuî că este pășune destulă. Toți erau fericiți. Părinții se bucurau că-și află copii sănătoși și cu mari nădejdi pentru viitor. Tatăl preotului era mândru că ficioru-so-i în stare se trăescă chiar' și în Mesteacân, de unde, ori ce popă ar' fi trimis vlădica, trebuia să iee lumea-n cap; mama preotesii era fericită vedënd că fată-sa are un bărbat cu care și-'n piétră sacă pôte trăi; ér' popa Toma și preotésa lui erau fericiți că sfintele Pasci îi află cu lăptișor de capră și că pe Ispas vor avea chiar' și vaca lor cu vițel. Și spuse preotésa mamei sale în ce stare au aflat casa și biserica, și plângea de bucurie că fata ei cea harnică tóte le-a adus la rënd bun. Și arètă popa Toma părintelui seu lucrul mânilor sale din câteva săptămâni și se minuna bătrânul, și-i plăcea, și par' că nu se îndura se mai mérgă delă popa lui, delă copilul lui cel harnic și cu minte.

Sfintele sêrbători ale Învierii domnului fură adevêrate sêrbători de bucurie pentru tótă suflarea din Mesteacân; popa Toma se afla bine la poporul lui cel sărac, dar' bun, blând și gata de a urma sfaturile bune ale binevoitorului părinte; poporul, de și sêrac și năcăjit, de și stors pân' la os de gréua iobăgiă, dar' cu nădejde privia în Sfintele sêrbători ale învierii și le vedea ca pe sêrbătórea învierii neamului celui asuprit; în preotul Toma vedea pe Mesia cel prorocit. Și nu se înșela! La o săptămână după Pasci, la domineca Tomii, se proclamă în câmpul libertății delă Blaj desrobirea iobagiului, deslănțuirea lui din lanțurile robiei. Popa Toma cu 2 fruntași din Mesteacân fu de față pe câmpul libertății din Blaj la acea serbare mărétă, unde preste patruzeci mii de Români jurară credință împêratului și declarară sus și tare că robi în vechiul lor pământ nu mai vor să fie; jurară a fi prietini la prietini înălțatului împêrat și dușmani de mórte la dușmanii lui și ai împêrăției. După întórcerea delă Blaj Românii erau alți ómeni, par' că *duhul* sfânt le luminase mințile, par' că puterea lui Dumnezeu îi întinerise la viéța nouă. Rob niménui nu mai voia să fie Românul, ci domn și stăpân preste puținul ce-i mai scăpase din ghiarele lupului. Așa era poporul pretutindenea, la munți și la șesuri, bătrâni,

bărbați, juni, tineri din munți și din câmpii. Mestecanii, cu popa Toma în frunte încă nu putură fi altfel. Ei ascultau de glasul părintelui lor sufletesc și erau fericiți, ér' el îi învăța numai lucruri bune și folositoare. Cea dintâiu grijă a lui era bunăstarea lor; mult își frământa capul cum se-i scape din gróznica calicie în care-i aflate.

Dar' planurile cele bune și înțelepte nu le putu de o camdată pune în lucrare. Revoluția izbucni, ungurii cu Kossuth în frunte se sculară în contra împăratului și duceau pe popor cu puterea în armata lui Kossuth, în contra împăratului. Nimeni nu era în siguranță nici pe o zi și o noapte; vèzduhul fierbea și clocotia, spaima cuprinse țera întregă, nu mai avea încredere om în om, nu mai sciai cui să-ți dai sfatul! În aceste zile grele era fericit satul care avea un preot înțelept. Și Mestecanii îl aveau. Popa Toma le spuse poporenilor sei așa: Dragii mei, de va veni poruncă se mergem în óstea împărătească în contra dușmanilor tronului și ai neamului nostru — nu vè trageți îndărăpt; dacă însă dușmanul înăltatului Împărat ar' veni cu momeli, au cu puterea se vè trăgă în partea lor, voi să nu le dați ascultare, că aceia nu vreau binele și fericirea neamului nostru, ci numai răul nostru îl vreau, ar' voi se ne țină tot legați de glie ca se le slugim pe nimica, ca pân' acum.

ÉR' ómenii auđind aceste vorbe ale preotului lor, îi răspunseră toți cu un glas: unde merge părintele nostru — cu el mergem, prin foc, prin apă, ziua-noaptea, fie și pân' la capetul lumii, dar' fără părintele un pas nu facem! Așa se-ne ajute Dumnezeu!

În una din zile veniră slujbași dela curtea boeriului Hatyufalvi se ducă pe Mestecani cu puterea la lucrul viilor, cale de o zi dela Mesteacân, unde-și avea boerul viile și moșiile lui. Ómenii nu voiră, se adunară grămadă și strigau în gura mare că nu merg, și nu merg, că-i libertate, ei nu mai vor a fi iobagii nimărui. Preotul Toma, auđind dela el de acasă tălălăul, coborî în jos să vedă ce cale-i pe vale. Dar' nu se apropie bine de mulțime, când un mustecios călare dă năvală asupra lui: »așa, acum scim noi cine vè întărită se nu mai dați ascultare mării sale,

tălharul de popă! Că până nu veni el aci, voi ați fost ómeni de treabă, dar' el vrea se vă ducă pe căi rătăcite!« Și prinde a jupí la popa Toma din sbiciul cel de curele, ce-l avea în mână. Dar' o păți, sermanul! Că într'o clipă fu tirít de pe cal de mulțime și se făcu una cu pământul; os întreg nu i-a mai rămas, nici suflare cât într'un puiu de găină; acolo i-au rămas măselele și cio-lanele pe vecie, nu numai a lui ci a tuturor slugitorilor curții, ce erau cu el.

»Așa va păți ori cine va mai cuteza să se apropie de popa nostru cu gând rău« strigă mulțimea, și îngropă trupurile nenorociților slugitori în alvia părăului, ca nime să nu le mai dee de urmă.

Er' popa Toma le spuse: ómeni buni, de acestia suntem mântuiți, dar' mai mari necasuri ne ascéptă, fără am nedejde că Dumnezeu din toate ne va scóte. Gătați-vă arme, face-ți din cóse lănci ér' topóarele bine-ascuțite se fie pururea la voi. Fi-ți ómenii păcei, la nime rău nu faceți, dar' cine cu rău ar' veni asupra vóastră, apèrați-vè! Vedeți-vè de lucru, mergeți la plug, dar' sèra veniți de vremicior acasă, ca se ne putem sfătui în totă sèra despre necasurile ce ne ascéptă.

Așa trecu și după și, popa Toma din dèlma lui era ca un ânger păzitor al poporului; dela el de acasă se vedea preste tot satul, biserica fiind aprópe — prin câteva lovituri în tócă — tot satul era însciințat se tragă la sfat. Ómenii lucrau cât lucrau, tot cu frica-n spate, cu o mână pe córnela plugului ér' cu alta pe lance ori topor. Aceste două unelte nici unul nu le lăsa dela sine, mai lesne putea se-și uite merindea decât lancea.

Popa Toma totă diulica lucra p'afara, prin grădină, mai săpa și punea cucuruz, fasole, baraboi, mai scotea câte un mesteacân și-l trăgea lângă casă, dar' fără lucru nu era și cu ochii era ca vulturul în toate părțile, de unde putea veni primejdia. Odată, într'o di cam pe la prânzul cel bun vedu colb mare pe drumul ce ducea în sus despre șes și numai decât alergă la tócă și dându-i câteva lovituri însciință pe poporeni se vină la sfat. Și într'o clipă se iviră ómenii de pe câmp, lăsându-și acolo vitele 'njugate,

altul cu secure, altul cu lance, dar' toți înarmați se adunară în mijlocul satului. De-odată cu ei sosi la acel loc și o cătă de vre-o 20 de bărbați, înarmați, unii cu pusci, alții cu lănci ori topóră, având în frunte pe un om tinăr cu o sabie în mână.

Bun ajunsul la d-vóstră! Dîse tinărul cel cu sabia scósă.

Bună se vĕ fie inima! rĕspunse un moșneag din mulțime.

Ér' preotul se apropie de tinăr și-i dîse: Bine ai venit, frate *Panfilie*.

Din acésta salutare a preotului pricepură mestecanii că acestia sunt prietini și numai decăt își descoperiră capetele ca la comandă. Er' tinărul cel cu sabia le dîse:

Ómeni buni, am venit se vĕ vestim că se fiți tot gata cum vĕ aflăm acum; aveți un preot ca puține sate; ascultați de d-lui și de va cere trebuința mergeți cu d-lui prin foc și prin apă. De ocamdată nu-i nevoie se eșiți din sat, dar' de va cere trebuința — fiți gata!

— Suntem gata! rĕsună gîslul mulțimei, suntem gata la tóte, la bine și la rău. Dumneđeu s'ajute dreptății!

Véra aceea și iarna următóre o petrecură ardelenii cu frica-ñ spate. Pre unele locuri a fost rescóla mai înverșunată, pre altele mai puțin furiósă. Mestecanii au scăpat din ea cu puține daune mai însemnate; fiind la spatele lui Dumneđeu — cum se dîce — fură scutiți de grosul armăđilor. Numai odată rătăciră și pe la ei vre-o 20 de călĕreți cu ismene largi ca rochile și scurte numai până-ñ genunche și cum întrară în Mesteacăn cel de ântăiu lucru le fu că pușcară în biserică, care fiind acoperită cu paie se și aprinse și arsă până în pămĕnt. Dar' nici un picior de husar nu mai eși din Mesteacăn, se făcură toți *o apă și un pămĕnt*.

După ce încetă rescóla; după ce se retraseră și Muscanii din țĕră, binecuvĕntarea lui Dumneđeu veni preste bieții ómeni timp de câțiva ani. În acest timp și Mestecanii nostri se mai câpiră, cât de cât; moșiile, sciind că de bună sĕmă sunt ale lor și numai ale lor, începură a le

lucra mai bine, având și timp de ajuns, că nimeni nu-i mai mână la »domni«; grădinile prinse a le lăzui de mesteceeni, și a le planta cu pomi, ér' aceia-i altoiau; toate mergeau după sfatul și la îndemnul preotului. Un lucru-i năcaja mai tare, nu aveau biserică. De când le arsă biserica, se adunau la rugăciune în dumineci și sărbători într'o casă părăsită a unui creștin, ce li-o da de pomană, dar' nu era în stare se o pună în rënd bun, că era sêrac; a li-o da de tot, ca sătenii se o pună în rënd — nu se încumêta, având copii mulți; — afară de aceea, nici nu era char' a lui, ci a unui frate ce fuse prins cu funea și dus la óste. Dar' popa Toma de ce era óre părintele lor sufletesc, dacă nu se le ajute și aci?! Deci adună poporul la olaltă, colo unde fusese biserica, îndată ce se linisci revoluția și le grăi astfel:

Dragii mei poporeni! Biserica ni-au ars-o cei fără suflet și fără Dumnezeu, dar' Dumnezeu ni-a scos din robia lor, suntem stăpâni preste puținelul ce ni-a mai rămas. Se cade dar' se facem bunului Dumnezeu, în semn de mulțămită, lăcaș vrednic de sfinția sa; se cade se facem o biserică mare, frumoasă, unde se ne fie mai mare dragul a ne aduna la rugăciune; o biserică de pîtră.

— Dacăđi — părinte Tomo — grăi o babă bêtănă, am auđit că biserica n'ar fi bine sê se facă de pîtră, că în stani și-n bolovani șede ucigă-l tóca.... se o facem de lemn.

— Așa am auđit și eu, se auđiră câteva glasuri din mulțime; și ni-ar și sui foc de scumpă!

Er' părintele Toma le răspunse așa:

Dragii mei poporeni! Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul, mările și dealurile, vèzduhurile și munții, petrile și lemnele, toate sunt zidirea sfinției sale. Ucigă-l tóca loquesce în inima omului rău, în inima omului fărădelege și fără de Dumnezeu, în inima celui-ce asupresce pe fratele seu, în inima celui-ce trăesce din muncă nedreptă. De aceea dar' sê nu aveți nici o témă de ucigă-l tóca, câtă vreme veți fi buni și milostivi, lucrători și cruțători, că Dumnezeu va fi cu voi în tot locul. Încât e pentru ceea-laltă vorbă, că adecă biserica de pîtră ar veni scumpă,

pot să vă spun de acum, că ieftină nu va fi, și totuși noi putem face ca una din cele-ce vedeți pe la orașe, cu turn și clopote, cu uși și ferestri mari și zugrăvită ca o mănăstire.

Ómenii se uitau unul la altul cu neîncredere, credeau că pe părintele Toma, în focul lui cel mare l-a luat gura pe dinainte și a grăit o vorbă care nu se póte face faptă.

Părintele-i pricepu, deci adause:

Nu, dragii mei, nu m'a luat gura pe dinainte, m'am gândit bine ce scot din gură, și ca să pricepeți taina, étă vă pun o întrebare:

Cine a făcut curtea cea mare a lui Hatyufalvi? Au nu voi cu brațele vóstre? Dacă pentru un păgân, care va stors și mēduva din óse a-ți putut face o așa minune de curte, au pentru Dumnezeu sfântul, care ni-a făcut, ne dă sănătate, care ni-a dat pământul spre desfătare, care ni-a scos din jugul robiei, se nu fim noi în stare se facem o casă potrivită, o biserică cinstită? Ce cugetați?

— Așa ar' fi, părinte, răspunse un moșneag, bine ar' fi și frumos ar' fi, numai de am putea.

— Că vom putea, moș Tode, vom putea cu ajutorul lui Dumnezeu. Uitați-vē! noi avem pétră multă și bună, de numai ridicată trebue din grădini și din vale, și strinsă grămadă unde vom chibzui se facem biserica; adunând pétră cea multă din grădini, ne rămân grădinile mai mari, mai bune de legume și fēn, nu o se ne mai rupem plugurile, ne curățim grădinile de bolnavi, și ne-adunăm și material pentru biserică.

— Bine, părinte, pétră este și vom aduna-o, dar' bani, părinte, de unde se facem atâta potop de bani ce trebue apoi la meșteri și pentru var, șindile, cuie, uși, ferestri și câte și mai câte?

— Bani? întrebă popa Toma; bani? Uitasem se vă spun că am aflat o comóră scumpă, vom desgropa-o, numai se adunăm mai ântâiu pétră. Drept aceea, dragii mei, când numai aveți vreme, puneți-vē și vă adunați grămadă toți bolovanii și tóte petrile ce le aveți împrăsciate prin

grădini, ca grădinile să rămână curate. Apoi colo la toamnă după ce gătam lucrul câmpului, vom aduce din grădini totă pétra la locul acesta, unde fu biserica cea veche. Atunci, de vom vedea că pétră avem de ajuns, ne punem și destupăm comóra, de unde nu — mai adunăm pétră și din vale și de pe câmp, până vom avea baremi 12 stânjini. Lucru greu nu vă pară, dragii mei; cum a-ți făcut până acum câte 2—4 zile pe totă săptămâna la curtea lui Hatyufalvi, cu mâncarea vóstră și cu bâta în urma vóstră, veți putea face și întru cinstea și mărirea lui Dumnezeu baremi câteva zile, nu pe săptămână, ci pe lună, că nu va fi nimic; cum ați cărat bucatele și vinul lui Hatyufalvi ca caréle vóstre flămânđi, bătuți, în cap de iarnă, cât îi de aici până la Cluj și Aiud, puteți duce și câteva caré de pétră din grădinile vóstre până la biserică; apoi muierile vóstre, care până acum erau mai mult în brazda boierului, ca și voi; ele, care lucrau atâta hăram de cânepă pe séma curții; ele, care creșeau pui și adunau oué pe séma boeróicei; ele, care erau mânate dinapoi cu sbiciul la toate lucrurile boeresci; ele doră sor codi a da ajutor la facerea bisericei, la adunarea de material?

— Ajutăm, părinte Tomă, ajutăm și noi pre cât ni-or sluji puterile, strigară muierile.

Când era sfátuirea mai animată nimeri un străin că-runt, cu un picior de lemn și pe piept cu o cruce de aur. Era Dumitru Săftutei, pe care înainte de aceea cu 25 ani îl prinseră cu funea și-l duseră la óste. Dóuezeci și cinci de ani nu și-a văđut satul; 25 de ani a petrecut în străini și-n băťai, ér' în bătaia din urmă ce o purtă armadea împératului cu revoluționarii pierdu piciorul stâng și státu mai mult de un an în spital. Atunci îl lăsară acasă cu pensie de 12 fl. pe lună. Mulți îl cunoscúrá, mulți însé numai de nume îi auđiră. În căsuța lui cea părăsită se ținea acum slujbă dumneđescă de când le arse se biserica. El cum ajunsese, își lua căciula cea militaréscă de pe cap și dádu binețe preotului, sărutându-í mânia, apoi dete mânia cu cunoscúții ce erau de față.

Auđind Dumitru ce sfat aveau ómenii, i-se umplură ochii de lacrimi de bucurie și prinse și el cuvênt:

Ómeni buni și cinstite părinte! Eu cât am fost dus în țeri străine, am fost pus la lucru de poduri, acolo am învățat zidăritul și bărdășitul și am nădejde că fără meșter străin, numai eu cu sătenii noștri, o să facem o biserică să fie fala satului nostru.

Toți se bucurară de vorbele lui, fiecare vedea în gândul lui biserica isprăvită, toți îl priviră cu cinste ca și pe părintele Toma.

Din minuta aceea părintele Toma avea un ajutor puternic la toate planurile lui. Schiop fiind Dumitru Săftuții nu putea umbla la lucrul câmpului, ér' fiind acum și bătrân și cu o leacă de pensiuine, se aședă la popa Toma, acolo mânca și acolo se odihnea, erau ca doi frați.

Ómenii-și vedeau de lucrul lor la câmp și în grădină ér' când aveau vre-un minut slobod adunau bolovani și petrii din grădini și-i duceau la locul bisericei. Astfel până tómna, coela când cade frunđa, grădinile erau toate curățite de petrii, ér' în locul bisericei eră o grămadă de pétră cât o șură de mare; petrii mari și mici.

Popa Toma se uita mulțumit la grămada de pétră, ér' Dumitru schiopul mai mult era acolo, cu ciocanul în mână, tot cioplea și făcea fețe la petrile ce i-se păreau mai potrivite și le așeza la o parte.

Din tómna încă se puse popa Toma cu Dumitru schiopul și cu sătenii și merseră pe dëlma dealului la grópa cea de pétră de var. Acolo părintele le arată bună-tatea ce este îngropată și le spuse: dragii mei, aci avem o comóră mare, dar' trebuie desgropată. Pétra acésta e pétră de var, vom face un cuptor mare, vom scóte pétra de var și o vom arde-o în el, apoi vom vinde-o pe bani buni cu cari ne-om acoperi cheltuelile pentru facerea bisericei. Am fost la oraș. În primăvară se începe zidirea unui spital. Trebuesc vre-o 400 mierre de var și dus acolo plătesc varul cu 1 fl. mierța. Voiți se facem și se ducem noi acel var, ca se avem și bani gata, că măsurul pentru uși și ferestri bani va cere, ér' zugravul fără bani nu va veni, deci de bani avem lipsă și bani, de-o camdată, numai din var putem face? Uitați-vă, d-voastră dați

ajutor la nenea Dumitru se facă cuptoriul de ars var, lemne avem de-a îndemână destule și uscate și verzi, brațe muncitoare avem, numai voia să o avem, er' voia, cred că Dumnezeu ni-o va ținea. Până gătam de făcut biserica scótem din acest deal var și-l vindem, după aceea, ne vom cugeta ce-i de făcut, ori că l'om da în arândă pe bani gata, ori că ne vom scóte noi după trebuință.

Ómenii priviau mirați la pietrele acele, pe care ei toți le vedură de atâtea ori fără să le plesnescă prin minte, că acele sânt bani curați.

Apoi ridicându-și pělăriile de pe cap își făcură toți cruce și ȑiseră: mulțămimu-ți ție Dómné, că ni-ai trimis nóuë pe Mesia, care se ne scóță și din robie și din orbie și se ne ducă la bunăstare și la împlinirea vóiei Sfinției Tale.

Și se apucară ómenii mei de lucru, sub conducerea lui Dumitru schiopul și a popii, unii săpau piétră, alții zideau cuptorul, alții trăgeau lemne uscate din grămeȑile ce le făcuse lăzuind, alții tăiau mestecini din pământ și-i făceau stângeni. Chiar și muierile dau ajutor. În 3 săptămâni fu ars gata cel dintâiu cuptor de var, 450 de mierțe, și fu încărcat pe cară și dus la oraș, unde numai decât li-l rescumpără un întreprindător Italian cu 450 fl. și le spuse că este cel mai bun var din câte a cumpărat de când e în Ardeal. Bucuria ómenilor, că în adevăr dealul lor este o comóră de bani! Numai de aceea vorbeau. Au și făcut în érna acea vre-o 4 cuptóre de var și toate le-au dat pe bani gata pe la întreprindători, că aceia cum aflară de bunătatea varului dela Mesteacân, îl cumpărau pe bani gata, ba îl plăteau chiar' mai bine de cât al altor vărari.

Primăvéra începură la facerea bisericei și pe Sântă Măria mică fu gata. Atunci veni episcopul cu protopopul și o sfinți. Nu se puteau destul mira de hărnicia popii Toma și a sëracilor lui poporeni. Din minuta aceea satul Mesteacân luă altă față. Poporul avea cea mai mare încredere în preotul lor, vorbele lui erau ascultate, pildele lui urmate. Pomii se înmulțau prin grădinile popii și ale poporenilor și cresceau ca din apă; cu timpul începură a face roade tot din ce în ce mai multe și le aducia venite

frumóse. Baia de pétră de var o lăsară ca bun bisericesc pentru toți vecii și o dădură în arêndă la un Italian, care se și mută la ei. Înaintând poporul în avere nu mai făcea bordeie de grădele, ci tot case de piatră. Pe seama preotului făcură o casă parochială ca o curte domnescă și tot satul luă altă formă.

Ađi nu-i de a se mai cunósce satul Mesteacân. Cine n'a fost acolo de acu-s 50 de ani, acum ar' jura că nu-i acela. E plin de pomi, cu case de zíd, cu drumuri bune, ér' ómenii bine hrăniți și bine îmbrăcați. Lângă biserică e o zídire mare — școala, care se susține din venitul băii de var. Dascăl e Trandafir, feciorul cel mai mare al părintelui Toma ér' Dionisie, copilul al doilea al părintelui Toma, e preot capelan lângă tatăs'o. Popa Toma mai trăesce încă, dar' nici de 5 ani nu mai póte face slujbă, ci șede în altar și cetesce în Ceaslov până părintele Dionisie face slujba, apoi iasă în ușa altariului și spune poporenilor vorbe înțelepte, ér' poporul iasă mângăiat și merge cătră casă liniscit dicând: de ni-ar tinê Dumnezeu încă mult pe părintele Toma, că de nu era el — satul nostru era prăpădit.

Venise popa Toma mâhnit în Mesteacân, dar' după ce odată puse satul în rând bun, nu s'ar' fi mai dus de acolo, nici de l'ar fi îmbiat se-'l facă vlădică. Acum ascéptă ceasul eșirei din lume liniscit, ca omul care și-a împlinit cu vrednicie chemarea pe acest pământ și lăsă după sine un sat fericit și 2 copii fericiți, unul dascăl și altul popă în locul lui, în satul Mesteacân.

Salvina.

Novelă din vremurile lui Horia.

I.

Frumos e Ardélul, ca puține țeri din lume, și multe văi frumóse are, despre cari cărțile de geografie au puțină știre. Una din văile cele mai frumóse ale Ardélului este și valea Buciumanilor, ce se întinde dela răsărit spre apus, pe la pólele *Detunatei*. Pe lângă valea acésta e înșirată comuna *Bucium*, care e împărțită în șese cătunuri, avênd fiecare cătun biserica sa și preotul seu. Locuitorii,

din vécuri uitate, toți sânt Români metalurgi, băieși de aur, cum zic ei. Despre ospitalitatea lor a mers veste și poveste până prin țările vecine. Frumosul lor port încă-î face cunoscuți dintr'un tîrg de ómeni.

Pe la anul 1780 se ivi în Bucium o fată străină, frumósă, zdravénă, bine îmbrăcată și cu o legătură de haine subsuóră. Ea umbla din casă în casă, pe la ómenii mai cu stare, și se îmbia de servitóre. Buciumanii nostri și atunci, ca și acum, erau ómeni darnici. Toți o miluiau câte cu ceva fără însă a o primi servitóre; le era oare cumva sê iee de servitóre pe o fată atât de frumósă, atât de frumos îmbrăcată și cu așa purtări alese, semne de bună creștere. Ba muierile cu bărbați tineri se teméu sê-î dee și adăpost peste nópte, că nu știau cine póte fi acea fată, nu cumva sê le ademenéscă bărbații și sê le facă traiu réu în casă. Dacă o întrebau de unde e și cum o chiamă? ea răspundea că-î din Ardél, o chémă *Salvina* și că 'i-au murit amêndoi părinții, de aceea a luat lumea 'n cap, sê afle loc de slujit. Unii credéu că așa este, alții însă se îndoiau, — dar' a o descósă mai departe nime nu cerca.

Despre *dreptăți* încă nu o întreba nime, că p'acele vremuri erau scrisorile mai rari decât azi, nu mai era în fiecare sat om cărturar afară de popa, și el nu era dator sê dee pasaporte, celor-ce mergeau dintr'un ținut într'altul. Nici nu era p'atunci obiceiul țerei sê mai întrebi pe fiecare om de scrisori dela sat. Ori-ce străin se așeza unde-l arunca sórtea, numai om de omenie sê fi fost, ca sê nu aibă de-a ajunge înaintea judecăților. Așa și Salvina s'ar fi putut așeza servitóre ori-unde, numai de 'și-ar fi aflat stăpân; din partea dreptăților dela satul ei habar n'avea sê aibă.

Dar' cât e de mare Buciumul cu ale lui cele șese biserici, și tot 'l-a cutreerat și loc de slujit nu și-a aflat. Când era cât p'aci sê ese din astă vale frumoasă, în care-și pusese toată nădejdea, își mai cercă norocul odată la popa din Montari, unde o îndreptară cei ómeni. Părintele Nicolae și primí pe Salvina servitóre, dar' îi spuse că numai pe timp nehotărît o póte primí, până i-a vedè hărnicia

și purtarea. Preotésa popii Nicolae nu se prea bucura că-i mai bagă popa o servitoare, fiindcă acesta nouă, și străină, Salvina, prea era nu știu cum, mai altfel decât alte fete de vârsta ei, și se temea nu cumva părintele să cadă în ispită.

Dar' nu avea de ce se teme maica preotésă; în scurt timp se dovedì că Salvina cu privirile și cu vorbele ei știe să inspire respect ori-cui. Ei, săraca de ea, nu-i sburda mintea a dragoste, că sufletul ei era cuprins de mare jale și de mult necaz, ér' capul ei era atât de plin de griji, cât nici un colț cât de mic nu mai era gol, în care să se pótă sălășlui gânduri de dragoste. Lucra Salvina cu tragere de inimă, nu ca o servitoare pe plată, ci ca o stăpână pe séma ei. Și era de lucru la casa părintelui Nicolae, că ținea câte 6 vaci cu viței mici, 8—12 porci la îngrășat, apoi păcurar la oi, ómeni la băi, ómeni la ștépuri, servitori și servitoare care cărau pétră dela băi la ștépuri, la care trebuia tot mâncare și haine.

D'apoi curățenia cea mare ce trebuia ținută la casa părintelui, că era casă de popă! De aceea și luase părintele pe Salvina să fie mână de ajutor maicei preotese. Și în adevăr era. Că ea nu aștepta să fie nici mînată, nici îndemnată, ea făcea tot, ce vedea că-i de făcut. Dimineața, când se scula maica preotésă, afla vacile mulse, porcii hrăniți, casa măturată, focul făcut, óle cu apă próspectă la foc, și Salvina gândeai că nimic nu lucră — atât erau hainele pe ea de albe și atât era ea de spălată și de pieptenată în tótă vremea.

Când vedea că pânea-i pe gătate, nu aștepta să ȑică maica preotésă, ci se punea și cernea și frămênta și ardea focul, ca o muiere bêtrână. În veci însê nu o vedea nime riȑênd, dar' nici plângênd; lucra întins, nu în fuga mare, ci lucra dela inimă și de aceea lucrul ei și avea spor.

Ceialalți argați ai părintelui Nicolae erau óreși-cum smeriți înaintea ei, mai că mai smeriți decât înaintea maicei preotese. Dacă cumva se cuteza careva să facă o glumă nesărată în fața ei, era destul ca ea să se uite odată lung la el, și acela îndată roșia și țipa fața-n pământ. Dacă cutare servitoare cerca a-i povestì casele stăpânilor pe

unde mai slugise, Salvina o făcea curând să tacă, că numai două-trei vorbe-i spunea dela inimă și cuminte și aceea tăcea rușinată.

Se și vorbea mult în sat de ea. Unii șoptiau, că ar fi fața părintelui, ce o ar fi avut încă de când a fost cleric la curs; că și vorba și hainele-i sémână cu a Ardelenilor; alții spunéu că-i nevastă tinără fugită dela bărbat și slugesce pe părintele de cinste, numai să-i facă scrisori de despărțanie; alții credeau că-i fată nenorocită și că acum se pocăesce. Dar' adevărul nime nu-l scia spune.

Întrebat-au ele, cele muieri, pe maica preotésă, că de unde-i Salvina? Pe câtă vreme-i tocmită la domnia-ei servitóre? Câtă simbre-i dau? Ear' maica preotésă ce putea să le răspundă? Dice că o chiamă Salvina, că-i din țeră, și n'are părinți. A băgat-o părintele. De rîndul simbriei n'au vorbit. A ȕis fata așa: Mi-ți ținè câtă vreme v'a plăcea purtarea mea; când voiú fi de prisos în casa d-vóstre, îmi veți plăti cât v'a trage inima și m'oiu duce unde m'a îndrepta cel de sus.

Așa și era. Atâta știa și maica preotésă și taica părintele, mai mult nici unul nu știa, și nici unul nu putea spune mai mult.

Cercata maica preotésă sè o descóse în câteva rînduri, dar' nimic n'a putut scóte dela Salvina. Ea i-a spus numai atâta: Maică preotésă, fă-ți milă și pomană și nu më mai descósă. Sînt fată sáracă, n'am pe nime, numai pe Dumneȕeu în cer și pe d-ta pe pămènt; Dumneȕeu îmi e tată, d-ta îmi ești stăpână și mamă. De-ți place purtarea mea, ține-mè, de unde nu — dă-mi drumul, că voiú merge cât m'or duce doi ochi, dar' fii bună nu më mai descoasă cu vorbe de aceste.

Se cătrăni foc maica preotésă pe Salvina pentru răspunsul acesta, o probózi cum îi veni la gură, dar' în urma urmelor, ear' ea se înturnă și ȕise:

«Cine-i, cine nu-i, bine că më slugesce cu credință. Ce mi-oiu sparge eu capul sè sciu tótă vița porodița ei? Câtă vreme s'a purta cum se pórtă, are omenie la mine; când s'a încâni, cum se încânesc toți servitorii după-ce se satură bine — îi dau drumul și altă părăsită-mi aduc».

Că era rea de gură, maica preotésă, când era cătră-nită, și era și rea de pagubă, sgârcită; de aceea ținea mult la Salvina, vedându-o cu tragere de inimă cătră casa ei, dar' o și probodja rău, când se cătrănea.

II.

În Bucium e datina că pe la sărbători mari, cu deosebire pe la Pasci și Rosalii, joacă în luncă tot poporul, tineri și bătrâni. Aduc muzicanții cei mai buni din Abrud și es la luncă, unde întind horă mare câte 2—3 zile după olaltă. Séra întră în vr'o șură din apropiere și tot jică până la miezul nopței. Atunci se împrăscie fiecare pe la casele lor, unde dorm până a dóua ȕi cătră améȕi, atunci mână, béu și prind a eși la luncă, unde musica-i așteptă cu ȕicáli muntenesci. Vinul curge din buți în urcióre, din urcióre în păhare și din păhare în guri tinere și bătrâne. Tot satul e atunci în luncă.

E lesne de priceput cum de Buciumanii își aleg chiar lunca drept loc de petrecere. Vieȕa, ei și o petrec tot în băi, în pământ, la lumina șterȕului ori a luminărei de sêu. Acum, într'o ȕi sfântă și luminată cum e cea a Pascilor și Rosaliilor, dacă-i timpul frumos, nu ai mai băga pe Buciuman sub scut să fie ori-ce-a fi. Se bucură și el să fie la largul, la luncă, în aerul cel liber al lui Dumnezeu sfântul, la lumina sfântului soare, să vadă vinul dela Ighiu spumegând în păhară și să asculte musica. Ȑiganilor din Abrud și pocnind în degete și cu păharul în drépta ridicat deasupra capului să iuie după ceteră:

Zi Ȑigane
Că-ȕi dau carne
C'o murit un cal
În deal.

În luncă își petreceau Buciumanii la sărbători mari și pe acele timpuri, ca și în ȕiua de aȕi. Fiecare cătun din cele șese, are lunca sa, care din veac e cunoscută, ca lunca petrecerilor. În Montari lunca petrecerilor e chiar peste drum dela biserică și dela casa parochială.

În ȕiua de Ispas însă se adunau pe acele vremi frunȕașii tuturor cătunelor Buciumului la »*Dosul Vutcoiului*«,

unde este un podereiu larg plin de *stînginiță*, care pe la Ispas e înflorită de par'că-i nins câmpul. Mirosul florilor de stînginiță fermecă pe Buciumani, și când știu că a înflorit, es roiuri-roiuri călări și merg la «*Dosul Vulcoiului*», unde fac focuri zdravene, frig miei întregi, fac balmoș — care bucată nime nu o mai știe face bine ca Buciumanele, — frig pui, duc vin și lăutari și petrec acolo până-n de seară în cea mai mare voe bună.

Un alt loc de întîlnire al Buciumanilor, în zilele de sîrbătoare de vară, este »*Detunata*«. Acolo încă-i vezi suind Duminecile și sîrbătorile, cu mîncări, beuturi și lăutari, căci se se știe: Buciumanii sînt plini de voe bună, ei iubesc mîncarea și beutura bună, iubesc femeile frumoase, dar' pier după musică. Un musicant bun e în stare să scoată cu arcușul lui până și cel din urmă ban din punga Buciumanului.

Așa era acum sînt o sută de ani și așa e până în ziua de azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Trecuse o toamnă și o iarnă de când era Salvina servitoare la popa din Montari. Nu mai era acum nici un Buciuman să nu o cunoască, nu era nici un *holteriu* să nu fi voit bucuros a-și prinde vorbă cu ea. Apoi, cum Buciumanii pleacă de acasă Luni la amăzi și nu vin dela băi până Sîmbătă seara, când vin stau să móră de dorul de a mai sta de vorbă și cu vre-o muiere. Și cum casa popii e chiar lângă biserică și biserica lângă drumul mare, câți mergeau la băi ori veniau dela băi, mai toți vedeu pe Salvina lucrînd în ograda ori în grădina popii, ori adăpînd vacile în vâlcița ce curge de-alungul drumului pe dinaintea porței popii. Și câți o vedeu, toți îi dădeu binețe, ear' ea le răspundea aședat și cuminte. Holterii mai spuneau și câte o glumă, când o vedeau:

— Hai Salvină la baie.

— Ce-ai visat, Salvină?

— Norocoși vom fi, Salvină? Aflăm aur mult, Salvină?

Er' ea le răspundea liniștită ca o muiere în vîrstă. Mulți tineri cercase a întinde vorbă mai lungă cu Salvina

dar' nu avură cu cine; vorbă le da, dar' vorbă scurtă și rece, cât ei trebuia să-și vadă de cale.

Și vorbeau și tinerii mult între ei pe la cele băi despre fetele din sat. Și când era vorba la numărate, aflau că mai frumoasă ca toate e Salvina popii — că acum așa-i dăceu, fiindcă era servitoare la popa.

Pe atunci nu era ca acum; nu se mai pomenea dește la fete, și de aceea pe fete nu le mărita pe atunci destrea, ci vrednicia. Care fată era frumoasă și harnică, avea pețitori câte degete la mâni.

Așa fiind lucrul nu e nici o mirare, că mulți tineri Buciumani se gândeau la Salvina popii, dar' ea nu se gândea la nime, decât numai la necazul ei, pe care la suflet de om nu-l spunea.

Era pe acele vremi în Bucium-Montari un holteiu cam tomnatic, Ionuț Dandea, care era fala Buciumului, om isteț și bogat. Avea parte la băile cele mai bune de prin *Vulcoiu* și de pe la *Roșia*. Era chiar director la câteva băi de aur și umbla la călare de la baie la baie inspecționând lucrarea. Când îl vedeai călare pe un armăsar negru ca peana corbului, ér' el tot în haine albe de habă, cu călțuni cu pintenii mari de argint curat, cu o pălărieuță neagră de mătășă, pe care șerpuia jur împrejur șinorul de aur, ca degetul de gros, gândei că vede un împărat din vremile cele bătrâne, — mai bune. Părul lui cel galbin și mare și-l purta împletit, după obiceiul de atunci al ținutului, și coada slobozită pe spate, pe sub mânecar. În zile bune el era sfătuitoarea Buciumanilor, dimpreună cu popa Niculae; în zile rele el singur era căpitanul lor. Avea arme ca un magnat și avere ca un prinț. La multe fete din munții Abrudului le lăsa gura apă după el, dar' el par'că n'avea gândurile însuratului. Cu toate fetele își petrecea, pe toate le omenea cu vin și cu turtă dulce, dar' nici pe una nu o peția. El era frate cu preotăsa popii Niculae. Pe aci umbla el mai mult, numai cât nu locuia aci, ci în casa lui rămasă de tată-seu, care era chiar lângă ierugă, unde și avea și ștémপুরile, două părechi de ștémपुरi și argați și agonisită multă. Casa lui era despărțită de-a cumnatu-seu, de a popii, numai prin lunca petrecerilor, care deasemenea

era proprietatea lui. Dela casa lui și până la a popii trece peste luncă o cărărușă, bătută mai numai de pașii lui, că alții nu prea avéu voe să o calce cu deosebire vara, când lunca-i un covor verde smălțuit de cele mai frumoase flori. Drumul duce cotindu-se pe lângă lunca dela biserică în jos tot pe alvia vălei, ér' până la casa lui duce o zăhătă, chiar dela biserică pe lângă partea din sus a luncei. Zăhata-i tinósă mai în tótă vremea, deci Ionuț numai când mergea cu carul ori călare mergea pe ea; mai mult umbla pe cărărușa din luncă. Și era tare bătucită cărărușa, mai ales de o vreme încóce. El dà ce dà și rësare la popa că dór' sînt cumnați. Și de câte-ori merge la popa, totdeauna vede pe Salvina și totdeauna i-se pare mai frumósă ca de altă-dată; totdeauna o vede mai harnică și mai vrednică. Nici nu intra nici eșia Ionuț vre-odată dela popa să nu ȑică ceva cătră Salvina. Ér' ea-î rësundea atât de aședat, ca-și-când ar fi avut de vorbit cu un preot bătrân, nu cu un june de însurat.

Mult se ciudea el de purtarea Salvinei și mult se mira de ea; dar' cu atât mai mult o iubia.

Vorbise Ionuț de multe-ori cu soru-sa, cu preotésa și cu cumnatu-seu cu popa, despre Salvina. Le spusese verde că lui îi place fata și că — de-i vorba de însurat — el mai bucuros decât cu ori-ce fată, cu ea s'ar însura. Dar' era năcaz, că ea nu avea vorbe de dragoste nici pentru el, nici pentru altul. Asta îl cătrănia pe Ionuț, dar' cu atâta-i era mai dragă.

El își ȑicea așa : Salvina-i fată scumpă la vorbă și la năravuri; cu ea aș fi cu muiere credincióasă, că nu mi-ar face inimă rea rîdënd și glumind cu tótă lumea. Și aș avea o muiere ca o dómná, frumósă, harnică, aședată... trebuie să fie a mea, ori...

Cu astfel de vorbe mergea el mai în tótă ȑiua la popa. Și cum o vedea pe ea mai ântâiu — când intra în ogradă — îi da bună-vremea și o întreba una alta: Ce mai faci Salvină.

— Bine, baci Ionuț, mulțumesc de întrebare.

— Da ce-ai visat astă-nópte, Salvină?

— Eu nu visez, că dorm ca butucul dacă pun capul jos.

— Nu-i modru să nu visezi! Dar' Luni mergi la Abrud?

— De m'a trimite părintele după ceva — caută să merg, că cine-î slugă nu-î stăpân.

— Da, tu Salvină, óre-cum ar fi să lași tu slujitul și să te faci stăpână, să te măriți, veți, după vre-un om potrivit?

— Lasă-mă, baci Ionuț, nu mă mai necăji cu vorbe de măritat. Îmi pare bine că 'mi-a dat Dumnezeu stăpâni buni, nu-mi mai sburdă mintea pe la măritiș.

— Așa, așa, Salvină, dar' veți tu, când ți-s'ar ivi un om ca ómenii, colea, cum ești și tu, totuși...

— Nici-odată, Ionuț, nici-odată!

— »Hm! își gândea Ionuț, ori se face a nu pricepe că-i bat șeua, ori în adevăr nu pricepe!«

Apoi ér' o agrăia:

— Tu Salvină, Duminecă-i joc la »*Detunata*«, așa că și tu mergi?

— Ba io nu!

— Și, di, nu? / Central University Library Cluj

— Nu, nici-decât!

După aceste vorbe Ionuț merse acasă îngândurat. O dau ăluialalt! își gândea el, dar' ce să-mi mai sfărm eu capul cu ea? Dór' mai sînt ele fete!

Dar' nu mult îl stăpâni acest gând, că pierrea de dragul Salvinei. Cu cât ea era mai reca și mai nepăsătoare, cu atâta-i era mai dragă. Vedea el bine că cu alți ficii nici atâtea vorbe nu schimbă Salvina, cât cu el; cunoștea bine, că de nime nu-i e, dar' se gândea: dóră, de-i ea mai mult decât alte fete, și eu sînt mai mult decât alți ficii! Bine că ea-i frumoasă și harnică și cuminte, dar' eu încă sînt dór' fruntea Buciumanilor! Cu mine nu-i va fi rușine nicăiri! Că popa, că-i popă, și i-a părut bine că merge soru-mea după el, dar' ea, că-i numai slujnică la popa, să nu fie făloasă, că vréu să o iau eu! De bună-seamă să teme că glumesc, de aceea nu-mi dă vorbe mai cu nădejde.

Veni Dumineca. Lume multă suia la »*Detunata*«, parte călări, parte pe jos. Musicanții erau acolo sus, îi duseră Roșienii, pe de ceea parte a »*Detunatei*«. Țiua era frumoasă, nici umbră de nor cât de mic nu se vedea pe cer.

Ionuț plecă și el la »Detunata«. El călare pe armăsarul seu se oprî mai ântâiu în curtea popii, și zurăind pintenii lui cei de argint, chemă pe popa și pe preotésa să suie și ei la »Piatră«.

— Sîntem gata, ȕise preotésa, numai să scóta Salvina caii.

— Dar' ea nu vine?

— De unde să vină?! Par'că-i sêlbatică așa se teme de ómeni. Înzădar am zis și eu și popa să vină, că nu vrea. Ȑice că nu de aceea s'a băgat slujnică să umble pe la petreceri, ci să lucre și să asculte. Nu o putem face să ese undeva, mai mult de cât până la biserică, pentru cât bine-i în lume. În sêrbători, după-ce și-a gătat lucrul, se pune într'un unghet și-și scóte din sîn o cãrticică, de-i ȕic *Paracelis*, și cetește ca un popă. De multe-ori mi-a cetit și mie sêra, din *Paracelis*. I-a cãutat popa cartea și a cetit și el din ea, că-i plină de rugăciuni frumóse. Cu aceea-și petrece, de altă petrecere nu vrea să audă.

— Și, di, știe Salvina și carte?

— Știe ca ori-ce popă!

Într'aceea eși și Salvina din grajd cu doi cai întărnițați, dar' gândeí că nu ese din grajd, atât era de curată la haine. Ionuț își mușcă buza din jos când o vêdu, și în loc de bună-ȕiua ȕise zimbind:

— D'apoi ȕie nu-ȕi scoȕi un cal, Salvină, tu vréi să vii pe jos la »Piatră«?

— Eu nu vréu nici-cum.

— Da de ce nu?

— Trebue să rêmână cineva și acasă.

— Va rêmâné sora preotésa.

— Da cum să nu? Sê-și petrécă slujnica și stăpâna să stee să păzească casa!?

— Fără glumă, hai, că te las pe armăsarul meu, el ne duce pe amêndoi și de am mai fi, pe cât sîntem de grei.

— Nu merg, mulțumesc.

— Și, di, nu vréi nici-decât?

— Nu pot.

— Atunci sãnătate bună!

Și dete Ionuț pinteni calului și o luă pe culmea delului în sus, ér' după el preotésa și în urmă popa. Nici unul nu ځise nici o vorbă până-ce au ajuns pólele »Detunatei«. Acolo era lume multă adunată; unii jucau, alții béu și mâncau; la câteva focuri se frigéu miei și se făcea balmoș, unii erau în vârful »Detunatei« și de acolo priviau cu ochi de vultur în tóte părțile. Toți erau veseli, că — după o săptămână petrecută singuri sub pământ, acum sânt la aer, sub cerul sfânt al lui Dumnezeu sfântul, lângă muierile lor, lângă drăguțele lor. Numai Ionuț, voinicul Ionuț, el, fala Buciumanilor, era ca plouat, nu făcea pic de voe bună, îi lipsea ceva. De cum sosí Ionuț cu popa și cu preotésa, toți se ridicară și strigară *vivat!* și «*Glük auf!*» după datina băiașilor, toți le închinară, toți — care de care-i pof-tiră la mesele lor, întinse pe iarbă verde, printre brađi.

Veselia era mare. Jucau și béu și mâncau și cântau și chiuiau de răsuna Detunata și le ducea răsunetul până departe. Odată Ionuț se ridică, ia pușca lui cea cu cremene — care o purta pururea cu el, — o umplu și ځise cătră bărbați: Fraților! haidați să dăm o lécă la țintă, că nu-i bine să lăsăm meșteșugul băieșitului, dar' al pușcatului încă nu trebuie dat de tot uitărei. Te miri de ce ne-a fi bun. Se mai abat pe la noi și fiare sělbatice cu 4 picióre, dar' pot veni vreme când să năvăléscă asupra munților nostri și fiare mai spurcate de cele cu 2 picióre. Trebuie să ne știm apéra. Cine mai are vre-o pușcă, aici, să vină încóce!

Și în scurtă vreme se înșiruiră peste 100 de Buciumani voinici, toți cu cióreci albi de habă și cu călțuni cu pinteni de argint, toți cu șerpăre de curea, toți cu cămăși albe ca ométul și împestritate pe la pumnași și pe la guler cu mētasă négră, toți cu chicele împletite și pe cap cu pălării mici de mētasă négră și pe ele șinóre de aur ca degetul de gróse, toți rași pe barbă și cu mustețele tunse. Ai fi jurat că-i o armadie din povești, ear' Ionuț în fruntea lor ca un împéraț. Muierile, când îi privia cu ochii lor cei schinteietori, gândéi că vor să-i sórbă, nu altceva.

— *Guriți-vé* careva colo în bradul acela, — ځise Ionuț, — legați bine un cilindru gol și apoi haidați jos.

Un cilindru gol de glaje fu legat în vârful unui brad, chiar de crucea lui.

— Acum haidați să numărăm 200 de pași *voinicеști* dela brad spre drэpta, acolo să ne punem în glidă.

Porunca fu împlinită.

— Acum cel dela aripa stângă să fie gata de pușcat: unu, doi, trei!

Când ăise Ionuț »trei«, cel dela aripa stângă ținti spre cilindrul din brad și-l șterse de se audі; dar' numai cât îl netedі, nu se sparse.

— Acum celalalt: unu, doi, trei!

Glonțul acestuia nimerі cilindrul atât de bine, de tot ferferiță se duse; rămase numai gârliciul legat cu ață de cetina bradului.

— Bravo! — ăise Ionuț, — acum să ved eu cine mi-a lua gârlicul cilindrului, vedu-vе grași să vе ved!

— Unu, doi, trei!

— N'ai nimerit!

— Altul: unu, doi, trei!

— Nici tu n'ai nimerit!

Și tot așa comandă până era pic de apă, toți se pârindară și mai veniră la rînd și bărbați care nu avură puștile la ei și pușcară cu puștile ortacilor, dar' pace! gângeai că gârlicul acel de glaje e fermecat, că nu se mai dedea dus de unde era legat. Acum tótă crenguța era pălită și despoiată de ace cum o fripseră glónțele, și gârlicul tot acolo sta.

Atunci Ionuț luă pușca la ochi și ăise cătră unul;

— Comandэză tu, *Aviroane!*

Și omul cu numele Aviron numэră: Una, douэ, trei! Și când ăise trei: paf! și gârlicul sbură cu crэngă cu tot.

Tótă mulțimea strigă un *vivat* și *Glück auf*, să trăească Ionuț. Er' muierile mai adăuseră: *Și sэ-i dee Dumnezeu o găzdóie vrednică!*

— Așa, ortacilor, — grăi Ionuț, — să ne mai gîndim când în când și la vremi grele, să ne deprindem la arme, de va venі vre-un dușman să nu ne înholbăm la el cu mânilе în sîn și să ne bocim ca babele, ci sэ-l primim cu găluște.

Aşa se ospătară toată diulica, în mâncări şi în beuturi şi în jocuri şi în puşcarea la țință, ér' când se apropia séra porniră toți spre casă în sunetul muzicii. Caii îi ducéu acum de dologi, că cine se cobóră călare?

Ionuț merse cu soru-sa şi cu cumnatu-seu ată la ei, adecă la părintele, unde-i aştepta Salvina cu cina gata şi cu tóte în bună rînduială.

— Ce-i nou pe-acasă? — întrebă preotésa.

— Bine, cum ne-ai lăsat, — răspunse Salvina luând caii şi ducéndu-i la grajd. Când eşi din grajd cum legase caii, dişe Ionuț:

— N'ai de-a 'ndemână vre-un argat să ducă şi calul meu acasă, că eu mai petrec o lécă la sora?

— L-oi duce eu, că toți sînt împrăştiați.

Şi luă Salvina calul lui Ionuț şi-l duse la el acasă de-l dete în grija argaților; într'o minută fu îndērét să vadă ce porunci i-a da stăpăna.

Ionuț cu popa şi cu preotésa erau în pridvor şi povesteau chiar despre ea.

— Trebuie să fie a mea, — dişe Ionuț, — ori mai multe nu-s.

— S'ar potriví bine cu tine, cumnate, — adause popa, — numai ştie-o *nătăria* ce i așa de nu ştiu cum. Mě, e bună, e harnică, e credincióasă şi frumósă, dar' așa-i de nu ştiu cum, de şi eu că-i sînt stăpân, par'că mă sfiesc să prind multă vorbă cu ea. N'ar scóte ea din gura ei vorbă fără folos, da s'o pui pe cărbuni. Cu nime vorbe multe nu întinde, voiósă nime nu o vede, dar' nici năcăjită, ea-i tot într'o formă, tot ea. Lucră şi tace şi tace şi lucră. Încă de când e la noi în casă, nime nici o poruncă nu i-a dat, nime nici o vină nu i-a băgat, că n'a avut de ce.

Salvina sosí, popa o trimise să aducă o ólă de vin din pivniță şi o ulcică curată.

Îndată se întórse cu o ólă ca de 4 cupe şi cu o ulcică de Iara, roşie, nesmălțuită, şi le puse pe masă.

— Începe tu Salvină rîndul, să nu ne fi adus ceva otravă, — dişe popa rîdënd.

Și băgă Salvina ulcica 'n ólă și o umplu și închină :
»Să vă dee Dumnezeu bine sănătate«, — duse ulcica la buze și o puse ér' pe masă.

— Dar' ce, nu béi? — întrebară toți cu o gură.

— Știți bine că în veci nu gust beutură, afară de apă.

— Dar' bea o leacă.

— Nu pot!

— Dar' numai o lecuță, că-i bun.

— Bun, dar' vă mulțumesc, că eu nu béu.

— Și cu aceste vorbe se duse de pe pridvor.

Ionuț privi mult după ea și rămase îngândurat.

*

La săptămâna era joc în luncă, numai peste drum dela popa.

— Hai și tu Salvină în luncă — țise preotésa, colea după améđi, când începea a se aduna lumea.

— Eu rămân unde-s, maică preotésă.

— Dar' hai, îți țic, ce-i sta tot închisă ca babele, dóră-i vară și frumos, ne om sătura la iarnă de stat tot închiși în casă, ca de frica Tătatilor.

— Nu merg.

— Noa, cu asta gătai...

— Salvină, — țise popa întrând de afară, — vino cu noi în luncă, închide ușa și adă cheia încóce.

— Nu merg, părinte, eu stau ací în pridvor, se vede jocul destul de bine și de ací.

— Dar' ací cum vei juca singură, hai colo unde-s cei mulți.

— Nu merg, părinte, mulțumesc.

— Dar' de ce să nu mergi? Ești tiněrá, frumósă, chiar în vîrsta petrecerilor. Hai cu noi, nu te mai fasolí atâta.

— Nu merg părinte de bună-sémă.

— Noa-i bine! Cu asta o gătai.

— Eu o gătai înaintea d-tale, — adause preotésa.

— Apoi mergem dară noi, — adause popa, — că asta se teme de ómeni, ar sta tot ca ursu-n bârlog.

Hora era frumósă, lume multă, veselă, toți jucau, toți își petrecéu, numai Salvina sta singură în pridvor îngân-

durată. Sunetul muzicii îl auzea, pe cei-ce-și petrecu îi vedea și i-se ducea inima să mergă și ea, dar' își călca pe inimă și-și dicea:

— Nu se poate, nu se cuvine; eu să-mi petrec? Și mama-i în grăpă din pricina mea, ér' tata zace în temniță tot din acea pricină? Nu se cade, nu merg!

Cum sta așa îngândurată, numai vede că se deschide porțile și un june zdravăn intră în curte. Era Ionuț.

— Ce faci, Salvină?

— Șed și mă uit și eu la horă.

— Dar' vino și tu acolo, hai să jucăm amândoi un joc.

— Mulțumesc, Ionuț, jocă sănătos că eu nu pot merge.

— Dar' de ce nu poți? Sora-ți dă voce, eu te chem; dă-ți rușine cu mine?

— Nu mi-e rușine, Ionuț, cum să-mi fie; dar' nu pot, nu se cade... De-ai ști, ce nu știi, nu m'ai chema... Du-te cu bine și jocă cu cele ce scapără după joc.

Dar', Salvină, așa să-ți spun ceva. Uite, suntem numai amândoi, tu în pridvor sus, eu jos sub pridvor; tu, ean să te gândesci, eu am gânduri bune cu tine, vreau să te fac găzduia mea. Ce ții la asta?

— Hei, Ionuț, ții că nu se poate. De ai ști tu ce nu știi, de bună seamă că n'ai umbla pe aici cu gânduri și cu vorbe de acestea. Eu sunt bună cum sunt, sunt mulțumită cum sunt, ear' altcum nu.

— Dar' de ce nu, fată? Spune-mi, se te pricepe.

— Nu ți-a folosit nimica, și de ți-oii spune. Mai bine-mi dă bună pace. Caută una de starea ta, pe care să o știi de unde-i și a cui e.

— Dar' eu te vreau numai pe tine.

— Nu se poate, Ionuț, de bună seamă nu. Fii bun du-te și-ți petrece și pe mine mă lasă în bună pace.

Apoi dară sănătate bună!

Cu aceste vorbe eși Ionuț supărat din curtea preotului și necăjit cum era, trase o dușcă de vin și intră în horă, cu gândul în veci să nu mai vorbască cu Salvină.

— Ce? — își gândea el, — o calică, o sărântocă, o slujnică, se nu vrea să vină după mine, pe când ori care

fată din munții nostri s'ar ține fălósă și ar da prescuri se o cer de muiere. O dau în hantătar, că mai sunt ele fete...

Cu gândul acesta jucă Ionuț în butul Salvinei, totă ziua, jucă și beu de séra era șumên cum se cade.

Mult nu putu se dórma, că avu ferbințeli mari și de vin și de joc. Se trezi cu o durere zdravênă de cap, dar' era el deprins cu astfel de dureri. Se ridică, aprinse lumina, trase o dușcă de vinars de prune care-l răcori și-l făcu de tresări odară din toate vinele, apoi se puse eară pe pat. Dar' somnul nu-l mai cuprinse curênd și până se mai pôta adormi, îi sburau gândurile pe la toate fetele din munți. Le luă pe rînd și se întrebă pe care se o pețescă, pe care se o iee de nevastă, că vedé el bine că și cât a stat neînsurat n'a stat bine. Părândatu-și-a în cap pe toate, dar' pace, nici una nu-i plăcé ca Salvina. Dar' Salvina nu vrea se audă de măritat. Asta îi făcea mare nêcaz. Nu putea el pricepe cum o fată săracă, o servitóre, nu se ține mândră, că o cere un ficior ca el? Se teme dóră? O fi avênd vre-un nărav rêu? I-a spus cineva vre-o vorbă rea despre el? Ori ce poate fi pricina?

De abia în țiori de ții mai ațipí o leacă, dar' numai puțin, că odată cu ziua cumnatu-seu, popa Niculae, îl trezi.

— Scólă Ionuț, c'ai țis că vii la Abrud. Sus, se mergem pe răcóre.

— Mě scol, cumnate; eată sunt sculat. Dar' singur vii?

— D'apoi singur, adecă cu tine și cu vre-un argat.

— Cumnate, ia pe Salvina cu tine.

— Bine. Eată o iau, tu veți numai de te îmbracă repede și vino să prândim împreună.

*

— Preotésă, țise popa dacă ajunse acasă, gată-te și vină și tu la Abrud și va veni și Salvina. Am spus la argat se gate 3 cai, dar' purtați-vě de grabă cu prândul, nu mocoșiți trei săptămâni, că mie mi-e fóme. Ér' tu Salvina veți de te gată cum scii tu mai frumos și nu-mi fi dosnică prin țîrg să mă faci de rușine.

— Dar' óre n'aș puté eu rămâné acasă, părinte?

— Ba tu ai puté, dar' cât țirgaș am de țirguit pof-tire-ai, să-l port tot eu în desagi și preotésa? Veți tu câte

ne trebuie. Gată-te și hai, nu mai face atâtea marafeturi, ca ieri, c'apoi mă super.

Peste un cias de vreme mergéu ca pe răpușie pe caii cei mici, preotésa și Salvina printre alte muieri, cari tóte mergéu și ele călare la tîrg la Abrud, ear' mai înainte, într'o cétă de bărbați călări mergea Ionuț, călare pe armăsarul lui cel negru și popa Nicolae, pe iapa lui cea sură. Îți era mai mare dragul a privi la cetele de muieri și de bărbați, ce mergéu la tîrg călare. Toți erau îmbrăcați sərbătorește, toți cu câte o păreche de desagi plini de otavă dindêrétul lor în tarniță, toți cu scărițe de lemn, numai popa Nicolae avea de fer, ear' Ionuț chiar de aramă galbină, ca aurul. Pe mulți călușei se vedeau chiar câte doi călăreți: o muiere și un copil, ori un bărbat și o copilă. Cel mai tinăr ședea de regulă îndêrétul celui bătrân în șea.

Când ajunseră, tîrgul era plin. Drumul era îndesuit de carê de ale Moșilor, cari sbierau ca din gură de șerpe: Mișcați din drum, mă, între smerii-n voi, că nu-i drumu num'a vost!

Cete cete năvăléu în tóte părțile, unii spre piața de bucate, alții spre prăvălii, ér' cei mai mulți spre porțile, unde erau adunați gozarii. Acestia stau cu scafele lor cele mici, cât găocile de ou și cumpêrau aur dela băiași. Că băiașii mai săraci, cei cu părți de băi puține și mai puțin roditóre, nu putéu aduna pe săptămână câte un font doi de aur, ca se li-se plătéscă calea până la Zlatna ori la Bălgărad. Ei își vindéu puținelul lor la băiași mai avuți, cari — fiindcă se îndeletnicéu nu numai cu producerea aurului, ci și cu cumpêrarea și vîndarea lui, se numiau *gozari*, pe cum se numesc până în ziua de adi. Ei adună puținelul celor săraci și când au doi ori mai mulți fonți, îl duc deadreptul la topitóre. Și au câștiguri frumoșe după întreprinderea lor, că dela fiecare gram de aur dacă le rămâne numai 1—2 cr., cumpêrând în fiecare săptămână 3—4 mii de grami, au 3—4 mii de cr. Așa a fost de cându-i lumea, apele cele mici tot în cele mari se varsă.

Ionuț și cumnatu-seu popa Nicolae încă erau gozari. Și ca toți gozarii avéu ómenii lor, cari erau deobligați a le vinde numai lor, produsul de aur, ce-l putéu aduna.

Când s'a pus Ionuț și cumnatu-seu popa Nicolae sub pórta unde își făcéu ei cumpărările de aur, cete-cete de Buciumani îi ocoliră.

— Ați venit cam târziu, era cât p'ací să vindem aurul la alți gozari.

— Ei, și dacă-l vindéți, dóră n'am fi avut bani de o păreche? — dîse Ionuț scurt.

Preotésa cu Salvina cumpărără câte tóte și se duseră la ospătăria dela »*Strugure*«, unde trăgéu ei totdeuna. Acolo întrară în șură până se vină și părintele se le bage în ospătărie, că nu se cade să între muierile singure în ospătărie.

Cam pe la améđi nimerí și părintele cu Ionuț la ospătărie. Améndoii avéu câte o trăistuță mai plină de globurile de aur, cum cumpărase în acea ți, de pe la băieși. Erau veseli că făcură cumpărări bune.

Haidați în lăuntru, preotésă, — dîse popa Nicolae întrând în lăuntru. Și preotésa își neteđí pěrul în frunte, își potriví crătînța cea roșie și șurțul cel negru de mētasă și plecà înainte, dîcēnd Salvinei: Hai și tu în lăuntru să mîncăm și se ne vedem de cale.

— Eu rămân la *tîrgaș*.

— Dar' hai, că nu 'i-s'a întēmpla nimic.

— Nu merg, nu se cuvine unei fete să între în ospătărie.

— Dar' dóră nu întri singură, vei fi cu mine și cu părintele la o masă.

— Te rog, maică preotésă, lasă-mē în pace, nu întru.

— Dar' ce vei mânca aci?

— Mi-am luat merinde.

— Într'aceea se iví și Ionuț pe treptele ospătăriei:

— Dar' haidați odată, soră, că se răcesc bucatele.

— Eu merg, dar' étă Salvina nu vrea să între în lăuntru.

— Hai Salvină.

— Nu merg, Ionuț, nu pot lăsa tîrgașul singur într'atâta potop de om și nici nu se cade să mērgă o fată în ospătărie.

Atunci Ionuț coborî până în șură șimise preotesei să între numai în lăuntru, apoi apropiindu-se de Salvina îi luă amândouă mâinile în ale sale și îi mise :

— Tu Salvină, spune-mi tu de ce nu vrîi să vii, unde știi că sînt și eu? Hai cu mine în ospetărie!

— Nu merg, Ionuț, nu pot merge.

— Tu Salvină, dar' nu te-ai gîndit tu la ceea-ce ți-am spus eu ieri? Ori dóră cugeți că-i glumă?

— Nu cuget nimic. Dar' la vorbele cele de ieri numai atîta-ți pot spune: Deocamdată nu-ți pot da nici un răspuns, dar' se pôte că de-i scris dela cel de sus și de nu glumești d-ta, atunci se pôte împlini ceea-ce ai mis. Cu un om ca d-ta, de-a fi scrisă și împărțită, nu dic ba, dar' cu altul pe sub sóre — ba.

— Atunci hai în lăuntru.

— Nu, nici decît nu. Întră și ți petrece și mă lasă în bună pace.

Și o lăsă Ionuț în bună pace. Astă-dată nu era așa de necăjit pe ea. Ba era chiar voios, că-i dăduse o lécă de nădejde.

— Nu aduci pe Salvina? întrebă părintele, după-ce întră Ionuț în lăuntru.

— Nu vrea să vină, dice că la fete nu li-se cade să între în ospetărie.

— Me cumnate, luă părintele vorba, mă, Salvina asta e o fată alésă, trebue că-i din ómeni tare aleși. Purta-rea ei, vorbele ei, tóte, tóte o spun a fi dintr'o casă tare cu socotélă. Nu face nimic că nu vine, că veți tu, în birt multe se mai verbesc și sárate și nesárate, nu-i bine să mai audă fetele cîte tóte.

— Așa dic și eu, adause Ionuț.

Mult se gîndise Salvina și de multă vreme la Ionuț, tare i-ar fi plăcut de el: vedea ea bine gîndurile lui, dar' nu cuteza a-i spune că-i place de el, fiindcă atunci, deodată cu cununia trebuia se spună și a cui e, și de unde e? Și se temea, că dacă Ionuț va auđi că ea-i fata unui rob, care zace în temniță pentru omor, și-a schimba planul și ea va rămâne fată hulită. Dar' acum își luă inima în

dinți și-și ȃise: de mă mai vrea, io-i spun din fir în p r, tot lucrul cum stă,  i dacă va  t i el cine-s  i de unde s nt,  i dacă tot nu s'a lăsa de mine, atunci voiu  t i că de bună seamă-i sunt dragă  i m  mărit după el; dacă însă  i-a schimba planul, m  urc în v rful Detunatei  i mă dau cu capul în jos de acolo, să n'aud că-mi ȃice cineva fată de rob.

A a se gândia Salvina st nd singură în  ur  l ng  cei 4 cai ce m ncau otavă.

Cum sta ea a a, numai v ȃu că  ntr  la ea un Moȃ de pe la Albac  i o  ntreb  ai cui s nt caii  i nu cumva armăsarul este a lui Ionuȃ Dandea din Bucium?

— E al lui, r spunse Salvina.

— Fii bună ch m -l o lécă afară.

— E în lăuntru, ch m -l de vrei, că eu stau ac  la t r  .

 i străinul nu mai ȃise nimic, ci înaintă spre treptele ospătăriei. Acolo se  nt ln  chiar cu Ionuȃ, care coborea cu un t nierz de lemn pe care era un puu întreg fript  i o strugea de pâne albă. Le ducea la Salvina în  ur .

— Pe tine te caut, Ionuȃ.

— Aaa: S  tr e ti bade Nicolae! Hai colo în  ur   i-mi spune cum mai stăm?

— Da c ȃi acolo e o fată.

— Nu-i nimic, hai numai acolo. Ei  i duc de mâncare. Dintre ea îmi poȃi spune.

 i Ionuȃ puse m na pe după capul lui *Horia*, -- că el era badea Nicolae --  i  ntr r  în  ur , dădură Salvinei t nierzul cu m ncarea  i se a ed r  de vorbă.

— A a, bade Nicolae,  i ȃi ai venit. Cum ai umblat la Viena?

— Bine  i nu prea. Mi-a spus  mp ratul că drept - ile n stre s nt e ite dela  mp r  ie, dar' că domnii nu vor să ni-le dee.

— Atunci ce-i de făcut?

— O să merg cu badea George Cri an, cu deputatul vostru la *Sibiu*.  i de nu putem sc te drepturile dela guvern, atunci mergem ear' la Viena pe capul  mp ratului.

— Și dacă nu-ți folosi nimic?

— Atunci răscol țera totă și nici pîtră pe pîtră din curțile domnești n'a mai rămânè.

— Dar' acum ce-i de făcut?

— Sè mai dați ceva bani de cheltuială sè putem merge la Sibiiu și de acolo érași la Viena, de nu putem isprăvi nimic în Sibiiu.

— Uite bade Nicolae, eu dau bani pentru Bucium, că știu că i-oi putè eu scoate dela ómenii nostri; da Abrudul și Cărpinișul datu-și-a partea?

— George scóte ađi dela Abrudeni, ieri a scos dela Cărpinișeni și m'a trimis sè mè întălnesc cu tine sè dai partea Buciumanilor. Satele mele: Vidra, Cămpenii, Bistra, Albacul, Săcătura, Scărișóra și Ponorelul 'mi-au dat partea lor. Acum numai Buciumanii și Abrudeni sè dec partea lor și sè ne gătim de cale.

— D-đeu vè ajute!

Cu aceste vorbe scóse Ionuț Dandea o pungă de piele și numèră lui Horia 30 de galbini, câte 5 galbini pentru fiecare din cele 6 biserici ale Buciumului.

Salvina auđise totă vorbirea. Și par'că era mai veselă după plecarea străinului și întrabà pe Ionuț: Și đi ásta-i Horia?

— Ásta.

— Voinic om!

— Numai de i-ar ajuta D-đeu în calea ce a început!

IV.

Horia dela Albac și Cloșca dela Cărpiniș fuseră în mai multe rînduri la Viena se ceară dela împèratul dreptate, că la noi în țerà p'acele vremuri nu era nici o dreptate pentru cel sărac și asuprit. Domnii pămîntesci încărcau cu poveri atît de mari pe popor, încât acela nu le mai putea purta. Din acéstă pricină a umblat Horia în mai multe rînduri pe la Viena, anume ántăiu: la 1879 fu Horia cu Cloșca, cu Dumitru Todea Butu și cu Gavriilă din Rîu-mare. A doua-óra fu la 1780 Horia cu Cloșca, cu Christea Nicolae și cu Gavrilă Onu din Rîu-mare. A treia călătorie o făci la 1782 Horia cu Cloșca, cu Simion Todea din Rîu-

mare și cu popa Dumitru din Certej. Ear' a patra călătorie o făcù Horia la Viena în 1873 în postul Crăciunului și stete de astă-dată până la Pasci.

Munții ferbéu; clocotéu adânc. Moții ceréu dela împăratul drepturi, drepturi pentru ei și pentru tot némul românesc din Ardél; ceréu ca să fie militari, să nu mai slujéscă domnilor, ci numai Împăratului; ceréu ca iobăgia să se ștérgă, se nu mai dee niměnui đecimi, că prea erau îngreunați. Ce cugeți, bietul iobagiu trebuia să prestee domnului de pământ și câte 4 đile de lucru pe săptămână, sau cum đicea Horia cătră Împăratul:

»*Milostive Dómnne!*

Domnii silesc pe iobagii lor să le facă pe totă săptămâna câte 4 đile robotă, a 5-a la vênat și a 6-a la pescuit, ear' a 7-a, care ar fi să fie a lui Dumneđu, încă sântem de multe-ori siliți să mergem cu carele să aducem din pădure lemne de seama d-lui. Apoi dișmele cele multe și mari, mieii, purceii, untul, colacii, ouële și puii cei mulți care trebue să-i dăm domnilor pământesci; pe lângă aceea muerile trebue să lucre cânepa și inul, să aleagă grâu pentru moară, și câte și mai câte, de numai unul Dumneđu ne știu cum de mai poate sta sufletul în ósele nóstre!«

Acéstă stare de lucruri nu mai putea ținé; fărădelegile domnilor strigau rěsplătire la Dumneđu în cer și la Împăratul pe pământ. D-đu muiă inima bunului Împărat de trimise porunci se caute de sânt drepte jalbele țěranilor și cei vinovați să se pedepséscă. Dar' poruncile Împăratului rămănéu pe hărtie: domnii nu le băgau în sémă, ba pe jeluitori îi căutau ca acul, îi înfundau prin temniță, ori îi trimiteau pe ceea lume. Așa la 1782 pedepsiră domnii pe 23 primari și jurați din Munții-Apuseni la 25—100 bețe și pe 5 inși la moarte, că ce nu tradară pe cei ce umblau cu jalba pe la Împăratul; ba pe Dumitru Todea îl condamnară și la torture înainte de a-l esecuta. Va să đică, domnii în loc de a căuta buba, în loc de a cerceta dacă sânt drepte ori ba jalbele țěranilor, îi înfundau în temniță, îi băteau, ba-i chiar omoriau trăgěndu-i în țapă ori pe rótă, tăindu-le câte o mână, câte un picior, apoi capul.

Stând lucrul așa, capeteniile țăranilor, Horia și cu Cloșca plecară la 1783 din nou la Viena, se spună Împăratului Iosif-cel-bun față în față năcazul și amarul conaționalilor lor. De acolo eară veniră cu promisiuni bune, cari firește nu se împliniră nici una, spre mai marea mirare și nemulțumire a poporului. Căci poporul dicea așa: Ceea-ce Împăratul spune cu gura lui, aceea e spus, că spusa lui este sfântă. El a promis ușurarea noastră, dar' bagsémă nu pôte învinge cu domnii, că-s mulți și tari, deci nu rămâne alta decât să arătăm domnilor că noi sîntem și mai mulți și mai tari decât ei.

Așa cugetau țăranii, și așa se și pregătéu să facă; sê-și scuture singuri lanțurile de pe mâni și de pe picióre, sê-și croiască altă sörte, sê fie supuși numai lui D-șeu și Împăratului, domni pămēntești peste capul lor sê nu fie; — ca sê nu fie — își puseră în gând sê-i trimită pe toți pe cea lume, pe cari n'ar primi legea romānescă și nu ar abdice de pofta de a avē iobagi. Aceasta o știau acum toți iobagii din Muntii-Apuseni și de pe la pólele munților și așteptau numai timpul binevenit se încépă rēscóla. — Dar' minunea minunilor! domnii nici nu visau de așa ceva! Vedí că bieții iobagi nu bătéu clopotu 'ntr'o dungă, că uite ce gāndim sê facem.

V.

Ionuț Dandea se grăbí se plece curēnd din Abrud, mai curēnd decât altă dată. Deci îndată ce plecà Horia, merse și el în ospētărie, stătù puțin, apoi đise cătră cumnatu-seu și cătră soru-sa:

— Haidați se plecăm, că încă ađi putem umbla botezați.

— Dór' se înoréză dinspre Vulcoiu? — întrebà popa.

Ba nu, dar' fumeğă Detunata, — răspunse Ionuț.

Pe cale vorbiră puțin. Muierile mergéu călări pe caii încārcați cu tîrgaș, ér' bărbații în urma lor tot călări, unii cāntānd, alții fluierānd. Ionuț cât fu din Abrud până'n Bucium, merse tot đicēnd în frunđă. Semn că era îngāndurat, că altcum el nu ar fi mers atāta cale fără vorbă.

Cānd fură în *Cerbu* se oprí o leacă la popa la pórtă, îi spuse popii nu știu ce; acela scóse din șerpar nu știu

ce și-i dete lui Ionuț, cu vorbele: *numai de-ar fi într'un cîas bun*. În *Sat* încă făcù așa; tot așa și în *Isbita* și în *Șasa*, de unde apucà pe luncă-n sus spre *Montari*. Nici că i-ar fi fost calea dealungul Buciumului, dar' spuse ortacilor, că are unele afaceri băieșesci și așa va merge pe acolo să se mai înțelégă cu ortacii, cari nu fură în *Abrud*. Adevêrul însă era, că el aduna bani pentru calea deputaților la *Sibiu* și *Viena*.

Séra stătù la soru-sa și ací încă vorbí tare puțin, până le puse *Salvina* cina pe masă. Dar' când vèdù pe *Salvina* întrînd cu cina, se ridicà de pe scaun și punèndu-i amèndouë mînile pe umere, îi dîse: *Salvină*, acum adă tot ce ai de gînd se ne pui pe masă, apoi haide șeđi cu noi la mèsă, că avem mari taine de descoperit. Acum nu te mai codí, nu dîce nimic, ci dă ce ai și șeđi cu noi. Tuspátru încăpem numai bine la masă.

Fu cea dintâia dată, că *Salvina* șeđù cu stăpâni la mèsă, de când se afla în casa lor, și cea dintâiu servitóre ce fu poftită de maica preotésă să mănânce cu ea la masă fu *Salvina*, dar' până acum nu primise. Acum însă, după multele vorbiri și înțelegeri avute cu Ionuț, primí se ședă și ea cu el la o masă și cu stăpâni ei.

Cinară în cea mai mare tăcere. Nici unul nu nimeria vorba potrivită, cu care să începă. După cină dîse popa, dar' numai ca să fie fără vorbă: *Salvină.. umple păharele, umple păharele.. ba ni că-s pline?* Ionuț dîmbì și el și luând un păhar în mână, grăi numai atâta: Apoi să ne fie de bine! Și ciocní cu soru-sa și cu cumnatu-seu și cu *Salvina*. Ea încă ciocní cu toți și de astă-dată își muià buzele cele subțiri în vin. Ear' după-ce Ionuț o întrebà: Numai atâta? Ea rêsponse după obiceiul ei: Și atâta-i prea mult, dar' acum trecă ducă-se pentru dîua de ađi!

— Așa dîc și eu, pentru dîua de ađi! — adause Ionuț; — pentru dîua de ađi, care a lăsat-o Domnul să ne destăinuim tainele, să știm pe cine avem la noi și ore e vrednic să-l ținem între noi, să-l apropiem de noi, ori trebuie numai decăt depărtat dela noi? Ce dîci tu *Salvină* la aceasta?

— Ce se ȃic? ȃic, cȃ ai dreptate! Vremile sũnt grele Ńi mai grele pot se vie Ńi ar fi rȃu destul ca se Ńii ĩn aretul casei ȃmeni cari te pot Ńi vinde la cas de nevoe. Eu am venit ĩn munȃi, cȃ am Ńtiut cȃ de nu aflu ĩn ei adȃpost din calea duŃmanilor, atunci Ńi de m'oiu bȃga ĩn gaurȃ de Ńerpe tot nu scap dinaintea lor. Dar' cei-ce mȃ primirȃ, nu Ńtiurȃ pe cine primesc. Acum a venit vremea ca d-vȃstrȃ, trei oameni de cinste Ńi de omenie, se Ńtiȃ cine sũnt Ńi de unde sũnt, se Ńtiȃ dacȃ mai am drept se fiu ocrotitȃ, ori trebuesc isgonitȃ?

— Salvinȃ, — grȃi Ionuȃ, — de-ai fi chiar fata unui ucigaŃ, purtarea ta te aratȃ cȃ eŃti vrednicȃ se ai ĩntrare ĩn ori-ce casȃ de omenie. AŃadarȃ fii bunȃ Ńi ne spune cine eŃti Ńi de unde Ńi ce vȃnturi te-au adus pe aici?

— AŃa ȃic Ńi eu, — grȃi popa Nicolae.

— D'apoi se vȃ spun din fir ĩn pȃr. Eu sũnt din Ardȃl, din țȃra Hațegului. Tatȃl meu a fost popȃ ĩntr'un sat ce-i ȃic *Vȃlcele*. La pȃrinȃi eram numai eu Ńi un frate, Toma. Cȃnd mȃ apucam fecioritȃ a abȃtut pe la noi boierul ai cui sũnt iobagii din Vȃlcele cu un copil al lui, un domniŃor, ce atunci ĩi mijiau musteȃele. Eu spȃlam grȃu la fȃntȃnȃ dinaintea casei, mama era ĩn grȃdinȃ plivia legume, tata era ĩn pridvor cetia din psaltirea asta ce o port eu dimpreunȃ cu paraclisul, ear' frate-meu Toma ĩmi scotea apȃ cu gȃlȃta. Cȃt ce ĩntrȃ boierul, tata ĩi pofti ĩn sus, Toma ĩi ajutȃ cociŃului se desprindȃ, mama ĩntrȃ Ńi ea ĩnlȃuntru, ȃr' eu ĩmi cȃutai mai departe de lucru. Dar' diavolul de domniŃor nu merse ĩn casȃ, el stȃtũ tot pe cocie Ńi prinse a vorbi cu mine: Cum mȃ chȃmȃ? de cȃȃi ani sũnt? am peȃitori? Ńi cȃte Ńi mai cȃte. Eu, veȃi bine, trebuia sȃ dau rȃspuns ca la ficiorul boierului, dela care atȃrnȃ, se fie tata popȃ ori ba? Ńi dupȃ ce-i spusei tȃte Ńi-i spusei cȃ mȃ cere ficiorul popii Buzdugan din Mȃceu, care s'a popi lȃngȃ tatȃl-seu, cȃ-i bȃtrȃn, numai atȃta ȃise domniŃorul: »*S'a popi de a vrea tata*«, apoi merse Ńi el ĩn lȃuntru. Mult nu au stȃtat la noi Ńi s'au dus, dar' cȃt a stat carul ĩn curte pȃnȃ se plece, boierul cel bȃtrȃn Ńi cel tinȃr tot la mine se ĩnholbarȃ, de mȃ temeam cȃ m'or deochia. ȃr' cȃnd se plece, cel bȃtrȃn ȃise numai atȃta :

— Aşa părinte, cum am ȃis: de vrei, poţi fi protopop, ori poţi fi despopit, alege.

— Tata rămase îngândurat, mama rupse într'un plâns îndată-ce eşi trăsura boierului din ograda noastră, ér' eu stam cu Toma şi ne uitam încremenţi unul la altul, apoi la părinţii nostri. Nu ştiam ce li-s'a întemplat, ce poruncă o fi adus domnul de a pus în aşa mare gróză pe părinţii mei. Tata scóse de după şerpar acest paraclis, care ađi, e la mine 'n sîn, din acea minută dimpreună cu psaltirea cea subţire, şi chemându-mě se mă apropiu de pridvor îmi ȃise:

— *Salvină*, na acéstă carte, este paraclisul Maicei Domnului, ȃine-l tot la tine, cetesce din el cât vei avé lumină 'n ochi şi viétă 'n óse. Maica Domnului te pázescă! Ia-ţi curénd ce poţi într'o păreche de desagi şi tu Tomo o petreci până la mătuşa vóstră la preotésa din Luncani, de acolo ea o se vė trecă 'n ȃeră, când i-oiu trimite vorbă; ér' acasă se nu veniţi până nu-ţi primi semn dela mine »psaltirea cea grósă; înţeles'aţi?»

Eu prinseiu a plânge şi întrebaiu pe tata, de ce-i aşa grabă se fug dela ei? Ér' el numai atâta-mi ȃise: Sė mergi, mai bine se mori pribégă, decât se ajungi fată necinstită în casa boierului. Că uite, draga tatului:

De aceea fu el aici, mă îmbie se mă facă protopop şi pe ficiorul popii din Maceu popă, dar' până va fi el la curs în Sibiiu, tu — *se stai la boer în curte*. O batjocură ca asta nu póte suferi sufletul meu. Neam de neamul nostru a fost preoţi şi ómeni cinstiţi, ér' eu se vënd sufletul băiatei mele pentru un brėu roşu? Mai bine radă-mi şi barba, decât se ajung şi se pat acea nelegiure.

Mama plângea, eu plângeam, Toma sta încremenit, ér' tata îşi freca mânilé şi striga, de grabă, de grabă, gătă-te şi te du.

Şi m'am gătat repede. Mi-am scos din ladă douė rinduri de haine noue, mi-am luat salba cea de bani în care erau 40 de taleri şi 5 galbini, tóte le-am pus în desagi, ér' paraclisul în sîn şi încă în ȃiua aceea am suit prin făget pe cărarea boilor până la mătuşa din Luncani.

La săptămâna veni la noi unchiul diacul, fratele tatei, și ne spuse, că a doua zi după fuga mea cu a fratelui meu sosi dela curtea boierului o căruță cu slujitori de ai lui și cu poruncă se mă ducă cu puterea, de n'oi voi să merg de bunăvoie. Dacă nu mă aflară acasă, cutrierară tot satul, întrebă de toți vecinii că unde-s? Și dacă nime nu le spuse, legară pe tata și pe mama și-i suiră în căruță se-i ducă la curtea boierului. Înzădar le-a fost ruga înzădar văietarea, îi legară bulz și-i duseră. Pe cale, mama cum se smânci, cum nu, că sări din căruță, dar' sări rău că cădù sub rotă cu grumazii și rămase mórta, ér' la tata cum ajunsese la curte, îi raseră barba și-l duseră în Deva, în cetate, rob, sub nume că nu-i vrednic de preoție, că și-a omorît preoteasa și și-a alungat copiii dela casă. Ave-re-a noastră tótă o duse la curtea boierescă.

Când auđii aceste, mi se făcu cétă înaintea ochilor, murii odată. Ér' când m'am deșteptat, frate-meu Toma nu era nicăiri, ci că fugise să între la miliție de bunăvoie colo la Bălgărad. Nici nu l-am mai vădut. Eu mult nu putui sta în Luncani, mă temem că vor da de urma mea, că pusese 100 de taleri pe capul meu la acela care va duce pe boierul unde sunt eu. Mă temeam să nu lăcomescă cineva la bani și se me vëndă. Deci, din Luncani coborîi îmbrăcată bărbătește tot prin munți și prin păduri, până la un sat de-i ȋic Cujir. Acolo pentru 4 taleri din zgardă îmi cumpăraiu 2 rînduri de haine muieresti, de care pórta pe acolo; un rînd îl îmbrăcaiu și unul îl puseiu în desagă și plecaiu cu un cărauș să vin încóce până la Zlatna și dela Zlatna în Bucium, că auđisem în casa părinților mei când se adunau popii la Nedee, că cine scapă odată aici în munți, acela-i mântuit de domni, că aici se tem domnii se vină. Cu mare greu ajunseiu, dar' în urmă îmi ajută Maica Domnului și nimerii aici. De când sînt aici, îmi știți povestea; ce se mai adaug? De Toma nu știu nimica, nici de tata nu știu de a scăpat din temniță ori ba?

Acum știți cine sînt?

Așa se mi ajute Dumnezeu, precum am spus adevărul!«

Ionuț cu popa Nicolae și cu preotésa rămaseră ca înlemniți când auđiră povestea Salvinei, ér' ea rupse într'un

plâns amar, dureros. Cel dintâiu ce se desmeteci fu Ionuț; se sculă în picióre, se apropiă de Salvina, o luă în brațe, o săruta pe frunte și cu ochii lăcrémați și suspinând dîse:

— Simțem eu Salvină, că tu nu ești o fată de rînd. A mea vei fi, numai sê putem scôte mai ântâiu pe tată-to din închisóre. Încă mîne plec și îl scot viu ori mort, de unde va fi!

VI.

Revoluția se începù. În timp de o săptămână, din 2—7 Noemvrie 1784 în 61 de sate din districtul Hunedórei devastaseră și arseră 61 curți nobilitare. Sufletul lucrărei era George Crișan. În 4 Noemvrie se întruniseră toți 3 căpitanii, Horia, Cloșca, și Crișan cu oștirile lor la Păltiniș lângă Blăjeni. În 5 Noemvrie devastară în Câmpeni tot ce fu străin. Buciumanii sub conducerea lui Ionuț Dandea luară clopotul bisericei catolice. În 9 Noemvrie 1784 luară răsculații cocoșul de pe biserica ref. din Abrud, și puseră crucea în locul lui.

Dar' în 8 Noemvrie arestară pe Horia în Bucium-Isbita în casele lui Macaveiu Băieșanu de unde, de nu-l scotea prietenul seu Ionuț Dandea cu Românii din Montari, Satu și Cerbu, vrășmașii lui l-ar fi dus la Zlatna, și l-ar fi dat pe mâna domnilor, care de bună-sémă nu-l lăsau cu dîle.

Pe unde mergéu răsculații, tot cenușe și fum rămănea din curțile domnești; pe fete și muieri le siléu sê-și lapede portul și legea și sê se mărite după Români țerani.

Gróza era mare în domni, ei căutau scăpare în cetatea Devej, în Sibiiu, și afară din țeră. Numele lui Horia și a soților sei devení mai înspăimêntător decăt iadul înaintea domnilor, ér' la popor era nume slăvit. În Horia vedea poporul pe mântuitorul seu, vedea pe acela care îndeplinesce porunca Împêratului, vedea pe acela care va face ca poporul sê aibă numai un stăpân sus în cer, pe Dumnezeu și unul jos pe pămênt, pe Împêratul. Din acea pricină toți, cei-ce auđiau de numele lui Horia, alergau sê se întălnescă cu el ori cu căpitani de ai lui și sê între în ceata lor.

Nobilimea încă se înarmă, dar' a da piept cu răsculații nu cuteza, își temea pielea.

În 12 Noemvrie însă succese armatei împărătești a pune pe răsculați în liniște, încheiând armistițiul dela Tîbru, unde se dicea, că jalbele țăranilor vor fi căutate și judecate, numai să fie pe pace. Poporul creșu, dar' un glas ca de argint se auzi din mulțime:

Acum vă făgăduiesc cerul și pământul, marea cu sarea, fiindcă ved că voi sînteți mai tari, ér' după-ce ve veți împrăstia *voi* și s'or întări *ei*, ale vóstre vor fi numai furcile și spîndurătorile! Nu vă plecați nici la o pace! Țineți luptă dreaptă, sê vedem care pe care? Slobódă pe toți robii din temniță și pună și ei armele jos, atunci sê le punem și noi, mai curênd ba, că știu eu cine sînt domnii între smei-n ei de domni!

Comandantul oștirei împărătești, la sfatul boierilor, dă poruncă sê prindă pe cel-ce amuță poporul se nu se pună pe pace. Dar' cine a strigat? Nime nu știa, nime nu spunea. Atunci strigă locotenentul *Lendvai* a doua-óră: Cine sumuță poporul? Se vină înainte sê-și dee sémă!

Și atunci eși din mulțime un flăcău de sê-i tai fața cu un fir de pîr, de frumos ce era, și înaintă spre locotenent cu o furcă de fer în mână, singura armă ce o avea, și cu glas pîtrunșetor șise:

— Eu am șis și șic poporului se nu vă credă nimic, că minciuni es peste buzele vóstre; voi voiți ca sê ne împrăștiem, ca voi-se vê puteți întări și sê dați năvală asupra satelor nóstre și sê ne înfundați prin temnițe și sê ne spîndurați, cu vină și fără vină!

— Cine ești tu? — întrebă *Lendvai*, mirat de atâta curaj.

— Cine se fiu? Sînt *Salvina*, logodnica lui *Ionuț Dandea*, care căđu ađi-diminêță de pe cal, căci ai vostri îi pușcară calul, ér' pe el îl făcură una cu pământul, după-ce-l vêdură jos sub cal..

Atunci un glonș dintr'un pistol fluieră pe lângă fața *Salvinei*. Ea nu-și perdù curajul. Ca fulgerul de repede aruncă furca cea de fer spre *Lendvai* și ea fugi prin mulțime, ear' furca rêmase înșepenită in brașul oficerului. . . .

Din acea minută nime n'a mai vêđut pe *Salvina*. Dar' multă vreme, și după încetarea revoluției, spuneau muntenii vorbele ei și adăugau:

— De ascultam noi de Salvina nu ajungeau lucrurile unde au ajuns, nu ne-ar fi putut supune nime, că tot Ardealul ar fi fost în flacări în câteva zile și tot poporul era una, ear' domnii n'ar fi avut mai mult putere asupra noastră; așa, — bine ne face! Am ascultat de domni, ne-am risipit și risipiți am rămas. Pe căpitani 'i-au prins, 'i-au omorît, ear' pe ai noștri 'i-au batjocorit cum au putut mai urît! Mulți au pierit prin temnițe, mulți au fost trași pe roată și în țeapă și omorâți în deosebite chipuri, ear' cei-ce au rămas, e vai și amar de zilele noastre!

De atunci mulți Moți din munți Abrudului, când au o fetiță îi pun numele Salvina, ca să fie ca Salvina popei, ca logodnica lui Ionuți Dandea, că până într'aceea nici o femeie n'a fost în munți cu numele Salvina.

Susana cea nebună.

Nu fiți păgâni la inimă, ómeni buni, nu luați în bătaie de joc pe biata Susana cea nebună, că și ea-i zidirea lui Dumnezeu, ca și voi. Și ea nu-i de vină, decă ați e cum e! Voia lui Dumnezeu a făcut'o cum e și nu tot-deuna a fost ea așa.

Ei, hei! S'o fi vădut odată, acu-'s 30 și mai bine de ani, n'ați fi luat'o 'n bătaie de joc, și de ar fi ați, cum era atunci, copii vostri n'ar striga după ea. Dér' ați nu-i, cum a fost odată; ați e babă sbârcită, cărunță, zdrențuită, cu capul plecat în pământ, cu bâta într'o mână și cu straița de-a umăr. Umblă pripită, tot mogorójind din gură, tot certându-se cu copii de pe uliță și cu fetele și cu feciorii, și cu toți ómenii.

Dar' ea nu face nimănui nici un rău, decă omul îi dă bună pace; dér' decă cineva o necăjesce, atunci înjură și blastemă cât o ia gura: »Fire-ai de rîs la lume! Ardă-ți focul capul și năravul!« și alte multe înjurături și blăsteme de felul acesta aruncă asupra celora, ce nu-i dau pace. Trăește din cerșit, de ici capătă o bucată de pâne, de colo o lingură de lapte, ori ceva fiertură! muierea ceea-i dă o haină veche, cealaltă-i face așternut de pae într'un unghiu

al casei, și așa trăesce de pe o ȃi pe alta, certându-se cu copiii satului și povestind cu drag ceea ce are la inimă tuturor femeilor, cari vréu s'o asculte.

Povestea ei e scurtă, dér' o spune pe ȃi de ȃcece și de două-ȃceci de ori, încât toți o știu acum de-a rostul: »Vine amuși din cătane Pavelul Onului, vine de bună sémă, c'am făcut pentru el mătăni pe-o cupă de grâu, și cum sosese, cum mă ia, mergem colo la popa Ursu, ne cunună și apoi se veȃi veselă!»

Atăta i totă povestea ei, care o știe aȃi totă împrejurimea. Și nu-i modru se nu o știe, că de trei-ȃceci de ani la toți o spune, căȃi vréu s'o asculte, și o ascultă cele muieri, și o îmbună: Va veni, Susană, colo la tómnă, că atunci vin feciorii din cătane. Apoi ea se bucură și rȃde, și rȃde de se mai înădușesce rȃȃend; tótă roșesce și-i es lacrămile de rȃs. Apoi plécă sȃ se gate, se nu o afle Pavelul Onului negătată. Vara se pune la părău, se spală, se scaldă, își spală rufele, le întinde pe țermure și până se uscă tot cântă:

Frunȃ verde bobule
Ia-mȃ-n braȃe dorule
Și mă treci dea urile,
Pe unde-s cătanele!
Treci-mȃ pân' la Brașeu
C'acolo-i și badea meu
Cu pană verde 'n ciacău.

Décă cineva-i strică atunci voia cea bună, décă o conturbă, atunci se înfuriéză și începe: Da nu-ȃi poȃi păȃi calea! Fire-ai de rȃs la lume și la țéră! Ardă-ȃi focul capul și nȃravul!»

*

Înainte de asta cu vre-o treiȃzeci și mai bine de ani, nu era în Corabia și jur fată frumósă ca Susana lelii Sânzăiana. Ea trăia numai cu măsa într'o căsuȃ a clejii, sub biserică, pentru care făcea la popa Ursu câte-va ȃile de lucru la sapă, ori la secere, ori la plivit în grăȃină. Că de unde venise în Corabia lelea Sânzăiana, cine a fost tatăl Susanei și din ce trăiau ele, asta nimenea nu știa de bună sémă. Lelea Sânzăiana veni în Corabia când era Susana ca de 4—5 ani și cum veni, umblă 2—3 ȃile prin sat, apoi o puse popa Ursu în casa clejii, cea de sub biserică și

acolo au şedut ele până se făcù Susana fată de măritat. Cum se aședă lelea Sânzâiana în sat, de loc îi merse vestea că scie bine căuta pe stele:

O stea, cu o stea,
Tu scii orênda mea

Ba că scie da de noroc și că-i mare descântătoare pentru tot felul de bóle. Așa, trăind ea cu Susânica ei în căsuța clejii, era des căutată de cele muieri; una venia cu o ólă de lapte: Fi bună, lele Sânzâiană, veđi ce amar îi este băiatului ăstuia al meu, că așa sare prin somn și vorbesce-'n laturi! — »O fi cădut în cel spăriat«, ăcea lelea Sânzâiana, »adă o cămășuță de-a lui sê-i descânt și ți-oiu da nisce buruiene culese din Țiua Crucii, sê-l afumi și nu i-a fi nimica«. Altă muiere venia cu o legătură de făină de grâu: Lele Sânzâiană, óre ce póte fi cu copila mea, că arde ca-n foc, și o dóre rău capul? --- »O fi deochiată, săraca, adă o ólă cu stropi dela móră sê-i descântăm«. Altă muiere aducea un blid mare plin de urdă: Lele Sânzâiană, cu Todoru-meu, nu-i bine, nu mănâncă, nu bea, nu dórme, tot ofteză prin somn, pierе de pe picіóre! Óre ce amarul l'o fi ajuns! — »O fi călcat în urmă de fată bătrână, cotânganul; adu-mi o lécă de pěr de al lui și o chiotóre dela cămașa lui cea de sêrbători, i-om descânta, ți-oiu da ceva de afumat și i-a trece!«

Și tot așa era la lelea Sânzâiana, de diminéța până séra, veniau și mergeau muierile ca la móră, și nici una nu eșia nemângăiată, nici una nu se întorcea acasă fără nădejde, dér nici una nu-i călca casa cu mâna gólă, astfel că ea, deși nici găină n'avea la casă, dér nu 'i se ciunta făina și smântâna, laptele și urda și cașul, și câte și mai câte, tot pentru povețe bune, pentru sfaturi înțelepte, pentru descântecele de tot felul și pentru buruiene adunate din Țiua crucii.

Așa trăia lelea Sânzâiana, mai cinstită, mai căutată și mai pe odihnă decât un popă. Rar o vedeai la lucru, mai numai când făcea ădilele popii pentru casă, altcum tot pe acasă făcând de mâncare pentru ea și pentru copilă, torcând într'un caier, iarna de cânepă și vara de lână, ori împungând într'o cusătură. Dér' avea cele de

lipsă pentru traiu, nime n'o vedea pe la vecini după împrumut, nici-odată nu 'i se ciunta făina, lemnele și de dulcele. Vestea îi merse până 'n cale de trei zile, giur împregiur și era tot mai căutată și tot cu mai mare încredere alerga lumea la ea, mai cu sémă muierile.

Dér trecând din vreme, creștea și Susănica, ca din apă, ba se făcù Susană întreagă, lucra tot lucrul și juca 'n tot jocul. Apoi, cum era Susana fată lelii Sânzâiana celei fermecătore, cum era frumósă și drăcósă, o jucau tot feciori aleși, de o parte că le era dragă, ér de altă parte că se temeau, sè nu se supere lelea Sânzâiană, asupra lor, căci precum scia multe farmece de bine, tot așa póte că scia și farmece de cele rele, cari schimonosesc pe om, îi trag gura la urechiă, ori îl pórtă nebun pe cele déluri.

P'acele vremi în Corabie cel mai mare gazdă era Onu lui Afrim, un bogat sgârcit și avea numai un fecior, pe Pavel. Când s'apucà Pavel holteiaș, atunci s'apucà și Susana feciorită. Și se întêlniau ei, ca tinerii, mai la o clacă, mai la ședětore, mai la joc, și glumiau și jucau, până odată Pavel simte nu sciu ce, ca un fior plăcut, trecêndu-i prin inimă. Și din minuta aceea numai pe Susana o juca în tot jocul, numai lângă ea se aședa în ședětore, și, când îl trimetea tatăs'o după ómeni la lucru, mai întâiu pe la ea abătea: »Tu, Susană, o dis tata, că poți veni mâne la noi la sapă, secere?« Er' Susana nici odată nu dicea, că nu póte, de aceea ea, de primăvéra până tómna, mai mult mânca dintr'un blid cu Pavel, decât cu mă-sa, că într'o brazdă cu el și lucra.

Lui Onu 'i plăcea de Susana se o aibă în brazdă, că săpa ca ori-ce bărbat, ér' la serere nu o întrecea nici o femeie. Apoi cât era diulica nu-i mai sta gura 'n loc, tot cânta; în veci n'o vedea-i supêrată, lucra dela inimă și cânta dela inimă; din asta pricină lui badea Onu îi plăcea de Susana, ér' fiind și frumósă, Pavel numai nu se omora de dragul ei.

Așa trecură vre-o patru ani de-a rîndul, că feciorii nostri cu 15 ani se învață a lucra și a juca, ér' fetele cu 13—14 ani sciu tot lucrul și tot jocul și tóte horile.

Prin sat se vorbea mult despre acești doi tineri. Unii diceau una, alții alta, ca ómenii, dér' într'o vorbă toți erau,

că adecă lelea Sânzâiana a dat mătragună la Pavelu Onului, de numai pe Susana ei o jôcă, numai pe ea o vede; ba babele mai diceau și aceea, că Sânzâiana a orbit și pe bocotanul Onu, de o ține în brazda lui și la casa lui, și la blidul lui.

Ce-i drept îi drept, că adecă în timpul din urmă era Susana tot cam pe la Onul, și când nu avea lucrători la câmp. Că la o gazdă mare cât este de lucru? Mai de cernut grâu ori făină, mai de lucrat la cânepă și lână, mai de vărut și câte și mai câte. Când era timpul țesutului, Susana era cu săptămânile dea lungul în casa Onului, așa, că ea scia pe la el tot ce este și unde este.

Din aceste pricine și ea nu se putea nici gândi, că dóră Pavel, după ce a scăpa de cătane, n'a lua-o pe ea; tot așa gândia și lelea Sânzâiana, și-i părea bine când se gândia, că va fi cuscră cu bocotanul Onul.

Dér' vení vremea »numărușului«.

Pe Onul îl sfătuí popa Ursu și primarul satului să facă rugări pentru Pavel, că va scăpa, că-i singur la părinți. Dar' rugările acelea, lăcrămățiile, cum le dice poporul, nu se fac de pomană, ér' Onul era om scump și se gândia: de ce să cheltuesc? da de nu l'or lua! Ba după ce vedù, că Pavel e orb de dragoste pentru Susana, se gândia, că ar fi chiar bine de l-ar lua Neamțul la regulă, dór' va uita pe sêrântóca aceea, că ori cum, bine că-i frumoasă și harnică, da-i fata nimănui, nimeni nu scie de unde e și cine i-a fost tată? Ér' el e dintre oameni!

Așa trecù și după și, lăcrămății nu făcù, ér când colo — pe Pavel îl iau cătană. Acum se puse pe gânduri badea Onu, dar' era târziu, că pe Pavel îl duseră frumușel la regiment, de unde scia, că doi-sprezece ani nu scapă, ba de-a fi o bătaie, lesne se póte întêmpla să nu-și mai vadă satul. Înainte de plecare însă, îi spuse Susana așa: »Nu te teme Pavele, că tu mult nu-i cătuni; mă pun cu mama și facem mătânii pe o cupă de grâu pentru tine, ca se te scape Dumnezeu de urgisita cea de cătunie«. Ér' Pavel dise așa: »Susănică dragă, dacă faceți voi ceva, ca se scap din cătăniă, atunci se scii, că de bună sémă, cum ajung acasă, ne luăm; așa sê-mi ajute Dumnezeu!«

Și Pavel s'a dus cătană, ér badea Onu cu lelea Mărina, cu muierea lui, rămaseră fără fecior, fără ajutor. Susana și mă-sa, Sânzâiana, rămaseră mai întristate, dér cu nădejdea, că în scurtă vreme l'or putè scôte. Pusu-s'a badea Onu și a vëndut doi boi și s'a dus cu banii la oraș, înfundând pe cei corporali și sergenți cu bani și beutură, dér aceia ce puteau face? Atâta că lui Pavel îi da pace, nu-l mai puneau la tot lucrul; unde puteau îl cruțau, dér sê-l lase acasă nu sta în puterea lor. Lelea Sânzâiana însă cu Susana ei nu se mai arătau prin sat; cine le călca casa, le afla tot făcând mătânii, pe tot firul de grâu câte-o mătanie și tot ȑicènd rugăciunile. De tòmna până lângă Pasci tot făcură la mătânii, ér când fù cupa de grâu tótă muiată dintr'o ôlă într'altă, cum făcuse mătânii pe tot firul de grâu, atunci le erau genunchii și nodurile degetelor tôte carne viiă, dér și vestea veni în sat, că Pavelu Onului vine dela ôste.

Și nu era glumă ceea-ce se auȑia. În Joia Pascilor sosí Pavelu Onului acasă și i spuse că-i sloboȑit de tot, fiind-că dela Bobotéză tot în spital a stat cu un picior și acum l'au trimis acasă sê se vindece, că doftorii cei cătunești nu-l pot vindeca. Bucuria lui badea Onu fù mare că-i sosese feciorul chiar pe la vremea cea mai potrivită, când e de eșit cu plugul. Bucuria lelii Mărina încă era mare, că a scăpat puilul mamii atât de ușor; dér mai tare se bucura Susana cu măsa, că nu le-au fost mătaniile de geaba, că a sosit Pavel sê mai aibă și ea ȑile bune, de veselie, că destul au ajuns și s'a rugat până a fost el dus. Dér lucrul naibii! Pavel, cel ce sosise nu mai era cel ce se dasese, nu mai ținea așa mult la Susana, nu mai credea că mătâniile și rugăciunile ei l'au adus, ci credea ceea ce-i spusese corporalul, că adecă el a făcut de l'au sloboȑit, el a pus vorbă la doftori și l'a domnul căpitan; de astă părere era și badea Onul, care numai nu-și smulgea unghiile, că a vëndut o părechie de boi și toȑi banii i-a prăpădit în oraș cu șargele, de și-a scăpat feciorul din cătane. Satul tot scia, că Susana cu mă-sa au făcut mătânii pe o cupă de grâu ca sê scape pe Pavel de cătane, dér și aceea scia, că Onul tot din

acea pricină a vândut o părechiă de boi de cei scumpi. Acum badea Onul, ca om sgârcit și rău de pagubă ce era, tot cu cei doi boi visa. Țăr în sărbătorile Pascilor spuse oarzin lui Pavel: mă copile, de cătane te-am scăpat cu mare necas, dăr doi boi s'au dus ca să te pot scăpa; acum după ce ti-i întrăma, veți de te însoră, nu-mi pasă pe cine-î lua, dăr baremi doi boi în locul celor ce i-am vândut să-mi aducă, că-i greu numai cu 4 boi la ogor, în șesă merge mai bine și mai cu spor, dăr acum noi n'avem decât patru.

— Dar' ce o să ȳică Susana, și »mă-sa?« întrebă lelea Mărină.

— »Aceeia-i treaba lor, ce-or ȳice, ele nu-s de casa noastră, că nici le scie nime de unde-s, nici cine-s? Cea bătrână-i o vrăjitoare hameșă, ce trăește din minciuni, ȳr cea tinără-i o javră, ce s'ar pune cu puterea 'n binele meu; de-ar avea baremi doi boi, n'aș mai ȳice ba, dăr așa — nu se pôte, și pace și sănătate.

Pavel asculta. Vorbele tătâne-seu i-se păreu tare vorbe cu minte, că Pavel era în multe forme ca tăiat din tatăl-seu, mai cu sémă când era vorba de avere, ȳicea ca și tată-so: »Ce-i al meu, e al meu, ce-i al altuia încă să fie al meu!« Rău îi părea că Susana nu are baremi doi boi, să o pótă lua, că ori-cum, da-i era dragă, ba-î era dragă ca sufletul și-l durea inima când își aducea aminte cât de drag îi era și ei de el. Dăr' tată-so nu-i da două cu două: Să căutăm o fată de starea noastră, care să știe prețuî averea, că Susana nu-i de noi, e calică, adusă de apă, măsa-i o strigóie și apoi creți că Susana de dragul tău a venit la noi? Nu, ea a venit să capete plată pentru lucru și mâncare 'n gură, că acasă i-se lungeau urechile de fóme. De dragul tău nici un vas la mătă n'a spălat; Susanii îi tot un drac, lucră la mine ori la altul, numai plată să capete; apoi cât e ȳiulica de mare nu-i stă gura 'n loc, tot horesce ca o nebună. Am audít'o horind câte 'n lume și 'n sóre; ba mă chiar batjocorea în hore, nu știu cum foc s'o ardă ȳicea la secere, că:

Tine Dóme ȳiua lungă
La gazda nost să-i ajungă!

Cu aceea hore numai bătea șaua, unde ȳiceam că să se pórte secerătóarele, ca minteni e séră. Nu-i vorbă, i-ar

plăcea binele nostru, casa noastră, și de dragul lor ȋdice că te place; dar' se fi un calic ca ea, nici nu s'ar uita la tine. Dar' Dnmneȋeu aȋa a lăsat: Bogaȋi cu bogaȋi, calici cu calici! Tu-ȋi caută una de seama ta, cum e Ana contra-șului, Floarea primarului, Todosia curatorului, ori altă fată, pe cine-ȋ vrea, numai ea una nu, că nu-i de noi, nu-i din neam ȋi n'are numai ce-i pe ea; ȋi-a afla ȋi ea un venit pe apă ca ȋi ea!»

Aȋa pov ȋuia bocotanul Onul pe Pavelul lui,  r' Pavel ȋȋi gândia: Bine ȋice tata!

A doua ȋi de Pasci era horă mare ȋnaintea bisericii. Tot satul era adunat acolo, tinerii jucau, b ȋȋii ciocneau ou ,  r' b tr nii ȋi cei ȋnsuraȋi se uitau la joc. Pavel ȋnc  se trase până acolo, dar nu ȋntr  ȋn joc, ȋl durea piciorul. Se aȋeȋ  pe un bolovan mare ȋi se uita la joc. Susana ȋnc  era acolo, se puse l ng  el ȋi povest  cu el, dar' nu mult, că un flăcău o chemă la joc. Ea vr  să se retragă, dar' Pavel ȋi ȋise: mergi ȋi j c , că am ndoi cine scie c nd vom juca. Ea ȋntr  cu ficiorul acela ȋn joc,  r' Pavel se lu  ȋncet șor ȋi merse aȋ  acasă. ȋi părea bine, că ea j c  cu alȋi ca să aibă podoim  cu ce să se despartă de ea. Susana ȋl v ȋu merg nd dela horă ȋi ca un șerpe-i trec  prin s n, d r  r se g ndi: »ȋl d re r u piciorul!»

După ce ȋncet  jocul, Susana ȋnc  merse aȋ  acasă. Ușă o afl  ȋnchis , că m s  ȋnc  era dusă prin sat. Se puse deci pe prismă ȋi pl nse ȋi pl nse, nici ea nu mai scia de ce plânge: de ce a făcut atâtea m t nii ȋnzadar? Că ce-i bolnav Pavel? Ori că presimȋia ceva mai rău pentru d nsa? Aȋa o afl  m s  pl ng nd ȋi ȋncepu la ea: Dar' cei cu tine fată? De ce pl ngi? Nu te supăra nimic, că Pavel are l c, s'a vindeca, ȋi de-i scrisă se fi  al tău, al tău va fi; de unde nu, chiar de te-ai bate cu capul de p reȋi, tot nu-i al tău. Omul socotesce, dar' Dumneȋeu r nduesce. Apoi, am cam auȋit, că de c nd a venit din cătane, tată-s'o ȋl desm nt  de casa n str , dar' să se facă cenușă, el tot o să vină la noi, de nu de alta, b t r să-l vindec la picior, că l c nu are numai ȋn buruenile, care le sciu eu. De-oiu vedea, că-i sburdă mintea ȋn alte p rȋi, atunci vai ȋi amar de ciolanele lui.

Pavel o ducea rău cu piciorul lui, de abia-l putea pune-n pământ, tot era spart — fie măsura pe lemne, și numai dacă-l înfășa cum înfășii copiii, putea umbla cu el. Altcum la față era rumen și frumos de nime n'ar fi dis, că-i bolnav, că dela *inimă* ar fi tot mâncat și mânca, că avea de unde. Dar' ce se facă, să-i trecă? Doftorii ce-i mari cătunesci nu l-au putut scăpa, atunci ce doftor se mai întrebăm, ținea badea Onu, care se temea de cheltuele. »De nu alta, mi-or mânca și doftorii doi boi și tot boleac a fi. Mai bine, tu muere, mergi pe la cele babe, dar' de i-or afla léc?»

— »D'apoi la ce babe; că aci în aretul nostru cea mai sciută îi baba Sânzâiana, dar' ea...«

— »Ea l'a tãmaduî, numai îi du o legătură de făină de grâu și o strugea de slănină, că n'are ce băga în gură, știu că n'a băga buruene de cele din Țiua crucii!«

— »D'apoi dacă Țici, ducem'oiu, dar' pare că mi-e ôre cum-va se-i calc casa, dacă nu l'ași pe Pavel să-i iee fata«.

— »Dacă-ți cum se nu-ți fie ôre cum-va?! Nu-i pof-tesci în cinste, îi duci ce știi că n'are și ea ți-a da o mână de buruiene, atâta-i tot lucrul«.

Așa se înțelesese badea Onul cu lelea Mărină, ér' Pavel asculta și ofta. Prin mintea lui umbla feluri de feluri de gânduri. Ôre nu-i făcătură pe capul meu, Țipată de baba, că ce i-am lăsat fata? Că drept, că io nu i-am spus că o las, dar' baba aia scie și gândul ômenilor; nu cred că nu scie ea ce am vorbit cu tata. Dar' de cumva, în loc să-mi dea buruiene prielnice, mi-a da buruiene să mă omóre? Tot cu de aceste își bătea bietul Pavel capul, apoi îi mai era și dragă fata și se și temea de blăstămii ei și de fermecele mâne-sa, dar' la fata contrașului încă-i sta gândul, că contrașul avea 6 boi ca 6 lei, ér' Ana când scia, că o aude Pavel îi cânta se se nădăiască:

Bădiță cu buze moi
Fă-te negustor de boi
Și vină de mas la noi,
C'are tata șese boi
Și din șese vinde doi;
Doi îi vinde, doi opresce
Doi mi-i dă mie de Țestre

Er' Pavel, când audia cânteca, gândia: ȕeu, sȕ-mi dee boii cei din tȕnjalȕ sȕ-i pun ȕn frunte la ai nostrii, n'ar fi nime 'n sat cu 6 boi ca mine. Apoi sta cu gȕndul la boii contraşului şi la oile lui şi fiindu-i capul plin tot de boi şi de oi, nu mai ȕncȕpea ȕn el şi Susana lelii Sȕnzȕiana, cu atȕt mai vȕrtos cȕ şi Ana contraşului era frumȕsȕ de-stul şi cȕt nu era — se fȕcea, cȕ dȕrȕ spune cȕntarea:

Rumenȕla din poticȕ
Face pe lelea voinicȕ!

A treia ȕi de Pasci, des de diminȕtȕ, se duse lelea Mȕrinȕ la baba Sȕnzȕiana, ȕncȕrcatȕ ca de acasȕ, cu dȕuȕ corfe mari, ȕn care avea: ȕle cu lapte dulce, tȕniere cu brȕndȕ, legȕturi de fȕinȕ şi de grȕu şi de mȕlaiu, apoi ȕuȕ, unt, slȕninȕ şi chiar un picioruȕ de miel. Cȕnd ȕnrȕ ȕn casa cea de sub bisericȕ a babii, era cȕt p'ȕci sȕ uite cȕ-i de ȕis: Christos a ȕnviat, atȕta se minunȕ de rȕndu-ȕla ce aflȕ acolo. Cȕ era un pat ascernut pȕnȕ 'n pod de sus, tot cu perini de bumbac cusute 'n cruciȕe, cum numai Susana scia cȕse p'ȕcele vremi, apoi ştergere pe la icȕne, tȕte ţesute ȕn forme şi 'n pana bradului, apoi icȕne, vase tȕte sclipiau ca argintul de spȕlate ce erau, ȕr' pȕreşii erau albi de puteai scrie pe ei.

Lelea Mȕrinȕ nu fusese dȕrȕ nici odatȕ ȕn casa babii, de aceea sta miratȕ, cȕnd o vedea atȕt de ȕmpodobitȕ, mult mai ȕmpodobitȕ, decȕt a ei, cȕ era muere de gazdȕ şi din gazde. Cu o aruncȕturȕ de ochi vȕȕu lelea Mȕrinȕ tot ce era de vȕȕut, apoi ȕnchidȕnd uşȕ ȕise: »Christos a ȕnviat! Şi sfintele sȕrbȕtori sȕ fie de folos la tȕtȕ lumea şi nȕuȕ!«

— »Adevȕrat c'a ȕnviat! Dumneȕeu te audȕ! Treci şi şȕȕi! ȕre ȕn ce se ȕnsemn, cȕ vii şi d-ta odatȕ la noi?«

— »Şȕdȕ binele şi sȕnȕtatea! Eat' ȕci ţi-am adus cȕte ceva, fi bunȕ şi pune bine, ce ni-a ajutat Dumneȕeu de ţi-am putut aduce. Da Susana unde-i?«

— »S'o dus dupȕ apȕ la ciurgȕu, dar' nu sciu ce biatȕ-i e, cȕ tȕtȕ noptiȕa n'a durmit; se vȕieta de durere de cap«.

— »D'apoi rȕul lesne vine, dar' anevoie se duce. Dȕrȕ aşȕ pȕţim şi noi cu Pavelul nostru; de cȕnd l'o dus ȕn

focuita ai de cătunie, ce i-s'a iscat la un picior, ce nu, destul că tot i-o spart. De aceea am venit dóră-i sci ceva léc pentru bietul fecior, că dumniata la multă lume ai ajutat».

— «D'apoi lécul e la Dumneșeu sfântul. El, drăguțul de El, dă bólele și Sfînția sa le și ia, când se milostivesce. Drept și mai drept, că Dumneșeu a pus putere de vindecare în buruene pentru tóte bólele, numai nu le scie nimeni pe tóte, vai de noi și de sufletul nostru, că suntem păcătoși. Dar' de n'am fi așa răi cum suntem, am afla léc la tótă bóla, că tótă bóla are léc. La Pavel, lele Mărină, numai pe nimerite nu-i pot da léc, trebue se-i vèd buba, și voi cerca, i-oiu descânta, i-oiu căuta buruiene, că Dómné! Ce n'aș face eu tocmai pentru el, care s'a avut ca un frate, cu copila nóstră?!»

— »D'apoiu îi face bine și-i vení până la noi, când îi gândí că-i bine«.

— »M'oiu duce în de séră, că ađi e Marți, și Marți séra-i chiar bine. Dar' deocamdată nu-i dați vin nici vinars se bea și mîncări dați-i tot cam dulci, nimic cu oțet«.

Într'aceste sosí și Susana acasă cu 2 urcióre pline de apă rece dela ciurgău. Când vedù pe lelea Mărină la ei, făcù nisce ochi mari, se întrebà singură pe sine, că óre de ce a venit? Dar' lelea Mărină o luà peste picior: »Nó veđi, draga lelii, că și eu vin odată la voi! Tot ăicéi, că eu nu abat nici când pe la voi, étă amu-s ací. Dar' ce-ți-e? Că mi-a spus măta, că ești betégă?»

— »Mě dóre capul, lele Mărină, de gîndesci că-i spart«.

— »Te-o fi deochiat cineva eri la joc; nu i-ai stîns cărbuni, lele Sânzăiană?»

— »M'o fi deochiat turnul bisericii«, ăise Susana rîdînd, și eși afară, după cum era deprinsă se facă totdeuna, când avea mamă-sa de dat vr'un sfat la cele muieri.

Dar' nu mult stătù lelea Mărină, ci își luà corfele cele golite, își luà rēmas bun și se duse acasă, mirāndu-se de rēnduélă cea bună ce o află la baba Sânziana. Se vede, că are fată mare, își gîndí ea.

— »Nu ți-am spus Susană«, ăise baba cătră fată, după ce rēmaseră singure, »nu ți-am spus, că ori ce vor face,

trebuie să ne caute, de nu de alt-ceva, baremi se-i vindec bolécul? Lasă numai, vedu-te șperlă de bocotan, se te ved!»

Colo 'n deséră baba Sânzăiana merse încet tot pe lângă garduri, cum îi era datina, până acasă la bocotanul Onu. Acolo își vedù de lucru, daslegă piciorul lui Pavel, îl căută, îi descântă, îi dădù feluri și feluri de buruene, cu care se se lege, unele fierte în lapte, altele așa uscate cum erau. Tot așa făcù și diminéța și tot mereu vre-o două sêptemâni de-a rîndul. Și nici odată nu pleca baba cu mâna gólă dela lelea Mărină, totdeuna o încărca cu ce avea mai bun la casă. Dér' minunea minunilor, nici lui Pavel nu-i era mai bine, nici nu întreba care-va, nici el, nici mă-sa, nici tasă-s'o, că ce mai face biata Susana. Din asta pricină, baba da leacurile după cum scia ea, tot unul se ajute și două se strice.

Bocotanul era îngrijat, lelea Mărină era îngrijată, ér' Pavel se gândia singur: óre de-aș prinde a vorbí cu baba de Susana, da de mi-ar afla mai îngrabă leacul. Deci odată, când era numai el cu baba în casă o întreba: »Lele Sân-ziană, ce mai face Susana?»

»Face bine, dragul lelii, că-i sănétósă, tótă ziua adună buruene pentru piciorul têu și séra tot face mătánii se te scóle Dumneđu. O lécă-i cam scârbită, cum de tată-t'o n'o mai chiamă la lucru, ca în anii trecuți, cum de nu-i mai dă privilegiu se se abată p'aici, se te vadă»

Pavel oftă. Își aduse aminte de dragostea cea dintâia, ce o avuse el cu Susana; că dóră ȕice și cântecul:

Mândra mea cea de demult
Pus'am gând se te zéuit

Că.

Nici o pómă nu-i dulcie
Ca strugurașul din vie
Și dragostea cea dintâie!

Baba pricepù oftatul lui Pavel; scia că el bucuros ar mai sta de vorbă cu Susana, de nu l'ar oprí tată-s'o. Dar' de ce era baba Sânzăiana babă meșteră, decă n'ar fi fost ea în stare s'aducă pe Pavel până la ei? Scia ea ce se facă!

Odată, într'o diminéță, când merse se lecuéscă pe Pavel, prinse a se văeta: »Vai, puiul mătușii, așa-s de betégă, de

pentru alt om n'aş fi eşit din casă. Mă tem c'oiu cădé la pat, că-'s bătrână, fătul meu, m'ajung slăbiciunile bătrânețelor. Acum te leg cum se cade, dér' de-i vedé, că colea pe la ojină io nu viu aici, atunci tragete tu cum vei puté până la noi, că nu-i peste lume, ți-a prinde și bine o lécă de mișcare, sê nu se înțepenescă vinele».

— »Voiu merge lele Sânzâiană«. Și de-odată cu séra merse Pavel schiopătând pân' la lelea Sânzâiana. Acea era la pat — »Drăguț Dómné« — gемеа de betégă, dar' nu-i era nimic. Și se sculă ea încetinel din pat, și-i deslegă piciorul, și-l spălă, și il legă éráși spunându-i: »în dece zile, după Dumneđu, nici urmă de bubă nu-i mai avé la picior, numai vino în tótă diminéța și-'n tótă séra, de n'oiu puté eu merge, sê te lecuiesc».

Apoi Pavel plecà din casa babii, ér' Susana-l petrecù pân'afară, acolo se puseră pe prispă la vorbă și uită Pavel de spusa tătâne-sêu, prinse în brațe pe Susana și o sêrută, și o desmierdă, de gândeai că dragostea din șapte sate tótă-i acólea. Ér' ea nu se ferea, dér' deodată începù a plânge: »lasă-mě Pavele, că în zădar mă săruți, că sciu eu bine pe unde-ți sburdă mintea. Lasă-mě în amarul meu, mai bine nu ne cunosceam. Te-am iubit și te iubesc cum altă fată n'a mai iubit de când lumea și pămêntul, dér' ce-s de vină decă-s sêracă? La noi se potrivește đisa cântecului:

Nu vení bade la noi
Că inama nu ți-a da boi,
Dar' te du la cea găzdacă
Că ți-a da doi boi și-o vacă
Și locul de peste apă;

Dar' se scii Pavele că:

Locul apa l'a mânia,
Boi câni i-or mânca
Tu cu hida-i rămânea!

»Dar' nu vorbí așa, Susană, cine ți-a spus una ca asta? Nu veđi ce trag eu cu piciorul ăsta? Mie nu-mi sburdă mintea după însurat; las sê mă vindec cum se cade, spune la lelea Sânzâiana sê facă leacurile, cum știe mai bine, că îndată ce mă vindec, te iau».

Și ér' o drăgostí și ér' o sărutà de gândei că s'o omóre cu dragostea. Ar fi stat mai mult decât baba din casă n'ar fi strigat! »Susana, Susana, hai dă-mi o lécă de apă«.

Pavel pe cale tot buzele Susanei le simția pe ale sale, gândul lui numai la ea era, de abia ascepta să treacă nóptea, să vină diminéța, să meargă la babă să-l lege.

— »Cam mult ai ședut la baba«, țise tată-s'o după ce ajunse acasă, »paremi-se, că mai mult ai stat cu strigóia cea tinără, decât cu cea bătrână. Dar' să știi Pavele, că ce ți-am spus odată, eu de aceea mă țin. Să te vèd vindecat și să te însor cum știu eu, să-mi vină în ogradă boii ceia, ce i-am mâncat cu șargele, până te-am scos din cătane.

Pavel nu țise nimic.

Acum era între ciocan și ileu; Susana-i era dragă, de măsă se și temea, dar' nu avea boi, ca să aducă la tată-s'o în locul celor ce ia cheltuit cu scosul din cătane. Să nu mai meargă la ea — nu putea, că atunci cine să-l lecuiască? De merge, nu se pôte scăpa să nu se uite la Susana, ér' de o vedea, îl apuca frigurile de n'o putea săruta baremi odată. Tótă nóptea îl frământară gânduri de aceste.

A doua zi tată-s'o merse des de diminéța la câmp, ér' măsă-l petrecu pe Pavel până la baba Sânzâiana, că și așa mai avea să-i aducă câte ceva, o leacă de urdă, o ștergură cu făină, o cupșoră de lapte, veți, cum duc bogații la săraci, când au lipsă ne încunjurată de ei. Până însă a nu pleca de acasă îi spuse Pavel așa: »Mamă, eu nu știu ce să ȋic de piciorul ăsta al meu: doftorii nu-l știu vindeca, ér' baba Sânzâiana mă tem că nu vrea să-l vindece, de o parte ca să capete tot mereu câte ceva dela noi, de altă parte că veți d-ta«.

»Ei, pentru-că tată-to nu te lasă să-i iei fata. Dar', ce să ȋicem, nici nu-i de noi; nu-i bag nici o vină: îi harnică și frumósă, dar' nu-i din ómeni, e fata nimérui, fata unei strigóie bătrâne. Ne-ar rîde împrejurimea să audă, că ne am încuscrit cu strigóia acea bătrână. Fără, pentru aceea te pôte vindeca, că n'om lăsa-o numa'ășa, am vorbit cu tatăt-o și 'i-om da o vițea numai să te vindece, să se apuce și ea la ceva zestre pe seama Susanei«.

Când intrară la babă în bordeiu ea era pe pat, ér' Susana era la foc, făcea ceva de mâncare. Îi dădù lelea Marină cele aduse și se depărtă după ce vorbi o lécă cu baba și cu fata ei și după-ce rugă pe babă să facă cum știe ea mai bine, și să-i vindece ficiorul, că și ei vor cunósce-o. Când plecà o petrecù Susana pân' afară și acoloa o întrebă lelea Marină; »Ce mai ȑice măta, Susană, trece curênd la Pavel?»

— »I-a trece lele Marină, peste vre-o ȑece ȑile, așa ȑice mama, că bubele au prins a albì și-l tot mănâncă pe lengă ele, semn că se vindecă.»

— »D'apoi de ar da Dumnezeu să-i trecă să pótă munci, că tare ne rămâne lucrul îndêrêt, că badet'o nu mai învinge pe tot locul. Dar' tu ce mai faci?»

— »Eu grijesc de mămuca și adun buruene pentru Pavel, după cum mă povățuește ea; altcum sânt sănêtosă.»

— »D'apoi bine că ești sănêtoasă, draga lelii. Dar' eu stau prea mult, că am de făcut mâncare la lucrători. Sănêtare bună!»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— »Dumnezeu îți dee bine și sănêtare!»

Lelea Mărină plecà gândind: Nici nu-i modru să nu-i fie dragă la Pavel, că-i și frumósă, bat'o pustia de fată!

Susana o petrecù din ochi gândind: Bine că te duci, se mai vêd ce ȑice Pavel. Paremi-se însê, că din fâgădașul lui nimic s'a alege, dar' atunci va fi rêu, rêu de tot va fi, că aprind casa pe el, satul întreg îl aprind!

Trecù ȑi după ȑi și Pavel din ȑi în ȑi se făcea tot mai bine și mai bine, până în urmă, colo pe la Sântă Mărie nu mai schiopăta de loc, ranele 'i se vindecară de numai puțină urmă roșie mai rămase; dureri nu mai simția. Pân' atunci în tótă ȑiua mergea de două ori la baba Sânzâiana, că ea sta tot acasă, ȑicea că-i bolnavă, nu póte umbla pe la betegi, și în totdeuna când mergea dela babă, drăgostia și sêruta pe Susana cea frumósă și tot mereu îi fâgăduia, că numai să se vindece, la tómnă se însóră și o ia.

Era déră cam pe la Sântă Mărie când era vindecat deplin. Atunci îi spuse baba așa: »Alte leacuri nu mai pune, fără, până va perì și roșata aceea unde au fost ranele, nu lucra tare se te obosesci, ori se asuȑi, că se pot isca

eră bubele, și se pot bobotî, nici nu te sdrobî tare cu jocul, că, de ți s'or isca bubele de nou, mai cu greu s'or vindeca».

Plătî bocotanul bine pe babă, datui-au doi saci plini plinuți cu grâu și unul cu mălaiu, trimisu-i-a un car de lemne, apoi caș și câte și mai câte. Dar' baba, când vedu atâtea daruri dela bocotanul cel sgârcit, sciù numai decăt, că acele nu-s a bună; scia că prin acele-i plătește ostenéla omenesce și-i dă se înțelégă, că de aci încolo nimic nu mai au la olaltă. Se nădăi și Susana, de ce le trimite badea Onul atâtea daruri: ca se-și pună pofta 'n cuiu după Pavel. — Așa și fî. Din minuta aceea Pavel nu le mai călca casa. La joc juca pe alte fete bogate, ér' pe Susana se făcea a nici nu o vedea. Din asta pricină Susana nici nu mai mergea la joc, ci ședea acasă și cocea în ea o mănie mare, mănie nespusă.

După culesul viilor numai auđi pe popa vestind în biserică: »Pășesc la taina sfintei căsătorii și se vestesc întâia óră: Pavel Cătaramă a lui Onu lui Afrim cu Firuța lui Ión Tăpălagă, améndoî de aci din sat. Cine scie ceva piedecă între ei, s'aducă înainte la maica biserică«. Toți ómenii din biserică răspunseră: »Dumneđu le ajute, se fie într'un ceas bun și cu noroc!«

Susana era la biserică și, când auđi vestirea, se făcú albă ca păretele, era cât p'ací se cadă de pe picióre. Dar' se întări în fire și-și gândí: Voiu vedé eu ce s'a alege din nunta lor! Apoi eși din biserică și merse ață acasă, colo în căsuța cea de sub biserică. Și cum întră în lăuntru prinse a cânta cât o lua gura:

Miștiși bade, miștiși căne
Că n'ai om drag ca pe mine;
Pe mine m'ai celuit,
Cu alta te ai credințit,
Dară de-a vrea Precesta
Cu ea nu ti-i cununa!

Și: Bată-te bade sfinții
Pe pétra bisericii,
M'ai învățat a iubí
Și-amu mă lași a dorí...

Și: Bade pentru dumniata
Mă topesc ca cânepa;

Bade, de doruțul tău,
Mă topesc ca înu-'n tău!
Năfrămuță cu trei pui,
Fireai, bade, al dracului,
Ce ȃici astăȃi, măne nu-i!
Căt o fost bade vara
Tot așa ȃi-o mers gura,
Că la tómnă mii lua;
Ér' când fú colea tómnă
Dat-ai mânia cu alta.

Ómenii, eșind dela biserică o auȃiau cāntānd, dar' tre-ceau p'acolo glumind, ca cei nepăsători; muerile eșind din biserică, o auȃiau și ele, și mergeau lin și chitilin ascultānd bine se auȃă tótă vorba cāntecului, se aibă ce povestí acasă. Peste un ceas satul era plin, că Pavelu Onului s'a credinȃit cu Firuȃa lui Ión Tăpālagă, ér' că Susana babii Sānzāiana s'a lăudat în hore (cātecă) că: »Déră de-a vrea Precesta, cu ea nu s'a cununa«. Apoi mai adăogeau cāte ceva și dela ele, și numai de ea vorbiau. Unele ȃiceau: »Mai bine ar face Pavel se iee pe Susana, că ea cu mătāniile ei l'a adus din cātane, māsă l'a făcut om din schilav ce fusese, și-i fată harnică și frumósă, mai harnică și mai frumósă decăt Firuȃa lui Tăpālagă, care în adevěr e o tăpālăgósă, gāndesci că-i o raȃă«.

Altele își dau cu socotélă altmintrelea, ele ȃicéu așa: »Dumneȃeu a rénduit bogat cu bogat, calic cu calic; tata lui Pavel nu se putea încuscri au șolomānăriȃa cea sārān-tócă că l-ar fi rīs și cānii«.

Dar' cāte un vīj bētrān, cānd auȃia sfatul boreselor și al babelor, le spunea numai douē trei vorbe: »En' tăceȃi, borese hēi! De-i dela Dumneȃeu lucrul acesta ce ei l-au început, s'or lua, de unde nu — încă avem sē vedem minuni și comedii din lucrul acesta. Bogat — nebogat, nu stă frumos sē amăgēcă și sē ademenēcă p'o biatā fatā sāracă și bolundă, nu-i stă bine sē-i umplă capul de greluși și de gārgăuni și apoi s'o părăsēcă, ca p'o haină stricată«.

Acasă află Susana pe māsă făcēnd de prānȃ. Aceea cum o auȃí horind se nădāi unde bat horile ei, dar' o lāsă sē și le gate. Dar' după ce și le gātă, începū baba: »Tu,

draga mami, ce ești necăjită? Pe cine au vestit în biserică? Dóră pe Pavel cu Firuța lui Ioan Tăpălagă?»

— »Pe ei, mamă, pe ei i-a vestit popa, n'ar ajunge s'era din ia-s'era!»

— »Nu fi sup'rată draga mami, că dela vestiri pân' la cununie încă-i o hore bună. Sînt trei s'pt'mâni, scumpa mami, și în trei s'pt'mâni, d'omne multe se mai pot schimba. Tu Susana, într'o s'pt'mână numai, d'ice diacul din căzanie, a'di, numai într'o singură s'pt'mână, d'ice că a făcut D-șeu t'otă lumea: a'di draga mami, t'otă lumea într'o s'pt'mână ba numa 'n șese d'ile, că a șepta d'i a odihnit: d'apoi în 3 s'pt'mâni, c'ate nu se mai pot face și desface? Hei, draga mami, p'ână peste 3 s'pt'mâni p'ote s' fie ori Pavel ori Fira, ori că ei am'endoi sub glie, atunci s'ăn'etate bună cununie!»

— »Că mai bine eu sub glie, mamă, dec'at s' v'ed cu ochii mei cum îi cunună popa; mai bine, mamă, aprind biserică pe ei, de s'a duce minune în t'otă lumea! Apoi nu mi-ar fi ciudă mamă, dec'at m'ar l'asa pentru o fată mai ca ómenii, dar' pentru t'ap'ălaga aceea, mamă — numai că ce are boi. . îmi vine s'o sugrum unde oi u înt'elni-o, ori s' merg s' aprind casa pe ea, s' ardă cu tot binele lor, m'ancaș-ar boii imbuțiti cu n'émul, s' și-i m'ân'ance.

— »Dar' taci draga mami, nu mai vorb'i așa, că va fi cum va vrea Dumneșeu, nu cum voiu voi eu, ori tu, ori altul».

A doua d'i, des de dimin'etă, pe nem'âncate, se luă baba S'ânz'ăiana și se duse de acasă. — »R'ēm'ăi și ai grije de casă» d'ise c'ătră Susana, »eu merg o leacă 'n sat, p'ote nu m'oiu abate p'ână c'ătr'am'ed'i. Tu fă-ți de m'âncare și-mi lasă și mie o lecuță». Și se duse ață la bocotanul, la Onul C'ăt'aramă. Și nimeri bine, că toți c'ăsenii bocotanului erau acasă. Deci își d'ise baba: în bun ceas am plecat de acasă, o s' rupem ori în sus, ori în jos. »Bună dimin'etă!» d'ise ea într'ând în casa bocotanului.

— »S'ă-ți dee D-șeu bine» — r'ēspunse lelea Marină, »treci și șeđi lele S'ânz'ăiană».

Bocotanul nu d'ise nici albă nici n'egră, c'ătră baba, ci un fior rece-i trecu prin tot trupul, c'ând o v'edū într'ând:

Pavel încă nu  ise nimic, el r emase ca pironit pe scaun, unde-l aflase baba.

—       binele  i s  n  tatea , a r  spuns baba,   c   n  am venit să  ed, fără — n   — o lécă tot s    ed, s   vă  ad   norocul .   Dar  ce mai face i? Cum te mai sim i la picior. Pavele, nu s  a obrintit cumva cum ai jucat la credin  ? 

—   Nu, lele S  nz  ian   , r  spunse lelea Marină,   nu-l mai d  re. D-  eu s  - i dee bine  i s  n  tate, că bine l-ai lecut .

—   D  poi bine, că nu-l mai d  re ,   ise baba,   bine că   i-a trecut, că era pagubă, fecior tin  r  i frumos să se st  ng   dintr  un picior....   i   i, a i credin  it cu Firu  ta lui Ión T  p  lag  ? Hm! se v   dee Dumne  eu noroc, dară eu ca o babă am  r  it  , din mintea mea cea pr  st   a  a   ic, că din nunta aceea nimic s  a alege .

—   Ba s  a alege  — r  spunse apăsat bocotanul Onu, care p  n  a   ntr  aceea nu   isese nimic, numai str  ngea f  lcile  i- i mu  ca buzele de n  caz, că at  t de dim  n  t  , chiar Luni dim  n  t  , la începutul s  pt  m  nei, a venit h  rca aceea la casa lui,  i babele s  nt m  r  sin rău la casă, dacă- i   ntr   ele mai   nt  iu, Luni dim  n  t  .

—   Ba s  a alege!  mai repetă el odată,    i chiar de nu s  ar alege, tot nu m  oiu încuscri cu o bosorcanie ca tine  i n  oiu aduce în casă de nor   o javră cu fata ta, care sucise capul meleanului! 

—   Nu te c  tr  ni a  a tare Onule ,   ise baba S  nz  iana,   nu te c  tr  n  i a  a tare, că n  ai de ce; d-ta esci cap de bărbat  i ar trebui să fii mai cu minte dec  t o biată de babă, cum sunt eu. Eu n  am venit ac   s   mă sf  desc cu d-ta, nici am venit să- i cer ceva, că slavă Domnului, nu r  vnesc la bog   ia nim  rui; c  t ne trebuie nouă la două guri avem destul, ba încă prea destul. Dară am venit să vorbesc cu d-ta  i cu lelea Marină  i cu Pavel, ca  i cu ni  te ómeni de cinste  i de ómeni, după cum vă   tine tot satul că s  nte  i .

—   Apoi ce vrei dară?    ntreb   Onul r  stit:    i cur  nd că n  am vreme să stau cu babele în minciuni. D  r   nu   i-am plătit până ce mi-ai lecut feciorul? 

— »Ba plătit, bunul Dumnezeu sê-ți dee bine și sănătate, mi-ai plătit omenește; dar' aci-i vorba de altceva, de cinstea fetei mele, de cinstea bordeiului meu, care a călcat-o în picióre feciorul d-tale și s'a jurat pe câte-s pe lume și pe sub sóre, că a lua pe Susana, vorba cântecului:

Cât o fost bade vara
Tot așa ți-o mers gura,
Că la tómna mi-i lua;
Când o fost colea tómna,
Tu dai mână cu alta...

— »Bine-ii așa Onule? Frumos e așa? Așa vrea Dumnezeu, că feciorii cei bogați se batjocoréscă pe fetele cele sêrace și apoi se le lase de rîs la lume? Spune-mi de ai fi d-ta în locul meu, ce ai face?»

— »Ei!« rêsponse Onul rëstit, »ți-am spus, că n'am vreme se stau cu babele 'n minciuni; n'am se mē spovedesc. Javra de fată se nu-mi fi ademenit feciorul și pace și sănătate! Hai, Pavele la lucru, nu sta gură căscată ascultând nebuniile babii, ér' tu babă te du frumușel acasă și descântă-i Susanii, dór' s'a afla vr'un nebun se o iee și pe ea, că de casa nóstră nu-i!«

— »Mulțamusc d-tale, Onule. Asta-i mulțămita, că ți-am adus feciorul din cătane cu lacrămile nóstre, cu rugăciunile și cu mătăniile nóstre; asta-i mulțamul, că ce l'am vindecat și l'am făcut din schilav om ca ómenii!«

— »De l'ai lecuit — ți-am plătit; de socoti că nu ți-am plătit destul, spune, că am de unde-ți plăti!«.

— »Ai, ai, Dumnezeu, sê-ți dee bine și sănătate. Ține însă minte Onule, că Dumnezeu nu bate cu bâta pe cei ce-și calcă jurământul, pe cei ce batjocoresc pe cei sêraci!«.

Baba eși oftând, ér' Onul cu ai lui rëmaseră cătrăniți. Nici unul nu ځise nimic ci-și căutară de lucru, cuprinși fiind de feluri și feluri de gânduri. Lelea Mărină tótă era rece, că baba va face farmece și te miri ce 'i va ajunge; badea Onul înjura în gândul lui pe baba, care-i amăresce ځilele cu vorbele și cu amenințările ei; Pavel sta la îndoélă: se facă nuntă cu fata lui Ión Tăpălagă ori se strice și se iee pe Susana? Averea lui Tăpălagă-i plăcea, că dóră era

feciorul tătânesău, dar' ochii Susanei îi plăcea și mai mult, ér' de farmecele babei se temea mai rău decât de foc.

Baba se duse dela Onul ață la popa, pe care-l află în poartă:

— »Bună dimineța, părinte!« Și-i săruta mâna.

— »Dumnezeu te blagoslovescă, babă, da ce mai faci, ce veste ne aduci?«

— »Mulțumesc d-tale, părinte, tot am face, ca bē-trânii, dar' veți d-ta, necasuri vin și trec și peste gazde, dar' peste nesce biete muieri sērace cum n'or trece? N'ar putē părintele osteni până 'n casă, am se mē jeluesc de ceva«.

— »Ba bucuros, babă«.

Și întrară amēndoi în casă, unde baba începū: »Uite, de ce am venit la d-ta, cinstite părinte, se faci bine sē nu cununi pe Pavelu Onului cu fata lui Ión Tăpălagă, că el s'ar cădē se iee pe Susana mea, că veți d-ta, ia făgăduit că o va lua și amu o lasă de rușine la sat«.

— »Așa ar fi se fiă, babă, dar' una ca aceea nu se pōte, că veți d-ta, Onu-i gazdă mare, n'are numai pe Pavel, e în stare se pōrte cu tine pără păn' la vlădicie și tot nu s'a încuscri cu tine. Fără eu dator sunt se cerc, dar' rău mē tem că 'nzadar mi-oiu rēcī gura«.

— »D'apoi așa e, părinte, dar' uite d-ta, nu-i cu dreptul. Că copila mea ani de țile a fost în brazda lui, pe plată, nu-i vorbă, dar' scii d-ta cum mai plătesc bogații. Apoi, după ce au dus pe Pavel cătană, noi ne-am trudit de l'am scăpat, lacrămile și mătăniile nōstre l'au slobođit din cătane, nu boii lui. După ce a venit acasă boleac, eu l'am vindecat cu ajutorul lui Dumnezeu. Apoi, ore ca se fie bărbat la fata lui Tăpălagă ne-am ostenit noi atăta pentru el? Drept se-ți spun, părinte, de-i cununi, n'o fi bine, că-i păcat de mōrte.... că fata mea ...

Cu aceste vorbe baba își luă rămas bun dela popa, care rămase îngândurat, de-orece de farmecele babii Sânzâiana, cine nu se temea? Era coala pe la prânđul cel bun când eșia baba Sânsâiana dela popa, că tōmna-s țilele numai ceas de scurte, ér' bocotanul Onul ședē într'un capēt de sat și popa chiar dinsus de sat, lângă biserică. Afară

de aceea ulița era tinosă ér' baba slabă și cătrănită, gândiai că prin pământ umblă de cătrănită ce era.

După-ce se vedû în drum își dise: mai am de mers în două locuri, la Ion Tăpălagă și la Zacheiu Păun, că, ci-că el e nănaș la Pavelu Onului. Mergënd așa pe drum borcorosind ca babele stă odată locului și se socôte: Să merg întâiu la Ion Tăpălagă ori la Zacheiu Păun? O să merg la Zacheiu, că șede mai aprópe de aici, pe Ion Tăpălagă îl las mai în urmă. Așa și făcû. Merse ată la Zacheiu Păun, care încă era unul din fruntașii satului.

— »Bună diminêta sê vê dee Dumneđu», dise baba întrând în casă.

— »Sê-ți dee Dumneđu bine și sănătate, babă, treci și ședi«.

— »Ședă binele și sănătatea«. Da ședi se ne ședă stupii, dise lelea Frăsinica, nevasta lui Zacheiu, care ține în brațe unica lor copilă, pe Elenuța, cea de 2 ani și o juca prin casă.

— »D'apoi o sê șed o lécă, sê vê șadă binele la casă, Da, uite Zacheiu de ce venii la d-ta; am înțeles că d-ta esci nănaș la Pavelu Onului«.

— »D'apoi babă, după drept așa s'ar cădé, că eu sê-l cunun, că ai nostri au fost cununat pe tatăs'o, pe finu Onu; dar' de ce babă?»

— »D'apoi uite Zacheiu, nu-i cu cale lucru ce face Onul. Că sê veđi d-ta: Pavel Onului s'a acățat ca scaiul de óie de fata mea, ba ia fâgăduit că o ia, ba una, ba alta, destul că mi-a făcut casa și copila de rușine, și după drept, ar trebuí sê se țină de vorbă, sê nu mai umble pe la fata lui Tăpălagă, ci sê iee pe Susana«.

— »Așa-i, babă, de fost, dar' eu știi d-ta sînt nănaș, nu am sê poruncesc pe cine sê iee, decât sê-i cunun; apoi ducă el la icóne o négră de țigancă, ori o grofóie, mie-mi e tot una, datorința mea-i sê-i port. Fără, eu voiu vorbi, babă, și cu finu Onu și cu finu Pavel, ba și cu badea Ion Tăpălagă voiu vorbi despre lucrul acesta, fi pe pace«.

— »Dumneđu sê-ți dee bine, dragu mătușii, numai pe aceea venii sê-ți spun ce cale-i pe vale; amu veđi d-ta și fă ce poți, că și baba: de-a trăi va rêsplăți, de-a muri — paos ți-a fi. Sê rămâneți cu bine!»

— »Sănătate bună«.

Baba plecà ată spre casa lui Ion Tăpălagă, care era chiar în cea capăt de sat, în mijlocul unei grădini mari, ocolită cu sălci.

Zacheiu Păun cu Frăsinica lui rămase povestind de necasul ce a dat peste capul babii. O căiau pe biata babă, că le prinsese bine în câteva rënduri; numai pe Ilenuța lor o scosese în două rënduri dela mörte, că o deochiésă te miri ce ochi rëi; apoi o junincă de 3 ani, era cădută de pe piciöre, se mai bătea cu mörtea când a ajuns baba Sânzâiana, și cum i-a descântat, cum i-a trecut și s'a sculat. D'apoi Frăsinica, cât necas avù cu întercatul Ilenuții și, de nu era baba Sânzâiana de-a îndemână, te miri ce ajungea. Ba și la Zacheiu, când era holteiu 'i se făcuse o uimă subsuöra stângă și vre-o 2 săptămâni nu putù lucra nimic nici a-și îmbracă mâneca cămeșii nu putea, și Dumneșeu scie cât chin ar mai fi tras, de nu nimeria baba Sânzâiana sê-i descânte și sê-i facă legături cu sămënță de în fiértă 'n lapte dulce. Deci, baba făcuse mult bine lui Zacheiu și casei sale, de aceea și Zacheiu și Frăsinica lui erau nu știu cum ca opăriți, când auđiră rugarea cea jalnică a ei«.

— »Tu Frăsinică«, — ȑise Zacheiu, — »tu, știi tu, că finu Onu nu face bine cum face? Tu, dacă odată la Pavel i-a fost dragă și-i e dragă Susana babii și o a făcut de rușine, lase-l sê o iee, tu; că-i lesne a batjocori o biată fată săracă și sglobie, d'ai greu a răbda batjocura. Apoi, grăind adevêrul, ori când ți mai mult vrednică Susana babii decât Firuța«.

— »Așa-i, Zacheiu«, răspunse Frăsinica, dar' veđi că finu Onu umblă numai după bogăție, veđi tu ce ȑice, că boii care i-a măncat cu sergenții de-a scos pe Pavel din cătane, se-i aducă nora«.

— »Așa-i, tu Frăsinică, dar' uite, eu n'am lăcomit la boii nimêrui, și tot avem ce ne trebuie. Socoți tu, că Tăpălagă n'a fost trimis vorbă și la mine, când mă credinșisem cu tine, se merg se iau pe Mărtuța lui, care-i după diacu, că-mi dă patru boi și 20 de oi, dar' eu...«.

— Ei! ție ți-a fost mai dragi ochii mei decât boii și oile lui, vedu-te gras se te ved! pare-ți rêu?

— »Adecă, ce se ȃic, atunci îmi sburda mintea și la boii și la oile lui, dar' când îmi aduceam aminte că pe lângă ele trebuie se iau și pe Mărtuța, îmi ȃiceam :

Boii-s buni, moșia-mi place,
Dar' cu hida ce m'oiu face?«

— »Ai! tu hoțule, așa-ți gândiai tu de biata Mărtuța?«

— »D'apoi mă jurasem, că nu-mi trebuie nici chiar de aș sci că mor de dor de om«.

— »E, ș'apoi pe mine nu mă ceruse Mitru lui Tăpălagă?«

— »Nu l'ar fi lăsat tată-s'o se te ia, că n'avei zestre«.

— »Ba nu m'aș fi dus după el, mai bine împletiam coșită albă; ce gândești? Cu Mitru se fi mâncat dintr'un blid... du-l drace!«

— »Încă din câți copiii a avut Ion Tăpălagă, Firuța-i o țiră mai cu ședere«.

— »D'apoi nu-i tocmai slută, da-i ajunge și ei de hidă. Eu, se fiu fecior, nu mi-ar trebui nici se-mi dee tată-s'o bani cu sacul. Sciū că nici Pavel n'o mai ia de dragă.

— »Pentru blagă, că și el e sbârănit, ca și tată-s'o«.

Baba merse dela Zacheiu Păun ață la Ión Tăpălagă. Dar' trebui să stee mult la pörtă, până eși cineva să o apere de câni. De-ar fi cutezat să între, tóte o sfärticau, că la bogați și câni-s mai răi decât la alți ómeni, nu se ogóie în veci, nu pot bagsémă nici ațipi de fóme. Când o vedură Tăpălăgoșii (c'asa numiau ómenii pe căsenii lui Tăpălagă), întrând în ograda lor, numai decât se nădăiră, că de ce umblă baba pe la ei, că dóră știa satul tot, că Pavel se ținuse cu fata babii și auȃise satul întreg amenințările Susanei, care le spunea în hore. Deci bētrănul Tăpălagă, ca mai cuminte eși în ogradă înaintea babei să vadă el mai întâiu, de ce-i calcă baba ograda, că nu fusese la ei nici de patru ani de ȃile, de când le descântase la un junc de mătrici.

— »Bună ȃiua, să dee Dumneȃeu bade Ióne«.

— »Bună se-ți fiă inima, babă!« răspunse bocotanul.
»Dar' ce vânturi te pörtă pe aici?«

— »D'apoi — veȃi d-ta, ca omul cu nēcās. Am venit să mă jeluesc și la d-ta, că și la părintele mă jeluui de năpastea ce a căȃut pe casa mea«.

— »Ce năpaste, babă?« întrebă bocotanul; se făcea drag Dómnă a nu sci încătrău bat vorbele babii.

— »D'apoi uite, bade Ióne, Pavel ăsta al Onului, care a credințit cu fata d-tale, a *îmbăjăuat*, fata mea cu făgădașuri c'a lua-o și a lua-a. Ea, bolundă și brudie de minte, l'a cređut; amu el se credințesce cu fata d-tale și pe a mea o lasă de batjocură la sat și de hulă la tot ținutul. Spune-mi d-ta, bine și frumos face, cum face?«

— »D'apoi, babă, eu nu știu ce să ăic; știu atâta că mi-a pețit fata, ei îi place, din zestre ne-am învoit și că peste 2 săptămâni va fi ospetul, tu să-ți fi avut grije de fată; altcum tu multe meșteșuguri știi...«.

— »Bine, bade Ióne, decă grăesci așa, să știi că fata d-tale cu Pavelu Onului nu s'a cununa; de s'a cununa, uite Ióne, scui pă aici, în barba asta sbârcită«.

Bocotanii se adunară la olaltă și ținură sfat: Ce i de-a face? Că de fermecele babii se temeau.

Din sfatul lor eși, că să nu amâne ospetul atâta, ci o vestire să o plătescă, și când s'a face a dóua vestire să facă și cununia, numai decăt.

Așa și făcură. Sâmbătă se gătară de nuntă, ca pe Dumineca după améđi, să se cunune. Chemătorii cutrierară satul din casă 'n casă și chiămară la ospet, ér druscele umblară pe la casele cu fete și le chiămară pe séră la joc la steag. Druscele veniră și la Susana, dar' aflară numai pe babă acasă: »Să faci bine mătușă, să lași astară pe Susana la șirotesc la Firuța Tăpălăganilor«. »Voiu lăsat-o, dragile mătușii, cum să n'o las, că dóră de la voie bună cine se trage«.

— »Dar' Susana unde-i mătușă?«

— »S'a dus la móră, dar' minteni vine; o, ce rău i-a părē, că n'a fost acasă când ați chiămat-o«.

A dóua ăi după améđi se audiau pușcături dese de pistol la casa lui Tăpălagă și la ceea a lui Onu bocotanul. Șese boi fură împănați și înjuțați, ca să plece după mirésă, s'o ducă la biserică în carul cu 6 boi. Stegarul zurgălea stégul, lăutarii ăicēu, feciorii strigau, fetele erau înșirate pe lângă păreți și pe lângă pórtă, satul întreg era strîns, ca la nuntă.

Carul mirelui plecă după nănași și cu nănașii după mirésă s'o ducă la cununiă. Cuscii erau înșirați tot doi

cu doi dinaintea carului cu 6 boi și mergéu cântând după cetera țiganilor, cari erau în car :

Sedeți fete pe gunoiu
C'om veni și după voi
Când vor fi Pascile Joi,
Cu șese boi înjugăți
Când vor fi Pascile Marți.

În fundul carului sta mirele și nănașii, în mijloc sta țigani cu druscele, care și ele cântau după ceteră :

Dela mire venim gata	Mirele i-o prins la rudă
La mirésă — amu fac vatra!	Se ne facă nouă ciudă
Sêrac car cu șese boi	Sêracuți boi din tânjală
D'a mirelui numai doi:	Frumos fecior mâi în șală

Așa s'au dus cu carul până la Lón Tăpălagă, acasă, de acolo au luat mirésa cu multe ceremonii, cum e datina la nunțile noastre, au pus-o în car între nănași, mirele s'a aședat între drusce, în fața miserei și așa au plecat cătră biserică, feciorii iuind, fetele cântau după ceteră, ér satul întreg mergea în urma carului și în preajma lui, că dóră era nuntă mare, se încuscreau cei mai bocotani din sat, apoi și era o vreme frumoasă, cum e tòmna câte odată, nici rece nici prea caldă, și senină ca laptele.

Biserica din Corabie e pe o ridicătură mică, cât se vede peste tot satul, care altcum încă e aședat pe un podeiu înclinat spre miédădi. Împregiurul bisericei e cimiteriul, în partea de cătră răsărit a cimiterului, aprópe de biserică, ceva mai jos în dunga podereiului, se vede un coperiș de casă mică; casa nu se vede. Acea casă mică, de bârne acoperită cu paie, e a bisericei și popa o da pe dîle de lucru la baba Sânzâiana, la descântátórea cea mare.

Când suia carul nunțașilor spre biserică, dacă s'ar fi uitat cineva cu băgare de sémă, ar fi zărit la cornul casei între casă și gard, un tip de femei spionind prin gard întrarea miriteilor în biserică și apoi punênd o motrósca fumegândă în cornul casei, sub streșina de cătră răsărit și altă motrósca în cornul de cătră miédă-nópte, apoi coborând încet pe cărărușă printre sâlcile ce ducéu până'n vale și trecênd valea și apoi apucând cărarea prin tufișul, care duce ață la Ciceu. Tot atunci ar fi vêdut o femei mergênd la casa Onului și de acolo la a lui Tăpălagă.

Biserica era plină de ómeni, tot satul era acolo numai doi flăcăi erau rămași lângă boi. Popa cu diacu! cântau, ér' când luă de pe altar cununile cele de spic de grâu, ce le făcuseră fetele la Rusale, când au fost cu icónele în țarină, și se îndreptă cu ele în mână cătră miri; când chiar voi sé întrebe: tu mire din bună voiă te cununi cu mirésă acésta? Atunci se auđi de afară: »foc!« Ér' biserica se ilumină și prin ferestrele dela răsărit se vedéu schinteile și flacăra eșind din casa babii, cât ai fi jurat că biserica a luat foc. Gróza era mare. Toți grăbiră spre ușă, preotul aruncă cununile pe o mėsută și fugí și el spre ușă, uitând, că trebuie să-și desbrace falonul mai întâiu; o lumină, ce ardea în mâna mirelui, se apropiă de florile cele de tērg a miresei și acele luară foc, ea dând să le stingă, aprinse propóda unei babe. Învălmășala era ca la turnul Vavilonului: în biserică flăcări și fum, afară para și scânieile din casa babii bătéu în bârnele birericei, în tinda bisericei era o grămadă de ómeni peste olaltă cum cădéu peste prag eșind din biserică, popa Ursu uitase că-i popă și că-i în biserică, striga din resputeri: »dați loc, firéți ai dracului, se scótem icónele«.

Ómenii care cum eșiau din biserică, se aruncau la garduri să le rupă, să le dărîme, să nu iee foc și să fugă focul până 'n casele și în strînsura popii, alții cu pari se trudéu să surupe casa cea de bârne a babii, ca să ardă jos, să nu dee flacăra în biserică și să ardă și aceea. Toți erau cuprinși numai de primejdia, în care era biserica; nime nu se gândia, decă din casa babii sînt scóse lucrurile ce biată sînt de preț ori ba; nime nu se gândia la miri, nici la cununie, toți lucrau din răsputeri să scape biserica de foc, ochii tuturor erau ațintiți numai acolo.

Atunci, dintr'odată, se auđi un glas din mulțime! »Arde la mirele!« Și alt glas: »Arde la mirésa!« Toți stau înlemniți, căutau cu ochii pe mire, și-l aflară ajutând la stingerea casei, tot funingene, tot pârilit și pâlît la haine și la față, și aflară pe mirésă cărând alătura cu alte muieri apă cu cofa din vale și aruncând pe bârnele bisericii pe cum le povățuia popa, ca se nu iee foc.

Dar' glasul acela strigă și a dóua óră și a treia óră: »Arde la mirele, arde la mirésa!« Atunci unii-și îndreptau ochii

spre sat în jos, adecă casa mirelui și casa miresei amândouă erau în flacări fumul era până la nori, para mai alătura cu fumul.

»Bătaia lui Dumnezeu«, strigă popa

»Bătaia lui Dumnezeu«, strigă și nănașu.

Atunci satul tot, cum era adunat aci la biserică, ca la comandă se împărți în 3 cete; neamurile și prietinii Onului alergară spre casa lui, cu el și cu mirele, se scape ce vor putea din flacări; némurile și prietinii lui Ión Tăpălagă alergară spre casa lui, dóră vor puté scăpa cât de cât, ceva din foc, popa cu nănașul și cu o cétă de calici, rămaseră se potolésca focul la casa babii și se păzescă, se nu iee biserica foc.

Séra se apropia, că tómnă dīlele's ceas de scurte, dar' focurile nu mai încetau. Dela biserică se vedea tot satul, când era senin cât de cât, der' amu, după ce însă, se vedea mai bine decât în dīua de Rusale, când îi vremea cea mai bună. Și cum nu s'a vedea, de trei focuri zdravene ce ardeau în cele trei părți ale satului: la miađa-nópte casa babii de sub biserică, la răsărit casa lui Tăpălagă, ér' la sfințit casa Onului.

Era aprópe miezul nopții când era de tot arasă casa babii, de se putură ómenii împrașcia, fără frică că dóră biserica va mai putea lua foc, dar' și atunci lăsară 2 ómeni de strajă, că de ar prinde a bate vânt și al rěscolí șperla, se bată clopotele într'o dungă, se ésă satul și se nu lase biserica pradă flacărilor. La Onul însă arse focul tótă nopțița, că, când îl zăriră dela biserică, era încinsă tótă casa. Apoi casa lui încă era de bārne și acoperită cu paie după cum era p'atunci tóte casele din sat, și după casă era gard de nuele streșinit cu spini și paie, pe el merse focul ca un șerpe până la șură, care încă era acoperită cu pae, ér' din șură luară foc grajdurile, gránarele, cotețele, jiredile, clăile, stogurile și tótă agonisita. Încă era noroc pe sat, că Onul mutase pe vecinii din drépta și din stânga în capul satului și dāmolise casele lor, ca se-și mārěscă grădina, și așa adunătura lui și casa lui era într'o grădină mare, ér' casele vecinilor erau binișor depărtate de a lui, că altcum tot satul ardea, că de cătră sfințit bătea vântul spre rěsărit, adecă spre grosul satului. Se zăria de dīuă și în grădina Onului tot ardeau două vetre mari de táciiuni grozavi și sătenii stau jur împrejur cu furcile cele de fer, în

mână, érá unii trăgeau cu sapele țérină pe marginele vetrei, se nu ardă cu atâtă putere, păđiau ca se nu iee vântul cumva vr'un cărbune se-l ducă în streșina de gard ori în alt loc, ce s'ar puté aprinde. Pe Onul nime nu l'a vėđut la foc cât a fost noptița de mare; numai lelea Mărină umbla plângėnd și frecėndu-și mănile și văetându-se: Vai de sufletul nostru, ce o se mănćăm? unde se ședem și cu ce se ne scótem vitele din iėrnă? Agonisita dintr'o viėtă se duce în vėnt în câteva minute! Pavel încă numa într'un târđiu vení la foc, după ce a dus pe tată-s'o la nănașu-s'o și l'a pus pe pat legat cu picióarele de olaltă și cu mănile 'n spate. Că badea Onul, bocotanul, când zărí dela biserică fum gros și flacără eșind din casa lui, cum era spăriat din fire, atunci își și pierdú mințile și începú a striga: Prindeți strigóia, că ea mi-a aprins casa, m'a sărăcit. Și nu alergă badea Onu spre casă, ci — cu pălăria 'n mână — fugea de-a lungul uliții după femeii strigând: Prindeți strigóia, n'ați vėđut strigóia?

Dacă Pavel al lui a voit a-l ținea, se nu se facă și de rís la sat, după ce de pagubă este, el a strigat cât îl luă gura: Așa, tu nu mă l'ași se prind strigóia, sė o aduc în flacări, că ești una cu ea; atunci merg dar' și mă arunc singur în foc, dacă îmi arde binele și bogăția, la ce sė mai trăesc? Fiind lucrul așa, veđi bine, cei mai de aprópe ai lui vėđură de-l puseră la bun adăpost și-l ținură legat până și-a vení în fire. Lelea Mărină, buigată de cap, cum era și ea, vėđėnd cum 'i arde agonisita din tótă viėtă, nici nu băga de sémă, că Onul ei nu-i ca 'n palmă. De scos ceva din foc, nici vorbă n'a fost, cu atât mai vėrtos că până atunci nime nu apucase vr'un foc în Corabía, de când lumea, deci acum toți își pierduse capul, umblau buigați, fără a sci de ce sė se apuce. La nuntă nime nu se mai gándiu, nici că ar fi fost cu ce nuntí.

La Tăpălagă, adecă la socrul cel mic încă era ca și la socrul cel mare: fum, flacără, foc și iar foc, foc pus de mână de om nu iscat din întėmplare. Când vėđú Tăpălagă din ușa bisericii focul la casa lui, hăți după sine pe fia-sa Firuța, adecă pe mirésă: Hai, las'o 'n foc cununiă, că la noi cāntă cocoșul cel roșu în vėrful cāsii.

Și se luă cu o cătă de ómeni după el, haidi, hai, prin cele ulicióre și peste garduri și prin grădini, dór va ajunge acasă curênd, să pótă scóte câte ceva. Dér pace! Nimic, chiar nimic n'a putut scóte, nici baremi o ață cât sê-ți infășuri pe lângă un deget. Ars'a casa și șura, grajdurile și cotețele, hambarele și stogurile, jirețile și clăile, chiar și stupina 'i-a ars cu stupi cu tot.

Când fû Luni diminéța, cei doi bocotani cari eri erau socrii avuți, mulțameau celor ce le ducea câte o pâne dóuë, câte o legăturiță de brânză ori o bucată de slănină. Ei, cari numai eri nu mai demult, erau pregătiți sê sature un sat de ómeni, ađi n'aveau o bucătură; ei, cari erau numai eri cei mai avuți în Corabia, cari ar fi fost în stare sê îmbrace jumătate satul cu pânzăturile și cu pănurile lor, ađi n'aveau numai ce erau pe ei. N'aveau nici unde a-și pleca capul, decă creștinii cei buni, neamurile și vecinii, nu 'i-ar fi primit în casă, și, le-ar fi murit vitele de fóme, decă bunii creștini nu le-ar fi împărțit între ei sê le ierneze de pomană și apoi scóse din iernă sê le dea înapoi.

Abia a dóua ăi prinseră ómenii a se desmeteci din îngăimăcéla, în care-i aduse focurile de eri. Încet cu încetul își veni și Onu 'n orî. Dar' și tréz tot aceea o țină morțiș, că strigóia de Sânzăiană cu fata ei au aprins tóte trei casele, ca sê zădărnícescă nunta. De aceea părere erau toți sătenii, dar' — minunea minunilor! ce s'au făcut ele, că suflet de om nu le-a vêđut nicăiri? Ars'au în casă? Luat'au lumea 'n cap? Ascunse-s undeva? — Nime nu putea spune.

Vreamea tăcù și trecù, încet cu încetul vindecă și paguba ce o făcuse focurile cele mari, că ce nu vindecă vremea? În locul casei celei de bârne de sub biserică, satul ridică școlă; Onul ridică în primăvéra viitoare casă și șură și grajduri de pétră, acoperite cu țigle aduse din oraș; Tăpălagă încă nu se lăsă mai pe jos decât Onul, în nădejdea că după ce s'or mai înciripa o lécă tot cuscii vor fi, dar' din cuscrenia lor nu se alese nimic. Că, drept și mai drept, Onul stăruia pe lângă Pavel sê iee pe fata lui Tăpălagă, cu care de jumătate sânt și cumnați — cum ăcea Tăpălagă, dar' Pavel nu voi nici decât. Tată, ăcea el, — Dumneđu m'ar certa și mai tare decât ântăia-óra,

de-ași cerca a o duce în cununie. Am du-s'o odată. Dumnezeu ne-a înprăsciat chiar când era să ne pună popa cununile pe cap; mai mult nu merg nici cu ea, nici cu alta: încă cu Susana mai că n'ași ȃice ba.

Dar' unde era Susana?

La vre-o două-deci de ani dela întâmplarea cu focurile cele trei de odată și cu eșirea miriteilor necununați din cununie, nimeri în Corabia o babă sbârcită, cărunță, zdrențuită, cu capul plecat în pământ, cu bâta într'o mână, și cu traista de-a umăr. Umbla tot pripită, tot certându-se cu cei copii de pe ulițe și cu fetele și cu feciorii și cu toți ómenii. Dacă însă o lua omul cu buna, apoi povestea că ea-i mirésa lui Pavelu Onului, care, cum vine din cătane — mă duce la popa Ursu să ne cunune, ș'apoi să veți veselie? Și vine de bună seamă — de nu ați — mâne, dar vine, c'am făcut pentru el mătănii p'o cupă de grâu să-l scap din cătane. Ómenii din corabia auȃindu-o își aduseră aminte de Susana cea frumósă, de fata fermecătoarei Sânzâiana, și de toate întâmplările din ȃilele ei cele bune când trăia bine cu Pavelu Onului și o întrebare de măsă și de fuga lor din Corabia. Dar nu răspundea nimic de ales. Cine o vedea, nime nu ȃicea că i Susana cea de odată. Pavelu Onului încă a vȃȃut-o, n'a cunoscut-o și nu l'a cunoscut. El încă era alb ca óia. Dacă i-a spus: Susună, eu îns Pavelu Onului, ea i-a răspuns: Minți că nici Onul nu-i așa cărunț ca tine! Pavelu Onului are pȃr galbin și numai acuma-i mijesc musteȃele; tu ești hȃd și bȃtrân; Apoi rȃdea — rȃdea.

Acum sciți cine-i Susana cea nébună? Veți pricepe dórá și pricina nebunelii ei; deci: Nu fiți păgâni la inimă, nu o luați în bătăia de joc, că și ea-i zidirea lui D-ȃeu, ca și voi!

